Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Кафедра педагогіки вищої школи

Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни

ТЕОРІЯ ОСВІТОЛОГІЇ

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки

Слов'янськ – 2023

УДК 378.016:378(072)

М 54

Рецензенти:

Гаврілова Л.Г. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Саяпіна С.А.– доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

М 54 Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Теорія освітології» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання: 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад.: О. Г. Коркішко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2023. 125 с.

Методичні вказівки укладено відповідно до освітньої програми «Освітні, педагогічні науки» та навчального плану підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. У виданні відображено зміст силабусу та робочої навчальної програми «Теорія освітології», подано навчально-методичні матеріали передбачені для засвоєння теоретичного матеріалу, інструктивно-методичні матеріали до практичних занять, дидактичне забезпечення самостійної роботи, критерії та методи оцінювання програмних результатів відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Друкується за рішенням Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 9 від 29.06.2023 р.)

© ДДПУ, 2023

ЗМІСТ

Пояснювальна записка..... 3
Силабус навчальної дисципліни «Теорія освітології»..... 5
Робоча навчальна програма навчальної дисципліни «Теорія освітології»..... 14
Навчально-методичні матеріали для лекцій з навчальної дисципліни «Теорія освітології»..... 23
Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять із навчальної дисципліни «Теорія освітології»..... 105
Дидактичне забезпечення самостійної роботи..... 116
Контрольні питання з дисципліни..... 118
Політика щодо вивчення навчальної дисципліни «Теорія освітології»... 120
Інформаційно-методичне забезпечення..... 121
Список використаних джерел..... 124

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сьогодні Україна, увійшовши у XXI ст., яке ЮНЕСКО оголосило століттям освіти, намагається модернізувати систему національної освіти. Низка проблем і різноманітних суперечностей, які виявилися в процесі її реформування, потребують переосмислення, адже зміни, спрямовані на удосконалення освітньої системи, повинні базуватися на новій філософії і новій культурі.

У науковій думці утверджується позиція, що жодна наука вже не може побудувати всеосяжну картину світу з огляду на складність науки, суспільства, складність усього світу. Це під силу тільки міждисциплінарним дослідженням. Особливого значення ці думки набувають у контексті цілісного осягнення сфери освіти, яка все більше потребує до себе інтегрованого підходу й об'єднання зусиль різних наук.

Очевидним стає той факт, що нова якісна освіта є засобом розвитку країни, а складність проблем, з якими Україна стикається в XXI столітті, вимагає цілісного дослідження сфери освіти. На зміну традиційній парадигмі освіти, наукову основу якої складали, в основному, дидактика та педагогіка, приходять парадигми ноосферної, інноваційної, синергетичної освіти та інші, в полі яких, окреслюється новий науковий напрям інтегрованого пізнання освіти – освітологія.

Як зазначив фундатор освітології в Україні – В.О.Огнев'юк: «Освіта змінює наш час, вона виводить суспільство на новий рівень і вона потребує дуже пильної до себе уваги з боку науки. Сьогодні треба прогнозувати розвиток освіти не тільки на найближчу, а й на далеку перспективу, бо як буде зорієнтована освіта, власне таке суспільство ми і отримаємо через певний час… Тому сьогодні, коли ми говоримо, що педагогіка займається «внутрішнім життям» освіти, освітологія має забезпечувати «зовнішні стосунки» і аналіз взаємовпливів, так би мовити, міжнародну політику нашої освітянської країни».

Завданням подальшого вдосконалення всієї загальноосвітньої системи, що сформульовано в Законі України «Про вищу освіту», є поліпшення підготовки освітян у всіх її ланках, тобто передача, засвоєння, примноження та використання знань, умінь та інших компетентностей із певної спеціальності, а також формування професійних якостей та закладення основ наукової активності, самоосвіти й самовдосконалення у студентської молоді. Особливе місце в загальнодержавній системі освіти України посідає підготовка здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня – висококваліфікованих спеціалістів, здатних, професійно застосовувати на практиці сучасні форми, методи та прийоми викладання у вищій школі, що зумовлює низку актуальних педагогічних завдань, що потребують наукового обґрунтування. Сьогодні, під час підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», на перший план висуваються питання формування загальних і

фахових компетентностей, бо саме вони дають змогу визначити, чи відповідає той чи той випускник закладу вищої освіти умовам сучасного ринку праці.

Це, в свою чергу, суттєво підвищує роль такої навчальної дисципліни, як «Теорія освітології».

Дисципліна «Теорія освітології» відноситься до обов'язкових компонентів освітньої (освітньо-наукової) програми. Вивчення дисципліни спрямоване на підготовку майбутніх викладачів вищої школи до професійно-педагогічної діяльності в закладі вищої освіти, формування компетентностей та здатностей застосовувати набуті знання та навички у професійній (аналітичній, викладацькій, науково-дослідницькій, консультативній, комунікативній, організаційно-методичній, виховній) діяльності, вирішувати актуальні проблеми сьогодення в педагогічній науці.

Методичні вказівки з дисципліни «Теорія освітології» репрезентують один із варіантів теоретичного викладу матеріалу, що відображає сучасний стан вищої освіти в Україні, дослідження сучасної освіти як цілісного суспільного феномену, її систем та підсистем, чинників, що впливають на її розвиток та зумовлюють вплив освіти на розвиток сучасної цивілізації як цивілізації освіти й науки, цивілізації людини нового еволюційного рівня – людини освіченої («homo educates».

Об'єкт вивчення − система освіти у її сталому розвитку.

Предмет вивчення − наявні системи освіти у їх сталому розвитку, умови та чинники, що впливають на розвиток системи освіти, домінанти розвитку сучасної освіти, що визначають вектор розвитку освітніх систем.

Мета навчальної дисципліни: забезпечити поглиблену теоретичну підготовку щодо розуміння сфери освіти у її сталому розвитку та сприяти формуванню знань про здобутки та суперечності у теорії та практиці функціонування сучасних освітніх систем; розвиток професійної компетентності менеджерів освіти на основі вивчення освітології як галузі міждисциплінарного наукового знання.

У вказівках відображено зміст силабусу та робочої навчальної програми, подано навчально-методичні матеріали передбачені для засвоєння теоретичного матеріалу, інструктивно-методичні матеріали до практичних занять (тема, мета, план, література, основні завдання, питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи), дидактичне забезпечення самостійної роботи (практичні завдання різного рівня складності з альтернативною основою), критерії та методи оцінювання програмних результатів відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Методичні вказівки можуть бути корисними здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, молодим викладачам закладів вищої освіти та слухачам курсів підвищення кваліфікації викладачів ЗВО.

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Теорія освітології»
підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

за освітньо-науковою програмою «Освітні, педагогічні науки»

Розробники:
Коркішко О.Г. − доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти:
Саяпіна С.А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;
Гаврілова Л.Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти

Силабус розглянуто і схвалено на засіданні кафедри педагогіки вищої школи, протокол № 11 від «15» червня 2023 р.
Завідувач кафедри Топольник Я.В.

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою ДВНЗ «ДДПУ», протокол № 9 від «29» червня 2023 р.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕОРІЯ ОСВІТОЛОГІЇ

Назва

Кількість кредитів	5
Рік підготовки, семестр	1 1
Компонент освітньої програми	обов'язковий професійна підготовка
Викладач	Коркішко О.Г. − доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент
Контактна інформація	korkishko.l.g@gmail.com
Консультації	кожний четвер місяця, 13.00. − 14.00.
Анотація навчальної дисципліни	*об'єкт вивчення* − система освіти у її сталому розвитку. *предмет вивчення* − наявні системи освіти у їх сталому розвитку, умови та чинники, що впливають на розвиток

	системи освіти, домінанти розвитку сучасної освіти, що визначають вектор розвитку освітніх систем.
Опис навчальної дисципліни	*Мета навчальної дисципліни*: забезпечити поглиблену теоретичну підготовку щодо розуміння сфери освіти у її сталому розвитку та сприяти формуванню знань про здобутки та суперечності у теорії та практиці функціонування сучасних освітніх систем; розвиток професійної компетентності менеджерів освіти на основі вивчення освітології як галузі міждисциплінарного наукового знання. *Завдання вивчення навчальної дисципліни* «Теорія освітології»: – формування цілісного уявлення про сучасну сферу освіти як об'єкт наукового дослідження; об'єкт, предмет, завдання та предметне поле освітології як наукового напряму інтегрованого дослідження сфери освіти; – опанування знаннями про значення філософії освіти та педагогіки для становлення та розвитку освітології; – поглиблення знаннями про становлення та етапи розвитку освітології в Україні та за кордоном; складові освітологічної підготовки; – оволодіння системою знань про сферу освіти у різних площинах, вимірах, співвідношеннях та взаємозв'язках з метою усвідомлення закономірностей і тенденцій її розвитку; – опанування знаннями про джерела розвитку освітніх систем; – оволодіння знаннями про основні концепти освітології; напрями освітологічних досліджень; – формування знань про сферу освіти як соціальний інститут, специфічний сегмент правового та економічного простору, соціокультурну технологію; – формування наукового світогляду та методологічної культури щодо цілісного сприйняття сфери освіти; – розвиток інтелекту, творчих якостей, здатності до науково-дослідницької та інноваційної діяльності в сфері освіти. *Програмні компетентності:* *Загальні компетентності (ЗК)* ЗК 2. Здатність до критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досліджень, генерування нових ідей під час вирішення дослідницьких і практичних завдань, комплексних та інноваційних проблем. ЗК 4. Готовність до створення та інтерпретації нових знань через наукове дослідження або інші передові вчення такої якості, що відповідають вимогам національного та

	міжнародного рівнів, до діяльності в інтернаціональних дослідницьких групах. ЗК 6. Здатність до самоменеджменту, планування й розв'язування задач власного професійного і особистісного зростання. ЗК 7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) під час вирішення дослідницьких і практичних задач, у тому числі у міждисциплінарних галузях. *Спеціальні компетентності (СК)* СК 4. Здатність цілісно розуміти історію і теорію педагогіки, екстраполювати їх досягнення на сучасну освітню й наукову практику й окреслювати перспективи розвитку. СК 6. Здатність використовувати знання, уміння й навички в галузі освіти. СК 7. Володіння системою педагогічних категорій і методів їх використання з метою розв'язання дослідницьких і практичних завдань навчання і виховання. СК. 9 Здатність застосовувати методологічний інструментарій компетентнісного підходу щодо організації навчально-виховного процесу суб'єкт-суб'єктного характеру. СК 10. Здатність застосовувати знання про сучасні досягнення в освіті/педагогіці. СК 11. Здатність виділяти актуальні проблеми розвитку педагогіки та сучасної системи освіти, аналізувати та пропонувати оптимальні шляхи їх вирішення науковому товариству. *Ключові слова:* освіта, едукологія, освітознавство, освітологія, Homo educatus, освітня система, міждисциплінарне наукове знання, соціальний інститут, державна освітня політика, конкурентоспроможність, ринок освітніх послуг, глобалізація, інноваційна політика, заклади вищої освіти. *Очікувані результати навчання*: ПРН 2. Застосовувати основні наукові підходи і методи науково-дослідної діяльності; методи критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досягнень під час розв'язування дослідницьких і практичних завдань, у тому числі в міждисциплінарних галузях. ПРН 4. Добирати методи науково-дослідної діяльності, методи генерування нових ідей під час розв'язання дослідницьких і практичних завдань у обраній та суміжних галузях; методи критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досягнень.

	ПРН 9. Проводити аналіз основних світоглядних і методологічних проблем галузі та суміжних із нею наук; планувати професійну діяльність у сфері наукових досліджень. ПРН 10. Застосовувати способи і прийоми планування мети, цілепокладання, реалізації необхідних видів діяльності, оцінки і самооцінки результатів діяльності у розв'язанні професійних задач; прийоми виявлення і усвідомлення своїх можливостей, особистих і професійно значущих якостей з метою їх удосконалення. ПРН 11. Оперувати різними методами і засобами дослідницької діяльності педагога; володіти способами збору, систематизації та обробки інформації, інтерпретації отриманих результатів, вивчення та творче застосування педагогічної спадщини і досвіду роботи педагогів-новаторів, вміннями робити висновки ПРН 14. Застосовувати різні форми, методи і засоби аналізу діяльності викладачів, учителів, закладів освіти; використовувати індивідуальні і групові прийоми прийняття оптимальних рішень щодо організації та управління колективною творчою діяльністю, враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід. *Матеріали та ресурси:* *Рекомендована література:* 1. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с. 2. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с. 3. Вступ до освітології : навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с. 4. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с. 5. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с. 6. Основи інноваційної освітньої діяльності: методичні рекомендації / упорядник Антонюк Л.В. Рівне – РОІППО, 2018. 44с. 7. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30. 8. Толочко С.

	Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191. 9. Шульга Н. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореф. ... докт. наук держ. управ.: 25.00.02. Київ, 2018. 36 с. *Платформи та сервіси дистанційного навчання:* Moodle: дистанційний курс „Теорія освітології" (http: 9090/moodle/course/view.php?id=941). *Інформаційні ресурси в Інтернеті:* 1.Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. схвалено Указом Президента України № 344/2013 від 25 черв. 2013 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 344/2013 2. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квіт. 2015 р. URL: http://surl.li/gxiwt 4. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років: проєкт. URL: http://surl.li/dgpoi
Теми	Програма навчальної дисципліни містить такі теми: 1. Історія становлення та розвиток освітології як наукового напряму. 2. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти 3. Освіта як об'єкт наукового дослідження. 4. Складові освітологічної підготовки. 5. Освіта як соціальний інститут та специфічний сегмент правового та економічного простору. 6. Конкурентоспроможність освітніх систем. 7. Інноваційний розвиток освітніх систем.
Методичні поради для викладачів «Як навчати?»	*Методи навчання:* поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання з використанням інноваційних технологій: словесні методи: лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-консультація, круглий стіл тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія; наочні методи: спостереження, демонстрація; практичні методи: обробка довідкової інформації, тезування, рецензування, аналіз подій, самостійна робота (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання завдань: конспектування, анотування, написання наукових тез);

	відеометод: дистанційні, мультимедійні.
Методичні поради для здобувачів «Як навчатися?»	*Види роботи здобувачів:* виступ-презентація, огляд фахової літератури, реферування наукової літератури, доповідь (тези конференції).
Оцінювання	*Види, методи та форми контролю*. Види: поточний контроль, підсумковий контроль, семестровий контроль (семестровий екзамен). Методи: усне опитування, письмові роботи. Форми: індивідуальна та фронтальна перевірка. Організаційні процедури та порядок виявлення якості засвоєння навчального матеріалу, рівня відповідності отриманих знань, умінь і навичок здобутій кваліфікації в межах освітнього процесу здійснюється відповідно до Положення про контрольні заходи у „ДДПУ" (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf) Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за лекції здійснюється за такими критеріями: присутність здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у перебігу лекції. Оцінювання результатів навчання здобувачів, отриманих під час практичного заняття, здійснюється за такими критеріями: під час опитувань – за повну й ґрунтовну відповідь на сформульоване запитання з теми заняття; під час тестування – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття; у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні. Дисципліна оцінюється максимальною оцінкою у 100 балів. *Основні вимоги:* Екзамени складаються здобувачами в період екзаменаційних сесій, передбачених навчальним планом. Терміни проведення екзаменаційних сесій визначаються графіком освітнього процесу. ДДПУ може встановлювати здобувачам індивідуальні терміни складання екзаменів у разі поважних причин. Екзамени проводяться згідно з розкладом, який доводиться до відома здобувачів не пізніше як за місяць до початку сесії. Здобувачі, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути звільнені від складання екзамену й отримати як результат оцінювання ту кількість балів, що відповідає кількості балів поточного оцінювання з навчальної

	дисципліни, або здобувач може підвищити оцінку, яку він отримав за результатами роботи в семестрі, під час складання екзамену в період сесії. *Критерії оцінювання результатів навчання* здобувачів, затверджені в ДДПУ (для оцінювання екзамену): *Оцінка «відмінно» (90-100 балів)* виставляється здобувачеві, який продемонстрував всебічні, систематичні й глибокі знання навчально-програмного матеріалу, уміння без похибок виконувати завдання, передбачені програмою, опанував основну й додаткову літературу, рекомендовану навчальною програмою, засвоїв значущі для майбутньої кваліфікації підвалини основних дисциплін, виявив творчі здібності в усвідомленні, засвоєнні й застосуванні навчально-програмного матеріалу. *Оцінка «добре» (75-89 балів)* виставляється здобувачеві, який продемонстрував ретельне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, рекомендовану навчальною програмою, показав систему засвоєних знань з дисципліни та здатність до їх самостійного поповнення й оновлення під час подальшої навчальної роботи й професійної діяльності. *Оцінка «задовільно» (60-74 бали)* виставляється здобувачеві, який продемонстрував знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, потрібному для подальшого навчання та майбутньої роботи за спеціальністю, впорався з виконанням завдань, передбачених програмою, але припустився помилок у відповіді на екзамені та під час виконання екзаменаційних завдань, хоча має необхідні знання для їх усунення під керівництвом викладача. *Оцінка «незадовільно» (26-59 балів)* виставляється здобувачеві, який має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу, припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань, і не може продовжувати навчання без виконання додаткових завдань з відповідної дисципліни. *Оцінка «неприйнятно» (0-25 балів)* виставляється здобувачеві, який не надав для перевірки потрібну кількість правильно виконаних завдань, пропустив без поважних причин значну кількість занять (більше ніж 50%), і не може продовжувати навчання без проходження повторного курсу навчання. *Розподіл балів із дисципліни*

Розподіл балів, що присвоюється здобувачам, із розподілом за темами за результатами поточного контролю
(денна/заочна форма навчання)

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота	
	Max	Min	Max	Min	Max	Min
Т 1	1	0,5	4	2	7	5
Т 2	1	0,5	4	2	7	5
Т 3	2	1	8	4	7	5
Т 4	2	1	8	4	7	5
Т 5	1	0,5	4	2	7	5
Т 6	2	1	8	4	7	5
Т 7	1	0,5	4	2	8	5
Разом	10	5	40	20	50	35

Здобувачі вищої освіти, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути:

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 60-80 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни;

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 81-100 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, за відсутності пропусків занять з усіх предметів семестру без поважних причин (до 10%), але за обов'язкового надання в деканат виконаних самостійних завдань з відповідної дисципліни.

Політика щодо дедлайнів та перескладань, академічної доброчесності, відвідування: перездача та повторне вивчення дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в ДДПУ (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/025.pdf, Положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів у ДДПУ (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/012.pdf)
Політика щодо:
дедлайнів та перескладання: роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (від -1бала до -5балів).
Здобувачі, які отримали незадовільну оцінку або були не допущені до підсумкового контролю, мають можливість ліквідувати академічну заборгованість згідно з відповідним

	графіком. Умовою для ліквідації академічної заборгованості є накопичення необхідної кількості балів (для досягнення 60 балів) за виконання визначених викладачем додаткових самостійних завдань до повторного складання контрольного заходу. *академічної доброчесності*: письмові роботи перевіряються на наявність плагіату та допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. *відвідування:* відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, друга вища освіта) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.
Переваги вивчення навчальної дисципліни «Бонус вивчення»	**Переваги вивчення навчальної дисципліни:** – фундаменталізація. Фундаментальні знання забезпечують найвищий рівень теоретичних узагальнень і широке перенесення їх на вивчення фахових методик і спеціальних дисциплін, що сприяє підвищенню престижу педагогічної науки в системі підготовки викладача, реалізації її подвійної функції – компетентнісно-професійної і педагогічної; – дисципліна інтегрує відповідно до свого предмету знання з іншими галузями знань: філософських, соціологічних, педагогічних, психологічних наук тощо; – формування здатності розв'язувати складні професійні завдання і проблеми у галузі освіти, що передбачає дослідницьку та інноваційну діяльність в динамічних умовах закладу вищої освіти; – отримані в процесі вивчення дисципліни компетенції сприятимуть формуванню конкурентних професійних переваг на ринку праці.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Теорія освітології»
підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Розробники:
Коркішко О.Г. − доцент кафедри педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти:
Саяпіна С.А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;
Гаврілова Л.Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти
Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри педагогіки вищої школи, протокол № 11 від «15» червня 2023 р.
Завідувач кафедри Топольник Я.В.

Погоджено групою забезпечення спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Керівник групи забезпечення С.А.Саяпіна
Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою ДВНЗ «ДДПУ», протокол № 9 від «29» червня 2023 р.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	**Характеристика навчальної дисципліни**	
	денна форма навчання	**заочна форма навчання**
Кількість кредитів – 5	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 150	Рік підготовки:	
	1-й	1-й
	Семестр	
	1-й	1-й
	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 3 самостійної роботи студента – 9	20 год.	20 год.
	Практичні, семінарські	
	20 год.	20 год.
	Самостійна робота	
	110 год.	110 год.
	Вид контролю: екзамен	

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія освітології» є: забезпечити поглиблену теоретичну підготовку щодо розуміння сфери освіти у її сталому розвитку та сприяти формуванню знань про здобутки та суперечності у теорії та практиці функціонування сучасних освітніх систем; розвиток професійної компетентності менеджерів освіти на основі вивчення освітології як галузі міждисциплінарного наукового знання.

2. Матриця компетентностей, програмних результатів навчання, методів навчання, методів контролю з навчальної дисципліни «Теорія освітології»

Компетентності, які формуються з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Програмні результати навчання з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Методи навчання	Методи контролю
ЗК 2. Здатність до критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досліджень, генерування нових ідей під час вирішення дослідницьких і практичних завдань, комплексних та інноваційних проблем. ЗК 4. Готовність до створення та інтерпретації нових знань через наукове дослідження або інші передові вчення такої якості, що відповідають вимогам національного та міжнародного рівнів, до діяльності в інтернаціональних дослідницьких групах. ЗК 6. Здатність до самоменеджменту, планування й розв'язування задач власного професійного і особистісного зростання. ЗК 7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) під час вирішення дослідницьких і практичних задач, у тому числі у міждисциплінарних галузях. СК 4. Здатність цілісно розуміти	ПРН 2. Застосовувати основні наукові підходи і методи науково-дослідної діяльності; методи критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досягнень під час розв'язування дослідницьких і практичних завдань, у тому числі в міждисциплінарних галузях. ПРН 4. Добирати методи науково-дослідної діяльності, методи генерування нових ідей під час розв'язання дослідницьких і практичних завдань у обраній та суміжних галузях; методи критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досягнень. ПРН 9. Проводити аналіз основних світоглядних і методологічних проблем галузі та суміжних із нею наук; планувати професійну діяльність у сфері наукових досліджень. ПРН 10. Застосовувати способи і прийоми планування мети, цілепокладання, реалізації необхідних видів діяльності, оцінки і самооцінки результатів діяльності у розв'язанні професійних задач; прийоми виявлення і усвідомлення своїх можливостей, особистих і професійно значущих якостей з метою їх удосконалення. ПРН 11. Оперувати різними методами і засобами дослідницької діяльності педагога;	Поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання з використанням інноваційних технологій: словесні методи: лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-консультація, круглий стіл тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія; наочні методи: спостереження, демонстрація; практичні методи: обробка довідкової інформації, тезування, рецензування, аналіз подій, самостійна робота (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання завдань: конспектування, анотування); відеометод: дистанційні, мультимедійні.	спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне та письмове опитування, практична перевірка, рейтинговий контроль, взаємоконтроль (взаємооцінка), самоконтроль (рефлексія, самооцінка), оцінювання самостійної роботи (наукові тези), екзамен.

історію і теорію педагогіки, екстраполювати їх досягнення на сучасну освітню й наукову практику й окреслювати перспективи розвитку. СК 6. Здатність використовувати знання, уміння й навички в галузі освіти. СК 7. Володіння системою педагогічних категорій і методів їх використання з метою розв'язання дослідницьких і практичних завдань навчання і виховання. СК 9. Здатність застосовувати методологічний інструментарій компетентнісного підходу щодо організації навчально-виховного процесу суб'єкт-суб'єктного характеру. СК 10. Здатність застосовувати знання про сучасні досягнення в освіті/педагогіці. СК 11. Здатність виділяти актуальні проблеми розвитку педагогіки та сучасної системи освіти, аналізувати та пропонувати оптимальні шляхи їх вирішення науковому товариству.	володіти способами збору, систематизації та обробки інформації, інтерпретації отриманих результатів, вивчення та творче застосування педагогічної спадщини і досвіду роботи педагогів-новаторів, вміннями робити висновки ПРН 14. Застосовувати різні форми, методи і засоби аналізу діяльності викладачів, учителів, закладів освіти; використовувати індивідуальні і групові прийоми прийняття оптимальних рішень щодо організації та управління колективною творчою діяльністю, враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід.		

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	зокрема				Усього	зокрема			
		л.	пр.	лаб.	с.р.		л.	пр.	лаб.	с.р.
Тема 1. Історія становлення та розвиток освітології як наукового напряму.	14	2	2		10	14	2	2		10
Тема 2. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти.	14	2	2		10	14	2	2		10
Тема 3. Освіта як об’єкт наукового дослідження.	32	4	4		24	32	4	4		24
Тема 4. Складові освітологічної підготовки.	31	4	4		23	31	4	4		23
Тема 5. Освіта як соціальний інститут та специфічний сегмент правового та економічного простору.	14	2	2		10	14	2	2		10
Тема 6 Конкурентоспроможність освітніх систем.	31	4	4		23	31	4	4		23
Тема 7. Інноваційний розвиток освітніх систем.	14	2	2		10	14	2	2		10
Усього годин	**90**	**20**	**20**		**110**	**90**	**20**	**20**		**110**

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Історія становлення та розвиток освітології як наукового напряму.	2	2
2	Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти.	2	2
3	Освіта як об’єкт наукового дослідження.	4	4
4	Складові освітологічної підготовки.	4	4
5	Освіта як соціальний інститут та специфічний сегмент правового та економічного простору.	2	2
6	Конкурентоспроможність освітніх систем.	4	4
7	Інноваційний розвиток освітніх систем.	2	2
	Разом	20	20

4.2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Освітологія – витоки наукового напряму	2	2
2	Освітологія і формування сукупного інтелекту суспільства	2	2
3	Сучасна сфера освіти як об’єкт наукового дослідження	4	4
4	Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти	4	4
5	Освіта в системі соціальних інститутів	2	2
6	Міжнародна освітня статистика та глобальні рейтинги у сфері освіти	4	4
7	Джерела розвитку освітніх систем	2	2
	Разом	20	20

4.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Витоки та етапи розвитку освітології.	10	10
2	Освітологія як системна теорія і практика освіти: синергетичні принципи освіти та науки.	10	10
3	Освіта як сфера цивілізаційного творення та об’єкт наукового дослідження	24	24
4	Характеристика складових освітологічної підготовки: філософії, історії, соціології, культури, економіки, права, управління.	23	23
5	Специфіка системи освіти як соціального інституту	10	10
6	Засади конкурентоспроможності сучасних освітніх систем	23	23
7	Освітологічні засади інноваційної діяльності в сфері освіти	10	10
	Разом	110	110

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	**За національною шкалою**	
	для екзаменів, звітів з практики, курсових робіт	***для заліків***
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	
26 – 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	неприйнятно	

6. Засоби діагностики результатів навчання

Діагностика результатів навчання включає диференційований та об'єктивний облік результатів освітньої діяльності здобувачів і включає наступні блоки:

– контроль засвоєння теоретичних знань (усне опитування, обговорення проблемних питань, розв'язання ситуаційних завдань, виконання аудиторних та позааудиторних робіт тощо на практичних заняттях);

– контроль самостійної роботи здобувачів (наукові тези);

– підсумковий контроль: семестровий екзамен.

Питання до екзамену

1. Становлення та розвиток едукології як науки.
2. Формування дослідницьких підструктур із проблем едукології у закладах вищої освіти світу.
3. Становлення та розвиток освітології в Україні.
4. Поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія».
5. Об’єкт, предмет і специфічні риси освітології.
6. Характеристика поняття «Homo educatus» (людина освічена) (В.Огнев’юк).
7. Етапи розвитку освітології.
8. Взаємозв'язок освітології з іншими галузями наукового знання.
9. Характеристика складових освітологічної підготовки
10. Освіта як сфера життєдіяльності людини і як соціальний інститут.
11. Освітні парадигми та освітня практика.
12. Синергетичні принципи освіти і науки.
13. Поняття «система», «відкрита система», «освітня система», «системна якість».
14. Типологія освітніх систем.
15. Властивість емерджентності системи.
16. Освіта як відкрита система.
17. Освітологія як системна теорія і практика освіти.
18. Освітологічні засади дослідження тенденцій розвитку сфери освіти, її внутрішніх суперечностей, механізмів прогресу, методів управління
19. Освітологія як галузь міждисциплінарного наукового знання. Сутність поняття «міждисциплінарне наукове знання».
20. Філософія освіти. Розвиток філософії освіти в Україні.
21. Історія освіти. Значення історії освіти для модернізації освітньої галузі.
22. Освітня політика. Планування та прогнозування розвитку освіти.
23. Освітнє право. Право на освіту та його гарантії. Правовідносини в галузі освіти.
24. Управління освітою. Державно-громадське управління освітою.
25. Економіка освіти. Економічні механізми розвитку освіти. Освітні системи в умовах глобальної конкуренції.
26. Механізми розвитку освіти.

27. Соціологія освіти. Гармонізація взаємовпливів суспільства та особистості засобами освіти.
28. Культурологія освіти. Освіта як складова культури. Взаємозалежність та взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем.
29. Освіта як соціальний інститут. Взаємодія сфери освіти з іншими соціальними інститутами.
30. Класифікація соціальних інститутів, їх ознаки й призначення. Соціальна норма.
31. Соціальна політика у сфері освіти. Соціальні суб'єкти – учасники освітнього процесу, їх потреби та відносини.
32. Правові відносини у сфері освіти. Освітня політика. Державна освітня політика.
33. Сфера освіти як самостійна галузь господарства, духовного виробництва та матеріального накопичення.
34. Освіта як економічний феномен та фактор економічного зростання.
35. Поняття конкуренції та конкурентоспроможності освітніх систем.
36. Основні чинники глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг.
37. Вплив глобалізації на освітні реформи.
38. Освіта як сфера проєктування.
39. Моніторинг освіти.
40. Стандартизація і конвергенція освіти.
41. Методики оцінювання ефективності інноваційної політики закладу вищої освіти.
42. Європейські стратегії розвитку освітніх систем.
43. Чинники, що впливають на розвиток освітніх систем.
44. Освітні інновації.
45. Інноваційна освітня діяльність.
46. Ознаки інноваційної освіти. Інноваційна політика закладу вищої освіти.

7. Рекомендована література

Основна

1. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
2. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.
3. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
4. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
5. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук,

Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
6. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30.

Допоміжна

1. Балута Т.П. Розвиток освіти як соціального інституту. *Гілея: науковий вісник:* збірник наукових праць. Київ, 2018. Вип. 137. С. 362-365.
2. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1-2. С. 1-12.
3. Дебич М.А. Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі. *Вища школа*. 2019. № 1 (155). С. 34–50.
4. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. *Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:* збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
5. Лотарєв А.Г. Удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні: дис.. канд наук з держ. упр. / Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв. 2018. 251 с.
6. Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. Світовий досвід для створення національного рейтингу закладів вищої освіти. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. № 2 (99). 2018. С. 5–23.
7. Окара Д.В., Чернишев В.Г., Шинкаренко Л.В. Аналіз впливу соціально-економічних чинників на якість освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 24 (ч.2). С. 163-166.
8. Основи інноваційної освітньої діяльності: методичні рекомендації / упорядник Антонюк Л.В. Рівне – РОІППО, 2018. 44с.
9. Ревасевич І.С. Освітологія в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнар. наук. конф. (20.03.2020 р). Херсон, Україна: МЦНД, 2020. С. 71–74.
10. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики", 2020. 340 с.
11. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2020. №3. С.191–197.
12. Ткаченко В.П. Інноваційна діяльність у закладах освіти. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 10. С. 44-46.

13. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.
14. Царенко І.О. Інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності вищої освіти України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки: регіональний аспект. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету.* Економічні науки: зб. наук. пр. Кропивницький: КНТУ, 2018. Вип. 33. С. 75-86.
15. Шульга Н. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореф. ... докт. наук держ. управ.: 25.00.02. Київ, 2018. 36 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. схвалено Указом Президента України № 344/2013 від 25 черв. 2013 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 344/2013
6. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
7. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квіт. 2015 р. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1424935774/
8. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років: проєкт. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/

9. Посилання на дистанційний курс

дистанційний курс «Теорія освітології» (http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/);

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙ
з навчальної дисципліни
«Теорія освітології»

Тема 1. Історія становлення та розвиток освітології як наукового напряму.

Мета вивчення: формування уявлень про становлення нового інтегрованого напряму осягнення освіти у контексті тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку суспільства, надання знань щодо едукології, освітознавства та освітології як новітніх інтегральних наук, вивчення світового й вітчизняного досвіду їхнього застосування в системі освіти, у тому числі й навчальну діяльність закладів вищої освіти.

План

1. Становлення та розвиток едукології як науки.
2. Формування дослідницьких підструктур із проблем едукології у закладах вищої освіти світу.
3. Становлення та розвиток освітології в Україні.
4. Поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія».

Література

16. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1-2. С. 1-12.
17. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.
18. Вступ до освітології : навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
19. Ревасевич І.С. Освітологія в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнар. наук. конф. (20.03.2020 р). Херсон, Україна: МЦНД, 2020. С. 71–74.
20. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30.
21. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Ключові поняття: едукологія, освітознавство, освітологія

Основні поняття

Питання 1. Становлення та розвиток едукології як науки.

Едукологію розглядають як у вузькому, так і в широкому значені.

У вузькому значенні едукологія спрямована на вивчення окремих аспектів освітнього процесу.

Таке зведення наукової проблематики едукології до тих проблем, якими традиційно займається педагогіка, ставить питання про існування її власного предмету та об'єкту досліджень і, загалом, про необхідність виокремлення її як окремої науки.

Наукові проблеми едукології:

– особливості реалізації освітнього процесу у культурних та соціальних умовах сім'ї (едукологія домашньої освіти, К.О.Амех);

– питання педагогіки та андрагогіки щодо вивчення форм і методів навчання дітей та дорослих (Ш.Лінк);

– освіта дітей, самоосвіта дітей, самоосвіта дорослих (К.Пакеліс, І.Савікіне).

Едукологія – це не просто сума знань з теорії та практики освіти, це нова комбінація, сукупна інтеграція існуючих знань про освіту. Вона вивчає феномени освіти в цілому, у той час як інші одиничні науки (такі, як педагогіка, андрагогіка, геронтологія тощо) розглядають лише певні аспекти освіти (Н.Пастуовіка).

У *широкому контексті едукологія постає як наука (науковий напрям), що інтегрує різноманітні методології задля інтегрованого багатоаспектного дослідження освіти.*

Едукологія об'єднує інтегровані (теоретичні, філософські, наукові та праксеологічні) знання про освіту (В.Брезінка, Дж. Фішер, Дж.Крістенсен).

Питання 2. Формування дослідницьких підструктур із проблем едукології у закладах вищої освіти світу.

Дослідницькі підструктури з проблем едукології у закладах вищої освіти світу:

1975 р – Американська асоціація наук про освіту та перейменована в Американську асоціацію едукології (пропозиція Дж.Фішера);

1987 р. – засновано Міжнародний журнал з едукології;

1989 р. – створено Асоціацію едукологічних досліджень (Південна Кароліна, США) та в структурі Асоціації засновано Інститут історії та філософії едукології задля розвитку демократій у світі (на офіційному сайті організації зазначено: «Місія інституту – дослідження та розвиток філософії едукології як сукупності знань про організацію ефективної практики освітнього процесу, спрямованої на популяризацію нової демократичної філософії, яка впливає на формування досвіду рефлексивного мислення, а тому і на демократично орієнтовану еволюцію людства».

Для більшості науковців концептуальним стало твердження, що використовувати термін «освіта» і до освітнього процесу, і до узагальнених знань про нього є помилковим. Едукологія почала визначитися як наука, що охоплює всі знання про освіту. *Її об'єктом було визначено освітній процес, що включає в себе:* процес навчання і управління; процес учіння; курс навчання, розроблений відповідно до програми; інститути сім'ї, школи, громадські інститути, які відіграють важливу роль в освітньому процесі.

Відповідно об'єкт едукології включає в себе діяльність вчителя, учня, різних інститутів, реалізацію навчальних програм; об'єднує такі види діяльності, як управління, навчання, дослідження, учіння тощо; враховує той вплив, який здійснює уряд на ці сфери і види діяльності, а також те культурне середовище, у якому протікає освітній процес.

Інституційне закріплення едукології відбулося й у ЗВО Російської Федерації. Так, починаючи з 90-х рр. XX ст., структурні підрозділи з едукології з'являються у:

– Російському державному університеті імені О. Герцена, де у 1991 р. кафедру педагогіки вищої школи було реорганізовано у кафедру едукології та інформаційних технологій навчання. Нині там читається такий курс, як юридична едукологія;

– Санкт-Петербурзькому державному лісотехнічному університеті ім. С.Кірова. На базі лабораторії нових методів і засобів навчання у 1991 р. створюється Міжвузівський навчально-методичний центр «Едуколог», основним завданням якого стала розробка теорій едукологічних систем та основ едукології в цілому, а також упровадження та використання результатів досліджень у професійно-викладацькій діяльності. Керівником центру став В.Прокопцов один із розробників едукології;

– Ростовському державному педагогічному університеті;

– Сучасній гуманітарній академії (Москва), в якій нині діє науково-дослідний Інститут едукології, що займається експертно-аналіточною та законодавчою діяльністю у сфері едукології, у тому числі якістю освіти, економікою освіти, соціологією освіти, юридичними аспектами освітньої діяльності, дослідженням Інтернету як освітнього середовища і суспільного явища тощо.

Едукологічний контекст включено у різні дискурси, які характеризують освітній процес з різних боків: науковий дискурс (характеризує, що є); праксеологічний дискурс (характеризує, що є ефективним); історичний дискурс (характеризує, що було); правовий аспект (характеризує, що дозволяється, вимагається, забороняється за законом); аналітико-філософський (характеризує значення понять); нормативно-філософський (характеризує, що є добре, бажане, етичне, правильне).

Едукологи (educologists) використовують один або вибирають кілька, а то і всі зазначені дискурси у своїх дослідженнях.

Питання 3. Становлення та розвиток освітології в Україні.

Із кінця XX ст. усе більшого значення набуває осмислення якісно нових ознак і смислів освіти в умовах цивілізаційних змін нашої історичної доби, розуміння тенденцій її розвитку, внутрішніх суперечностей і механізмів прогресу.

У 1994 р. вітчизняний учений В.Луговий зробив прогностичний для тих часів висновок про необхідність розвитку філософії освіти, філософської освітології, загального освітознавства.

У 1995 р., як відповідь на потреби й завдання сучасної доби, В.Огнев'юком було започатковано новий науковий напрям – освітологію.

Поєднання двох понять – «освіта» й «логос» – для окреслення назви нового наукового напряму інтегрованого дослідження сфери освіти відображає концептуальне положення щодо забезпечення цілісності у наукових дослідженнях феномену сучасної освіти.

У кінці 90-х рр. розвитком освітології почав займатися професор А.Фурман. Так, з 1998 р. змістом діяльності його авторської наукової школи стала розробка освітології як нового синтетичного напряму міждисциплінарних досліджень.

Активний розвиток освітології як інтегрованого напряму пізнання сфери освіти розпочався на початку XXI ст.

Осередком становлення і розвитку освітології в Україні став Київський університет імені Бориса Грінченка.

У 2009 р. в університеті розпочала свою роботу перша в Україні науково-дослідна лабораторія освітології, було визначено предметне поле та основні завдання освітології.

15 грудня 2010 р. відбулася перша Всеукраїнська науково-практична конференція «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти».

3–4 листопада 2011 р. у Вищій педагогічній школі Спілки польських учителів (м. Варшава, Республіка Польща) відбувся перший міжнародний науковий семінар «Освітологія як новий напрям інтегрованого дослідження освіти».

Сьогодні наукова діяльність лабораторії спрямована на дослідження сфери освіти як цілісного суспільного феномену, що сприяє духовному, культурному, соціально-економічному розвитку нашої держави; на розробку методологічного інструментарію здійснення таких досліджень на різних рівнях інтеграції: міждисциплінарному, мультидисциплінарному, трансдисциплінарному.

Поява цього нового напряму була зумовлена низкою чинників, які відображають сучасний рівень цивілізаційного розвитку, серед яких: зростаюча роль освіти у розвитку сучасної цивілізації та її вплив на особистісне становлення людини; глобалізація, яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та вироблення універсалій освіти; інтелектуалізація економіки та всіх сфер суспільного життя; трансформація освіти у сферу людського капіталу та її перетворення на рушія суспільного розвитку; необхідність вироблення актуальної освітньої політики, принципів і стратегічних напрямів її розвитку тощо.

До чинників-наслідків, які розкривають вплив сучасного стану розвитку цивілізації на освіту, можна віднести: необхідність розмежування та окреслення поля наукових досліджень між філософією освіти, педагогікою та іншими науками; потребу осягнення наукового спадку представників різних галузей наукових знань і поглядів громадсько-політичних діячів на освіту як особливу сферу людської діяльності і суспільний інститут, що виокремлює науку про освіту як самостійну галузь знання; врахування переходу до масової освіти, не тільки загальної середньої, а й вищої; продукування актуальної освітньої політики, принципів і стратегічних напрямів її розвитку; зародження нових економічних механізмів освіти в самій сфері освіти.

Питання 4. Поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія».

Нові тенденції до міждисциплінарності (інтердисциплінарності), що з'явилися в українській освіті та представлені в сучасному науковому дискурсі, спричинили появу цілої низки термінів, синонімічних до слова освіта: *освітологія, едукологія, освітознавство,* – які функціонують паралельно.

Серед фахівців є пропозиції назвати науку про освіту «педагогічні науки» (хоча предметна область останньої є ширшою), «теорія освіти», «освітологія», «едукологія», «освітознавство».

Едукологія – це:

– наука про освіту, що поєднує власне знання про освіту, дані психології і соціології (Е.Стейнер);

– наукові знання про освіту (Дж.Зоран);

– глобальна теорія досліджень у сфері освіти (Т.Хюсен);

– наука, що інтегрує знання про ефективну практику в освіті (Т.Кортабінгскі, Дж. Біггс);

– широкий міждисциплінарний комплекс інтегрованого наукового знання про освіту, що охоплює всі знання про суспільство, людину, освіту (К.Олівера);

– наука, що об'єднує інтегровані (теоретичні, філософські, наукові і праксеологічні) знання про освіту (В.Брезінка);

– наука про освітній процес, що покликана дати відповіді на такі питання: як ефективно навчати, як успішно навчатися, як реконструювати фрагменти знань, як ефективно організовувати практику в педагогічному процесі (Дж. Крістенсен, Дж. Фішер);

– широкий міждисциплінарний комплекс інтегрованого наукового знання про освіту, об'єктом якого є освітні системи і освітні процеси в цілому (В.Ізвозчіков і Г.Бордовський);

– не просто сума різних видів знань про освіту, а нова комбінація, узагальнена інтеграція існуючих уявлень про освіту (Н.Пастуовік);

– наука про принципи формування освіченої людини і визначення фундаментального знання як частини загальнолюдської культури, з одного боку, і такого знання, що є основою професійної підготовки спеціалістів, – з іншого (В.Кінельов);

– спеціальна наука про сучасну вищу освіту (В.Прокопцов).

Освітознавство – це:

– некласична мультидисциплінарна наука, котра розкриває спрямованість еволюції інституту освіти в бік набуття ним функції важливого цивілізаційного механізму розвитку, що відповідає за випереджувальне становлення якості людини, суспільного інтелекту і власне освітніх систем у соціумі (О.Субетто);

– нова міждисциплінарна галузь знань, покликана переорієнтувати педагогіку з навчання, виховання і освіти на розвиток людини, а також сприяти його сходженню у „надсвітові сфери” (Л.М. Засоріна).

Предметом «образованиеведения» О.Субетто вважав освіту, експлікація якої здійснюється через категорію систем освіти, які, у свою чергу, представленні у формі ієрархії: система освіти планетарного масштабу як цивілізаційний інститут; система освіти масштабу країни як соціальний інститут, що відображає особливості соціальної будови суспільства і національно-етнічного архетипу; система освіти регіонального рівня; навчальні заклади різних типів і видів.

В Україні новий науковий напрям інтегрованого пізнання освіти і його назва – освітологія був запропонований В.Огнев'юком.

Освітологія – це:

– синтетична наукова дисципліна, котра інтегрує нове міжпредметне наукове знання на взаємодоповненні чотирьох її метасистемних складових: а) теорії освітньої діяльності, б) вітакультурної методології як винятковой практики професійного методологування, в) інноваційної моделі модульно-розвивальної освіти, г) фундаментального соціально-психологічного експерименту на предмет створення зон локального – інтенсивно-розвивального, соціокультурного – освітнього простору (А.В. Фурман);

– новий науковий напрям, головним завданням якого є розвиток сфери освіти як цілісного суспільного феномена, що сприяє духовному, культурному, соціально-економічному і науково-технологічному функціонуванню, відтворенню і розвитку суспільства (В.Огнев'юк).

До змісту освітологічної підготовки відносять: філософію освіти, історію освіти, соціологію освіти, культурологію освіти, освітнє право, освітню політику, управління освітою, економіку освіти.

Термін освітологія використовується на позначення інтегрованої науки, що виникла на перетині кількох наук про освіту.

Освітологія за порівняно короткий час встигла утворити цілий синонімічний ряд слів: освітологія (В.Огнев'юк, С.Сисоєва, А.Фурман, Л.Хоружа), едукологія (Г.Бордовський, Б.Ізвозчіков, Н.Литвинова, В.Прокопцов, О.Проказа), освітознавство (В.Луговий), рос. образованиеведение (О.Субетто).

У науковому дискурсі паралельно використовуються всі згадані слова на позначення одного й того самого поняття – нового наукового напряму інтегрованого дослідження сфери освіти. Перевагу англомовному терміну едукологія (від education – «освіта»), як правило, надають іноземні автори та вітчизняні дослідники, які посилаються на англомовні видання. Росіянізм образованиеведение використовується в окремих українських текстах без перекладу, у лапках.

На сайті кафедри філософії Київського університету ім.Б.Грінченка представлена *триєдина назва-концепція: освітологія – образованиеведение – едукологія*, що являє собою структуру з відповідників трьома мовами

(українською, російською та англійською). Усі вони мають право на існування, але кожне – у своїй мові.

У вітчизняному науковому дискурсі найбільш активно проявляє себе термін освітологія. Він швидко увійшов у науковий обіг: функціонує і як загальна, і як власна назва.

Питання для самостійної роботи:

1. Становлення й розвиток едукології (edukology) у 50-60 рр. XX століття (В.Хардінг, Е.Стейнер, Дж.Біггс, В.Брезінка, Дж.С.Массія, А.Моншоувер, Дж.Уолтон, Дж.Е.Фішер, Дж.Е.Крістенсен).
2. Формування дослідницьких підструктур із проблем едукології у закладах вищої освіти світу у 70-80 рр. XX ст.
3. Порівняйте погляди на едукологію Е.Стейнер, Дж.Біггса, Дж.Фішера, Дж.Крістенсена. Концепція якого вченого Вам ближча? Відповідь обґрунтуйте.
4. Генеза поняття «освіта». Освіта як сфера цивілізаційного творення.
5. Концепції «образованиеведения» та едукології на пострадянському просторі (А.Субетто, А.Новиков, В.Прокопцев, М.Міцкевич, О.Свиридов, К.Олівера, Г.Бордовський, Л.Засоріна, В.Ізвозчіков, В.Прокопцов).
6. Передумови виокремлення освітології в самостійний науковий напрям інтегрованого пізнання сфери освіти в Україні (В.Луговий, В.Огнев'юк, В.Ерн, П.Флоренський, А.Фурман).

Тема 2. Освітологія - науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти

Мета вивчення: надання знань щодо об'єкта, предмета, специфічних рис та етапів розвитку освітології, формування уявлень про «Homo educatus» (людину освічену).

План

1. Об'єкт, предмет і специфічні риси освітології.
2. Характеристика поняття «Homo educatus» (людина освічена) (В.Огнев'юк).
3. Етапи розвитку освітології.
4. Взаємозв'язок освітології з іншими галузями наукового знання.
5. Характеристика складових освітологічної підготовки

Література

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1-2. С. 1-12.
2. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.
3. Вступ до освітології : навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
4. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30.

5. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Ключові поняття: едукологія, освітологія, Homo educatus, освітологічна підготовка.

Основні поняття

Питання 1. Об'єкт, предмет і специфічні риси освітології.

Освітологія як науковий феномен найбільш повно відображає всі знання, що відносяться до освіти.

Об'єктом дослідження в освітології є сфера освіти в її сталому розвитку. Таке формулювання об'єкта вказує не тільки на його системний усеосяжний характер (освітніх процесів і явищ), а й підкреслює, що *об'єктом дослідження освітології є відкрита система.*

Предметом дослідження в освітології є: наявні системи та підсистеми освіти в їх сталому розвитку; умови й чинники, що впливають на розвиток сфери освіти та її підсистем; домінанти розвитку сучасної освіти (які визначають вектор розвитку освітніх систем).

Такий предмет дослідження є динамічним і залежним від суспільних змін. Відповідно освітологія спрямована на дослідження сучасної освіти як цілісного суспільного феномену, чинників, що впливають на її розвиток і зумовлюють вплив освіти на поступ сучасної цивілізації як цивілізації освіти й науки, цивілізації людини нового еволюційного рівня – людини освіченої.

Як самостійний науковий напрям освітологія виконує такі завдання:

– цілісне дослідження сфери освіти у різних площинах, вимірах, співвідношеннях та взаємозв'язках з метою визначення закономірностей і тенденцій її розвитку;

– аналіз освітологічних процесів, що відбувалися, відбуваються і будуть відбуватися у «точках біфуркації» та найбільш важливих чинниках впливу на освіту з метою футурологічного прогнозування її розвитку;

– опис і співставлення різних освітніх систем з метою виділення загальних характеристик та притаманних їм особливостей;

– прогнозування розвитку освіти, аналіз і вироблення принципів освітньої політики;

– окреслення категорій наукового апарату;

– створення методологічної бази для прикладних досліджень у сфері освіти;

– розроблення фундаментальних проблем тощо.

Успішне розв'язання визначених завдань можливе на основі застосування сукупності наукових методів і принципів, що успішно використовуються у царині соціально-гуманітарних наук. Насамперед в *освітології застосовуються такі принципи:* гуманізму; аполітичності; плюралізму; відносності результатів; взаємозалежності і розвитку; наукового абстрагування; зв'язку із практикою тощо.

Специфіка освітології полягає у тому, що, залежно від рівня складності дослідження освітнього явища, її методологія є міждисциплінарною, мультидисциплінарною або трансдисциплінарною. Кожна наука набуває можливості поглиблювати зміст різних аспектів функціонування сфери освіти, забезпечуючи тим самим її ефективний розвиток. Водночас освітологія забезпечує таке інтегрування знань, у процесі якого спеціальні науки, дотичні до освіти, зберігають свою самостійність і специфічність. Тому важливим є те, що освітологія не інтегрує і не синтезує науки, вона «співпрацює» з ними у дослідженнях різних аспектів розвитку освіти. Відтак, освітологія є самостійним науковим напрямом, який через свою синергетичну сутність реалізується на рівні міждисциплінарних досліджень.

Питання 2. Характеристика поняття «Homo educatus» (людина освічена) (В.Огнев'юк)

Одними з найважливіших завдань освітології є дослідження умов формування людини нового типу – «homo educatus» (людини освіченої). Особлива місія homo educatus полягає в тому, що вона покликана гармонізувати своє буття і свою духовну сферу з буттям світу, що вигідно відрізняє її від homo sapiens.

Поява homo educatus – це насамперед результат інтелектуально-духовного розвитку сучасної людини, що вирізняє її серед своїх попередників в еволюційному ряді. Звісно, що це не виключає впливу природних, біологічних та соціальних чинників, але *чинники інтелектуально-духовного змісту в появі homo educatus є визначальними*. До найбільш важливих із них варто віднести: усвідомлення біологічно-духовної сутності людини; розгортання процесу пізнання шляхом самопізнання; володіння системними знаннями про цілісність та єдність світу; вироблення системи цінностей, на основі якої розгортається власна світоглядна та життєва позиція; розуміння своєї відповідальності за світову гармонію.

Питання 3. Етапи розвитку освітології

Можна визначити та спрогнозувати такі етапи розвитку освітології у майбутньому:

– етап філософський (обґрунтування філософських засад нового наукового напряму інтегрованого пізнання освіти, об'єкта, предмета та завдань освітології);

– етап емпіричного знання (визначення точок дотику сфери освіти до інших сфер життєдіяльності суспільства, їх взаємовпливів і взаємозв'язку, з'ясування прикладних освітологічних контекстів, місця і ролі освітологічного знання у розвитку суспільства);

– етап визначення освітології як наукової дисципліни (формулювання принципів і критеріїв освітологічного знання, його структури, створення ідеальних освітологічних об'єктів, побудова освітологічних теорій, методології освітологічних досліджень);

– етап розгортання прикладних освітологічних досліджень (визначення складових освітологічної підготовки, розроблення програм і змісту навчальних курсів та спецкурсів з освітології, визначення актуальних напрямів освітологічних досліджень, розгортання міждисциплінарних і мультидисциплінарних досліджень у галузі освітології, моніторинг впливу результатів освітологічних досліджень на різні сфери життєдіяльності суспільства);

– етап розгортання системних досліджень у галузі освітології (започаткування в Україні напряму наукових досліджень з освітології, створення системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації з освітології, розроблення системи моніторингу впливу результатів освітологічних досліджень на ефективність розвитку різних сфер суспільного життя).

Питання 4. Взаємозв'язок освітології з іншими галузями наукового знання

Освітологія виникла на стику філософії освіти й педагогіки в результаті виходу цих наук за межі їхніх об'єктів й предметів.

Гуманітарна наука – освітологія, – не підмінюючи собою філософію освіти, все-таки зберігає причетність до філософських ідей. Філософія має справу з граничними, вічними проблемами. Будь-яка наука, хоча і занурюється у конкретності, вирішуючи часткові завдання, також вибудовує відносно цілісну картину світу, а тому не може не спиратися на філософію. Розглядаючи місце і роль філософії освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти, варто звернути увагу на те, що здійснювані філософією дослідження у сфері освіти піднесли ідею освіти до рівня вселюдського феномену, проте філософія, згідно зі своєю місією, не досліджує специфічні проблеми, які розглядаються в інших галузях знання, якщо, звичайно, вони не розкривають загальні тенденції розвитку.

З іншого боку, освітологія виникла на основі педагогіки, її концепцій та методології, а тому її становлення і розвиток, тісно пов'язані з тими дослідженнями, які проводилися і проводяться у межах педагогічної науки. Проте педагогіка як соціальна наука, що зосереджена на теорії та закономірностях навчання, виховання і соціалізації людини, не спроможна охопити всю сферу освіти, її цілісний феномен та закономірності розвитку. Педагогіка займається «внутрішнім життям» освіти, освітологія ж має забезпечити «зовнішні стосунки» й аналіз взаємовпливів, так би мовити, міжнародну політику нашої освітянської країни. Іншими словами, якщо педагогіка, а також психологія і значною мірою філософія освіти досліджують процеси, що відбуваються у сфері освіти, то *освітологія покликана інтегрувати зусилля науковців на факторах взаємного впливу у системах «освіта-історія», «освіта-суспільство», «освіта-економіка», «освіта-політика.*

Беручи витоки з філософії освіти та педагогіки, спираючись на надбання психології, соціології, культурології, антропології, а також інших

дотичних до сфери освіти наук, *освітологія спрямована на створення інтегрованого знання про сферу освіти та забезпечення її динамічного розвитку відповідно до суспільних інновацій.*

Системний характер освіти зумовлює її взаємозв'язок з іншими соціальними підсистемами – економічною, політичною, культурною тощо. Тому освітологія тісно пов'язана із освітньою політикою (плануванням і прогнозуванням розвитку освіти) та економікою (у контексті її вимог до систем освіти) і вивчає такі аспекти освіти: зорієнтованість на реальні потреби й економічні проблеми суспільства; інноваційність; гнучкість й динамічність; неперервність; забезпечення можливості навчання без відриву від виробництва; належна якість освітніх послуг у різних регіонах країни; особистісна зорієнтованість; інтерактивність; відкритість й доступність; зорієнтованість на формування освіченої людини тощо.

Питання 5. Характеристика складових освітологічної підготовки.

Складовими освітологічної підготовки є: філософія освіти, історія освіти, соціологія освіти, культурологія освіти, економіка освіти, освітня політика, управління освітою, освітнє право.

Філософія освіти – галузь філософії, що досліджує ідею освіти та її сутність як соціокультурного феномену відтворення і розвитку суспільства; цілі, цінності, ідеали освіти й освіченості; результати освіти та критерії їх оцінки. Мета – залучення здобувачів до філософського осягнення ідеї освіти як соціокультурного феномену; вироблення їх власної світоглядної концепції освіти; сприяння формуванню високого рівня компетентності і культури випускників університету.

Історія освіти – займається комплексним вивченням в історичному контексті минувшини освітньої сфери світової цивілізації. Освіта розглядається як окремий напрям людської діяльності, водночас осмислюється як найбільш важливий чинник соціальної й інтелектуальної історії. Мета – на основі засвоєння теоретичних знань та фактологічного матеріалу формувати у здобувачів комплекс знань, умінь і навичок з історії освіти людської цивілізації, поглиблене теоретичне вивчення освітніх систем і моделей, просвітницьких концепцій та ідеалів, типів навчальних закладів, наукових здобутків, панівних ідеологій, світоглядних засад, культурних цінностей, громадських настроїв, що створює умови для формування історико-освітньої свідомості як основи особистісної рефлексії та усвідомлення себе в тріаді «минуле-сьогодення-майбутнє».

Соціологія освіти – підрозділ соціології, що досліджує соціальні аспекти освіти, закономірності взаємодії освітньої системи як соціального інституту і соціальної організації з суспільством, соціальними групами й особою. Мета – розкриття вагомих проблем освіти як соціального інституту, а саме: вивчення теоретико-методологічних основ освіти в сучасній соціології, аналіз процесу інституціоналізації соціології освіти, аналіз основних функцій освіти, зокрема, вищої.

Культурологія освіти – науковий напрям, що формується на стику філософії освіти, культурології, психології культури й інноваційної педагогіки, пояснює весь комплекс культурних проблем освіти та системно інтерпретує освіту як культурний феномен. Мета – формування знань про культурно-історичні, соціокультурні, культурно-психологічні умови розвитку освіти; створення умов для осмислення сучасної освіти як соціокультурної технології; дослідження функцій освіти з відтворення історичної культури суспільства, культурної традиції та підготовки здобувачів до участі в реалізації програм подальшого соціокультурного розвитку, до інноваційної діяльності.

Економіка освіти – економічна наука, що вивчає економічні відносини у галузі, яка надає освітні послуги і задовольняє потреби особистості та суспільства, економічний механізм функціонування системи освіти, її роль у процесі розширеного відтворення та забезпечення суспільного розвитку. Мета – забезпечення необхідного, визначеного Державним освітнім стандартом вищої професійної освіти, рівня базової підготовки студентів у галузі економіки освіти, формування базового рівня економічної грамотності, необхідного для орієнтації та соціальної адаптації до змін у сфері української освіти; формування культури економічного мислення – вироблення практичних навичок прийняття відповідальних економічних рішень у професійному житті; формування здібностей до саморозвитку, самостійності в прийнятті рішень.

Освітня політика. Ознайомлення з освітньою політикою забезпечує розуміння базових принципів та основних напрямів державної політики в галузі освіти, шляхів і методів її модернізації; сприяння формуванню світогляду здобувачів щодо власної причетності до формування освітньої політики; формування відповідної професійної компетентності й розвиток професійно-значущих якостей експерта з освітньої політики.

Управління освітою – розуміння базової структури управління освітою, шляхів і методів її модернізації у контексті адміністративної реформи в Україні, засобів, які сприяють становленню світогляду магістрантів щодо власної причетності до управління освітньою діяльністю; формування відповідної професійної компетентності й розвиток професійно-значущих якостей експерта з освітньої політики.

Освітнє право – це водночас і нормативно-правовий масив, масив законів і підзаконних актів щодо освіти, конституційних прав і свобод («право на освіту», прав учасників освітніх відносин, і актуальний напрямок теоретичних і прикладних наукових досліджень юридичної науки, а також елемент освіти в цілому. Мета – надання короткого систематизованого огляду проблематики правового регулювання освітньої діяльності, а також розкриття доцільності виділення в національній системі права освітнього законодавства як самостійної комплексної галузі.

Філософія освіти та історія освіти дають комплексні знання про розвиток самої ідеї освіти, історичних витоків становлення й розвитку

освітньої сфери. Соціологія освіти та культурологія освіти розкривають соціокультурні технології створення освітньо-соціально-культурного простору розвитку людини, сутність освіти як складової культури, унікального соціокультурного феномену, взаємозалежність і взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем, що їх відображують, взаємовпливи суспільства, культури та освіти.

Економіка освіти, освітня політика, управління освітою й освітнє право спрямовані на розкриття інноваційних механізмів управління сучасною сферою освіти.

Питання для самостійної роботи:

1. Як ви розумієте ідеал освіченості В.Огнев'юка Homo educatus? Яким є Ваш власний ідеал освіченості?
2. Спрогнозуйте, як будуть розгортатися прикладні та системні освітологічні дослідження в майбутньому?
3. Чи погоджуєтесь Ви із висловом Б. Гершунського: «…на освіту все ще не навчилися дивитися як на широке соціальне явище, що виходить далеко за межі власне педагогічної, викладацької діяльності»?
4. Поміркуйте над тим, як освітологія пов'язана із педагогікою та філософією освіти? Якими є їх об'єкти та предмети дослідження?
5. Оберіть одну наукову установу України, США або Європи, яка займається проблемами освітології / едукології. Проаналізуйте й охарактеризуйте її досвід.
6. Поясніть твердження: «специфіка освітології полягає у тому, що її методологія є міждисциплінарною, мультидисциплінарною, трансдисциплінарною».
7. Охарактеризуйте основні складові освітологічної підготовки і тих дослідників, які займаються їх розробкою. Які науки Ви могли б додати?

Тема 3. Освіта як об'єкт наукового дослідження

Мета вивчення: формування уявлень про освіту як сферу життєдіяльності людини і як соціальний інститут, надання знань щодо генезису поняття «освіта», основних характеристик та ознак сучасної освіти; з'ясування, що сучасна система освіти є відкритою і відповідає всім вимогам синергетичної системи (відкрита, нелінійна, неврівноважена, складна); розкриття сутності та методологічних концептів нового інтегрованого напряму пізнання сфери освіти – освітології.

План

1. Освіта як сфера життєдіяльності людини і як соціальний інститут.
2. Освітні парадигми та освітня практика.
3. Синергетичні принципи освіти і науки.
4. Поняття «система», «відкрита система», «освітня система», «системна якість».
5. Типологія освітніх систем.
6. Властивість емерджентності системи.
7. Освіта як відкрита система.

8. Освітологія як системна теорія і практика освіти.

9. Освітологічні засади дослідження тенденцій розвитку сфери освіти, її внутрішніх суперечностей, механізмів прогресу, методів управління

Література

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1-2. С. 1-12.
2. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
3. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. *Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:* збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
4. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
5. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2020. №3. С.191–197.
6. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Ключові поняття: освіта, освітологія, освітня система, освітня практика, відкрита система, системна якість

Основні поняття

Питання 1. Освіта як сфера життєдіяльності людини і як соціальний інститут.

Освіта завжди була особливою функцією суспільства і держави, спрямованою на формування та розвиток соціально-значущих якостей кожної людини як члена суспільства й громадянина держави. Через освіту як найбільш масовий соціальний інститут здійснюється вплив на формування свідомості суспільства, регулюються процеси свідомого саморозвитку громадян. Як соціальне й культурне явище, освіта є атрибутом людства, невід'ємним його супутником у поступальному русі еволюційного розвитку. На думку К.Ясперса, історична концепція людського існування в його цілісності повинна включати й майбутнє. Саме освіта спрямовує життя суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра»; формує нове мислення, нове бачення сенсу життя.

Сучасна освіта передбачає відкритість майбутньому, а її подальший розвиток повинен спрямовуватися на подолання замкненості й надання освітньому процесу творчого характеру, що потребує нової освітньої моделі, яка відповідала б реаліям постіндустріального суспільства, тим глобальним

змінам у всіх сферах життя, які викликані сучасними ІКТ, стрімкими інтеграційними процесами у світі.

Освіта як соціальний інститут відповідає за своєчасну та адекватну підготовку людей до повноцінного функціонування в суспільстві. Система освіти не єдиний, але надзвичайно важливий чинник соціалізації людей.

Специфічні риси освіти як соціального інституту:

– соціально значущі функції навчання та виховання, підпорядковані суспільним потребам;

– форми закладів освіти, їх певна організація та становище у суспільстві;

– групи осіб, які професійно забезпечують функціонування освіти, певний статус цих осіб у суспільстві;

– регулятори функціонування закладів освіти та субєктів освітньої діяльності (законодавчі та нормативні акти про освіту, професійні характеристики, контрольні установи тощо);

– спеціальні методи освітянської діяльності – навчання, виховання;

– свідомо поставлені цілі;

– планомірна, систематична реалізація процесу свідомої\ соціалізації;

– певний зміст освіти – наявність навчальних програм і планів, відповідне дозування матеріалу;

– ефективність освітньої діяльності у формуванні психічних рис людини, розвитку її мислення;

– використання освіти як механізму запобігання соціально небажаних видів поведінки;

– зорієнтованість освітньої діяльності в майбутнє, заангажованість на формування передумов реалізації цього майбутнього.

Сутність освіти як соціального інституту полягає передусім в її соціальних функціях, які у різних країнах і в різні історичні періоди виявляються неоднаково.

Функції освіти як соціального інституту:

– *соціальна функція освіти* – роль, яку освіта як соціальний інститут виконує щодо потреб суспільства або окремих його сфер. На її особливості впливають рівень розвитку та потреби суспільства, окреслені державою соціальна мета та принципи освіти. Аналіз соціальних функцій освіти дає змогу визначити властивості, специфіку, межі освіти як соціального феномену;

– *функція професіоналізації* є однією з основних у системі освіти та полягає у підготовці кваліфікованих кадрів для всіх сфер суспільного життя. Це зумовлює професійну спрямованість майже всіх ступенів та етапів системи сучасної освіти. Професійна спрямованість у різні часи виявлялася по-різному, що було зумовлено особливостями суспільних і наукових потреб щодо освіти. Так, спершу єдиною метою функціонування системи освіти був професіоналізм. Відповідно, школи та зміст навчання були вузькоспеціалізованими. Пізніше професійна орієнтація стала менш

вираженою, хоча окремі її ланки продовжували здійснювати лише професійну підготовку. Нині роль цієї функції знову зростає;

– *функція взаємодії освіти з соціальною структурою суспільства*. У соціологічній науці існують різні погляди на цей процес. Прихильники концепції меритократії (влади найбільш обдарованих) уважають, що система освіти формує і визначає соціально-класову структуру суспільства. З функціоналістської точки зору, освіта – це раціональний спосіб розподілу людей згідно з їхніми здібностями, тобто формування такої системи, в якій найталановитіші й найактивніші люди посідають вищі посади, а сама система освіти сприяє створенню рівних можливостей і сприятливих умов для висхідної мобільності, оскільки в закладах освіти оцінюють людей за їх досягненнями, незважаючи на класову належність, расу, стать тощо;

– *виховна функція системи освіти* полягає у формуванні за допомогою цілеспрямованої діяльності певних соціальних рис і світогляду майбутніх поколінь, визнання ними норм поведінки, ціннісних орієнтацій, що панують у суспільстві. Тобто це функція, спрямована на підготовку молоді до виконання певних соціальних обов'язків. За допомогою освіти також зберігаються культурні цінності, які передаються від одного покоління до іншого;

– *функція загальноосвітньої підготовки.* Деякі дослідники розглядають її як аспект виховної функції, називаючи гуманістичною, «розвивальною». Загальноосвітня підготовка допомагає розширити межі професіоналізму, розкриває простір для ерудиції та світогляду. Зокрема, фахова підготовка неможлива без попередньої загальноосвітньої підготовки. Вона є базою для набуття спеціальних знань, перекваліфікації, розвитку здібностей, професійної адаптації. Освіта, освіченість не є продуктом, що споживається відразу. Скоріше, це – своєрідне капіталовкладення, яке принесе прибуток у майбутньому. Такий капітал нагромаджується у процесі навчання, а система неперервної освіти не дає йому знецінитись. Одержана загальноосвітня підготовка є основою для подальшої неперервної освіти;

– *науково-дослідна функція освіти*. Реалізація цієї функції зосереджена у вищій ланці системи освіти. Вже наприкінці XIX ст. до обов'язків викладацького складу додалося одночасне виконання ролей дослідника і викладача, а самі вони стали зосереджуватись на фундаментальних, а згодом – і на прикладних дослідженнях.

Питання 2. Освітні парадигми та освітня практика

В освітню практику сьогодні активно впроваджуються різні освітні парадигми (особистісно орієнтована, парадигма компетентнісної освіти, концепт відкритої освіти тощо).

Парадигма – пануюча теорія, що покладена в основу вирішення теоретичних і практичних проблем.

Визначальною рисою розвитку сучасного суспільства, принципово важливою її парадигмою є невпинне зростання місця і ролі фундаментальних, прикладних, технологічних, інформаційних знань у різних

сферах діяльності людини, яка на початку третього тисячоліття стає найважливішою цінністю.

Складовими сучасної парадигми української освіти є:

– випереджальний розвиток системи освіти, орієнтованої на нові потреби суспільства;

– формування такої мотивації навчання, яка орієнтована на актуалізацію власної системи цінностей;

– забезпечення освітнього процесу новими методиками із гуманістичним спрямуванням;

– орієнтація на цілісно-розумовий та морально-естетичний зміст навчання, привнесення в нього елементів духовної самобутності особистості.

Найбільш повноцінного розвитку особистості майбутнього фахівця можна досягти при застосуванні особистісно-орієнтованої парадигми вищої освіти. Це потребує запровадження таких форм педагогічної діяльності, які передбачають взаємозв'язок навчання та розвитку, різноманіття видів освітнього процесу та спільної діяльності викладача і студента, кількісних та якісних показників під час оцінки ефективності навчального процесу, ролі особистості в освітньому процесі, створення умов, що сприяють розвитку студента.

Синергетична концепція особистісно-орієнтованої освіти (В.Кульневич). Провідна ідея – формування особистісних структур свідомості вчителя та учнів.

Освітні практики реалізації особистісно- зорієнтованих парадигм (за А.Моісеєвим): когнітивна, афективна, самовизначення, самореалізації, суб'єктивна, валеологічна, креативна, виховна.

Отже, в розвитку освіти переважають три основні парадигми: авторитарна, технологічна і гуманістична.

Авторитарна парадигма базується на таких принципах:

– основне призначення людини (сенс людського буття) – пізнання навколишнього середовища;

– завдання освіти – наділення учня широким колом інформації про світ та його закони;

– пріоритетні методи – природничо-наукові;

– можливість духовного формування особистості тільки окремо, через гуманітарну освіту;

– навчання – це складний процес, який потребує самовідданості, значних зусиль і окуповується набутими знаннями;

– у процесі прийняття рішення значення і цінність має лише кінцевий результат;

– розв'язання проблеми має лише одне правильне рішення;

– помилка – це провина, що вимагає суворого покарання;

– існує тільки один критерій оцінки якості прийняття рішення – правильно/неправильно;

– процес прийняття рішення не потребує застосування етико-моральних принципів, потреба щодо них відсутня;

– педагог – це Вчитель з великої літери, джерело знань. Тому у спілкуванні з учнями переважає монолог;

– тривалість навчання: жорсткі часові межі навчання (тільки в молоді роки);

– форми і методи навчання: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні методи, індивідуально-групове навчання;

– умови навчання: класичні навчальні заклади й організаційні умови (аудиторії, класи).

Технологічна парадигма базується на таких принципах::

– основне призначення людини (сенс людського буття) – цілеспрямована зміна навколишнього середовища;

– завдання освіти – формування певного кола вмінь і навичок творчого перетворення світу;

– пріоритетні методи – методи практичної діяльності;

– духовне формування особистості можливе, бажане і здійснюється в процесі діяльності;

– навчання – це складний процес, який потребує самовідданості, значних зусиль, які окуповуються у процесі подальшої практичної діяльністі;

– у процесі прийняття рішення цінність має лише кінцевий результат;

– розв’язання проблеми має безліч припустимих вирішень;

– помилки можливі, але не бажані;

– критерії оцінки якості прийняття рішення: існує безліч критеріїв корисності, ефективності, нешкідливості;

– для процесу прийняття рішення необхідні і бажані етико- моральні принципи;

– педагог – це тренер, наставник, тому у спілкуванні з учнями (студентами) переважає показ, демонстрація;

– тривалість навчання: періодичне навчання (перекваліфікація, підвищення кваліфікації);

– форми і методи навчання: практичні, пошукові, дослідницькі методи, індивідуально-групове навчання; умови навчання: майстерні, виробництво.

Гуманістична парадигма спирається на такі постулати:

– основне призначення людини (сенс людського буття) – пізнання і вдосконалення самого себе і навколишнього середовища в їх взаємозв’язку;

– завдання освіти – формування вільної особистості, яка здатна самостійно міркувати і приймати рішення, визначати свій життєвий шлях, вдосконалювати себе і своє оточення;

– пріоритетні методи – методи самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення;

– можливість духовного формування особистості: можливе, необхідне і пріоритетне (гуманізація освіти);

– навчання – це радісний, цікавий і захоплюючий природний процес розвитку особистості;

– у процесі прийняття рішення цінність має сам процес прийняття рішення;

– для розв'язання проблеми найважливішими є ті рішення, які мають суб'єктивно значущий смисл;

– помилки – критерій істини, необхідна складова процесу навчання;

– критерії оцінки якості прийняття рішення: існує безліч критеріїв корисності, ефективності, нешкідливості;

– роль етико-моральних принципів у прийнятті рішення: ці принципи є основоположними, пріоритетними;

– педагог – це організатор, фасилітатор, координатор. Тому у спілкуванні з учнями переважає діалог;

– тривалість навчання: постійне самонавчання і самовдосконалення;

– форми і методи навчання: проблемні, пошукові, творчі методи, групове навчання;

– умови навчання: атмосфера комфорту і психологічної безпеки.

Аналізуючи контекст розвитку сучасного педагогічного знання, О.Дубасенюк виділяє такі *актуальні аспекти, що характеризуються парадигмальною спрямованістю:*

1. Парадигма діалогу культур (Е.Холл, Р.Олівер, П.Донець, С.Тер-Мінасова, М.Бахтін, Г.Батищев, В.Біблєр та ін.). Згідно з цією парадигмою процес формування мислення особистості має базуватися на діалогічному спілкуванні з історичними формами культури (антична, середньовічна, культура Нового часу), а також із ідеями вчених-просвітителів різних поколінь, які взаємодіють у єдиному часовому просторі. Такий підхід передбачає формування теоретико-методологічних засад толерантності.

2. Міждисциплінарна парадигма. Результати досліджень синергетики, акмеології, екології, хронобіології та інших наук розкривають універсальні й фундаментальні властивості світу, що притаманні всім його предметам та явищам. У контексті синергетичної методології передбачається використання у педагогічній діяльності внутрішніх тенденцій розвитку особистості учня як системи, з огляду на яку й необхідно проектувати шляхи розвитку цього учня. За такого підходу важливого значення набуває ідея нелінійного педагогічного мислення (педагогічна синергетика), яку можна проілюструвати схемою Л.Тарасова, засновника методичного напряму «екологія і діалектика».

3. Парадигма цілісності. Принципи холістичної, людино-центристської парадигм, педагогічної інтеграції та фундаменталізації знань можуть розглядатися як вища форма вираження єдності цілей, принципів, змісту, організації освітнього процесу навчання і виховання. Теоретико-методологічною основою педагогічної інтеграції постають головні філософські концепції інтеграції знань як вияву творчості у діяльності людини – концепція єдності світу і всезагального зв'язку явищ

(І.Козловська, Я.Собко та ін.). Упровадження цієї концепції педагогічної діяльності спрямовується на те, щоб викладання природничих і гуманітарних дисциплін було органічно взаємопов'язане.

4. Рефлексивна парадигма педагогічної діяльності передбачає докорінну зміну вчителем / викладачем свого ставлення до педагогічної дійсності, а також інноваційні зміни у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів.

5. Людиноцентриська освітня парадигма. Наріжна проблема сучасної освіти – виховання людини, спроможної, з одного боку, слідувати закономірностям буття, космічного логосу, а з іншого, – досягати максимальної реалізації своїх власних інтересів і потреб. Мегатенденції розвитку світової спільноти, що набули домінуючого впливу в другій половині й особливо наприкінці XX ст., зумовили актуалізацію людиноцентричної освітньої парадигми нової постіндустріальної фази розвитку. Вона спрямована на вивільнення творчого потенціалу людини від диктату техніки, шаблонів поведінки і споживацької ідеології. Ця парадигма пов'язана з посиленням людиноцентристського, ціннісно-світоглядного аспекту педагогічної думки. Отже, враховуючи сучасні цивілізаційні імперативи, можна дійти висновку, що освіта стає ціннісно орієнтованою і надає ціннісно закарбовані знання, які повинні мати не стільки інформаційний характер, скільки спрямовуватися на формування особистості.

6. Ноосферна парадигма – перехід до тлумачення і розвитку освіти на основі ноосферно-природовідповідних (біоадекватних) принципів. До числа цих принципів дослідники відносять:

– принцип системності – вимагає покладання в основу трактування і практичної організації освіти систематичних і системних досліджень;

– принцип гармонізації – орієнтує на використання технологій і методик цілісного сприйняття світу і мислення, занурення учнів у гармонію світу;

– принцип гуманізації – спонукає до переходу від технократичної до соціокультурної моделі освіти;

– принцип інструментальності – вимагає орієнтації на розвиток здатностей використовувати знання, вміння та навички в усіх сферах життя;

– принцип особистісно-зорієнтованої освіти;

– принцип випереджувальної освіти;

– принцип економічності освіти – орієнтує на побудову і реалізацію технологій і методик, які не потребують перевищення необхідних соціальних витрат і приводять до економії часу, сил, засобів, фінансів;

– принцип потенційної інтелектуальної безпеки – вимагає покладання в основу трактування і практичної організації освіти ідею пріоритетності забезпечення органічної цілісності та здоров'я людини і

базується на постулатах природовідповідності, самоорганізації інформації, інваріантності, потенційної безпечності роботи з природними символами.

7. Парадигма інноваційного розвитку. Як зазначено у «Білій книзі національної освіти України», українська освіта у контексті глобалізаційних тенденцій і сучасних викликів має професійніше готувати людину до життя в інформаційному суспільстві, суспільстві знань та інновацій. Перехід світу до науково-інформаційнного етапу розвитку зумовлює необхідність формування людини з інноваційним мисленням, інноваційною культурою, здатністю до інноваційної діяльності. Важливим постає перехід до інноваційних моделей навчання, які характеризуються системним запровадженням комплексів педагогічних методів і прийомів, спрямованих на постійне залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що характеризується інтенсивною багатосторонньою комунікацією суб'єктів діяльності (інтеракцією), обміном інформацією і результатами діяльності учнів між собою та вчителем. Таке навчання спонукає їх до ініціативності, творчого підходу та активної позиції в усіх видах зазначеної діяльності, передбачає не отримання, а здобування, створення, конструювання знань, умінь, компетентностей самим учнем, що значно підвищує результативність навчання.

Аналіз змісту сучасних освітніх парадигм показує, що жодна з них не може забезпечити комплексного вирішення тих проблем, які постають сьогодні перед освітою. Внаслідок динамічності, неоднозначності і нелінійності сучасного суспільного розвитку інтегровану сутність освіти неможливо відобразити за допомогою жодної парадигми, спрямованої на реалізацію власних парадигмальних домінант. Найбільш ефективно долати суперечності між вимогами суспільства до освіти й реальним станом її розвитку *спроможна лише освітологія – комплексний, системний міждисциплінарний підхід до вивчення і організації освіти.*

Питання 3. Синергетичні принципи освіти і науки

Синергетична методологія розкриває механізми, завдяки яким розвиток складних систем вищого структурного рівня організації може здійснюватись двома принципово різними шляхами:

– швидка (революційно-біфуркаційна) ліквідація цих цілісних систем;

– еволюційний їх розвиток у процесі біфуркаційних змін окремих елементів, частин цих систем, який зберігає певні найзагальніші принципи їх організації.

Методологічною основою синергетичної парадигми стали *принципи плюралізму та релятивізму* і, як наслідок, – розуміння того, що ми ніколи не можемо точно передбачити майбутній розвиток відповідних систем, який значною мірою визначається хаотичними флуктуаціями.

Синергетичний постулат – кожна система метою свого існування бачить стан спокою, який є, одночасно, смертю системи. Система проходить точки біфуркації, в яких стан системи нестійкий і великою мірою підпадає

під різні впливи. Таке роздвоєння (біфуркація), дає можливість системі або залишитись на старому рівні розвитку, або вийти на якісно новий.

Основоположними атрибутами синергетичного аналізу розвитку системи освіти є принципи і поняття (А.Євдотюк): випадковість як атрибут розвитку; атрактор; біфуркації; порушена симетрія; нерівно важність; не лінійність; нова впорядкованість через флуктуації; стріла часу.

З моменту виникнення системи освіти (освітньої системи як її складової) їй імпліцитно властивий механізм онтогенезу (внутрішня програма системи) і механізм філогенезу (програма зміни системи). Згідно із закономірностями синергетики ці механізми визначають розквіт чи занепад системи, або ж зумовлюють її вихід через точку біфуркації на новий рівень розвитку і функціонування.

Погляд на сучасну сферу освіти як синергетичну систему змінює наше уявлення щодо проявів в освітніх системах випадковості та необхідності, незворотності освітніх процесів, дозволяє по-іншому зрозуміти характер і сутність ентропійних процесів в освітніх системах.

До системи похідних домінант розвитку сучасної освіти можна віднести: глобалізацію освіти; конвергентність освіти; неперервність освіти; доступність освіти; відкритість освіти; фундаменталізацію освіти; капіталізацію освіти (знання й кваліфікація людини стають її капіталом й особистісним надбанням); інноваційність освіти.

Питання 4. Поняття «система», «відкрита система», «освітня система», «системна якість».

Система (від дав.-гр. σύστημα – «сполучення») – множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє з середовищем як єдине ціле, і відокремлена від нього.

Суттєві властивості системи, як цілого, випливають із взаємодії її частин, а не дій, узятих окремо. Тому – і це головне – система є цілим, яке не можна зрозуміти шляхом аналізу тільки окремих його частин.

Відтак, система – це будь-який об'єкт, або сукупність об'єктів будь-якої (у тому числі різної) природи, що взаємодіють, він має яскраво виражену «системну» властивість, якої не має жодна з частин системи при будь-якому способі ділення та яка не виводиться з властивостей частин (В.Крижко).

Таке визначення розкриває властивість, важливу для дослідження соціальних систем, а саме: елементи системи можуть мати різну природу. Саме до такого класу змішаних систем належить і система освіти.

Теорія систем – напрям науки, пов'язаний з розробкою та вивченням сукупності філософських, методологічних, прикладних проблем аналізу і синтезу складних систем будь-якої природи. Основою для вивчення є ізоморфізм (визначення аналогії) процесів, що протікають у системах різних типів.

Американський учений М.Месарович уважає, що вивчення систем має здійснюватися на основі таких принципів: загальності – охоплювати всі

існуючі теорії; науковості – термінологія і визначення – математично-однозначні і логічно випливають одне з одного; фундаментальності – висновки мають практичне застосування; дедуктивності – вивчення систем має синтезувати підходи інших теорій.

Метою функціонування системи називають її бажаний майбутній стан. Залежно від стадії пізнання об'єкту, етапу системного аналізу у цей термін вкладають різний зміст: від ідеальних устремлінь, що виражають активну свідомість окремих осіб або соціальних систем, – до конкретних цілей-результатів.

У першому випадку можуть формулюватися цілі, досягнення яких є неможливим, але до яких можна безупинно наближатися. У другому – цілі мають бути досяжними в межах певного інтервалу часу й іноді формулюються навіть у термінах кінцевого продукту діяльності. Цілі поділяють на суб'єктивні та об'єктивні.

Суб'єктивна ціль – це суб'єктивний погляд дослідника (керівника, власника) на бажаний майбутній стан системи.

Об'єктивна ціль – це майбутній реальний стан системи, тобто стан, до якого буде переходити система при заданих зовнішніх умовах і керівних впливах.

Суб'єктивні й об'єктивні цілі системи у певних випадках можуть не збігатися. Зокрема, вони не збігаються, якщо система є погано дослідженою або якщо суб'єкт, який визначає цілі, недостатньо обізнаний із закономірностями функціонування системи чи ігнорує їх.

Системна якість – це особливий якісний стан, який не можна розглядати як звичайну суму елементів, оскільки цілісній системі властива багатоманітність зв'язків, взаємодій і відносин.

Найбільш характерними для будь-якої системи або явища системності загалом є корелятивні зв'язки, взаємодії та відносини, що включають координацію і субординацію елементів.

Координація – це певна злагодженість елементів, той особливий характер їх взаємної залежності, який забезпечує збереження цілісної системи.

Субординація – це підлеглість і супідлеглість, що вказує на особливе, специфічне місце, неоднакове значення елементів у цілісній системі.

Система освіти – це сукупність навчально-виховних закладів, які систематично і послідовно виховують, навчають і готують до життя молоді покоління відповідно до завдань суспільства.

Згідно із Законом України «Про освіту» структура освіти має такі ланки: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, самоосвіта.

Отже, система освіти України охоплює дошкільні, шкільні, позашкільні, професійно-технічні, вищі заклади освіти, наукові, науково-методичні, методичні установи, науково-виробничі підприємства,

державні та місцеві органи управління освітою, а також самоврядування в галузі освіти.

Сучасній системі освіти України притаманні такі властивості (характеристики): освіта має характер макросередовища, при моделюванні якого необхідно враховувати розвиток, здійснений такими макросистемами як освіта, культура та суспільство, а також сучасні суспільні й освітні ідеали та цінності; ієрархічність – це означає, що система освіти належить до систем вищого порядку, причому кожен її компонент теж є системою; цілісність – будь-якій системі освіти властива неперервність і взаємозумовленість усіх процесів, що відбуваються у її межах; складність – наявність у системі освіти великої кількості інфраструктурних елементів (інфраструктурних) та різноманітних узаємозв'язків між ними; континуальність, або властивість генеральності; незворотність – неможливість повернення сфери освіти до попереднього стану; флуктуативність – здатність системи освіти за певних умов (констеляцій) раптово переходити в інший більш прогресивний стан.

На розвиток системи освіти в сучасних умовах впливають чотири взаємопов'язані фактори: швидкозмінність і швидкоплинність процесів суспільного розвитку; соціально-економічні трансформації в суспільстві, які призвели до появи принципово нового для нашої економіки і соціального буття явища – ринку праці; процеси глобалізації, які відгукнулися інтеграційними тенденціями в світі; інформаційний «вибух» у суспільстві, зумовлений появою нових інформаційних технологій і мультимедіа.

Сучасні науковці визначили *три основні чинники еволюції освітньої системи*, а саме: 1) освітній процес; 2) навчальний інструментарій; 3) парадигма мислення.

Дослідження вітчизняних учених (В.Андрущенко, А.Євдотюк, В.Кремень, М.Михальченко, В.Огнев'юк та ін.) зафіксували універсальні зовнішні й внутрішні системоутворюючі чинники (атрактори), які суттєво впливають на становлення освітніх систем:

– зовнішні чинники відносять наявність спільної, об'єднуючої території; певного суспільно-економічного устрою; достатнього рівня розвитку культури; української мови як загальновизнаного та зрозумілого для усіх засобу комунікації і соціальної адаптації;

– внутрішніми чинниками розвитку освітніх систем виступають кризові нестабільні стани, які спричиняють перехід на новий виток розвитку, або призводять до занепаду.

Питання 5. Типологія освітніх систем.

Властивості систем класифікують за чотирма групами критеріїв:

І. Критерії, пов'язані з цілями та функціями:

– ефект синергії – односпрямованість (або цілеспрямованість) дій компонентів посилює ефективність функціонування системи;

– пріоритет інтересів системи ширшого (глобального) рівня перед інтересами її компонентів (ієрархічність);

– емерджентність – цілі (функції) компонентів системи не завжди збігаються з цілями (функціями) системи;

– мультиплікативність – і позитивні, і негативні ефекти функціонування компонентів у системі мають властивість множення, а не додавання;

– цілеспрямованість – діяльність системи підпорядкована певній цілі;

– альтернативність шляхів функціонування та розвитку;

– дієємність – здатність системи зберігати часткову дієздатність (ефективність) у випадку відмови її окремих елементів чи підсистем.

ІІ. Критерії, пов'язані зі структурою:

– цілісність – первинність цілого відносно кожної з його частин: поява в системі нової функції, нової якості, органічно випливає зі взаємодії всіх її складових, але не з особливостей, властивих кожній з них, взятій ізольовано;

– неадитивність (емерджентність): властивості системи хоча і залежать від властивостей її елементів, але не визначаються ними повністю. Функціонування системи не може бути зведено до функціонування окремих її компонентів. Сукупне функціонування взаємозв'язаних елементів системи породжує якісно нові її функціональні властивості. Отже, система не зводиться до простої сукупності елементів, тому, розділяючи її на частини, досліджуючи кожну з них окремо, неможливо пізнати всі властивості системи загалом. Емерджентність є результатом виникнення між елементами системи так званих синергічних зв'язків, які забезпечують більший загальний ефект функціонування системи, ніж сума ефектів елементів системи, що діють незалежно;

– структурність – можлива декомпозиція системи на компоненти, встановлення зв'язків між ними;

– еквіпотенційність – систему можна розглядати як підсистему системи вищого рівня, і навпаки, – підсистему можна розглядати як систему зі своєю структурою, функціями, зв'язками між елементами;

– ієрархічність – кожен компонент системи може розглядатися як система (підсистема) ширшої глобальної системи.

ІІІ. Критерії, пов'язані з ресурсами та особливостями взаємодії із середовищем:

– комунікативність – існування складної системи комунікацій із середовищем у вигляді ієрархії. Взаємодія і взаємозалежність системи та зовнішнього середовища;

– адаптивність – прагнення до стану стійкої рівноваги, яке передбачає узгодження, синхронізацію параметрів системи з мінливими параметрами зовнішнього середовища (проте «нестійкість», що супроводжує процес адаптації, не в усіх випадках є дисфункціональною для системи. Вона може виступати і як умова динамічного розвитку);

– надійність – здатність системи функціонувати навіть за відсутності одного із її компонентів, збереження проектних значень параметрів системи протягом запланованого періоду;

– інтерактивність.

IV. Інші критерії:

– інтегративність – наявність системоутворювальних, системозберігальних факторів;

– еквіфінальність – здатність системи досягати станів, що не залежать від вихідних умов і визначаються тільки параметрами системи;

– спадковість;

– розвиток – характеризує зміну стану системи у часі. Це поняття допомагає пояснити складні термодинамічні й інформаційні процеси у природі та суспільстві;

– порядок;

– самоорганізація.

Питання 6. Властивість емерджентності системи.

Емерджентність (від англ. emergent – несподівано з'являється, раптово спливаючий) – властивість, що притаманна складним системам.

Нині не існує єдиного визначення поняття емерджентності, кожний учений трактує його по-своєму.

Емерджентність – результат виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до більших обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих незалежних елементів системи (Н.Геселева)

Властивість емерджентності означає не тільки появу нових властивостей, але й зникнення в певних випадках окремих властивостей елементів, що спостерігалися до їх об'єднання в систему.

Підходи до визначення поняття «емерджентність»:

– властивість складних систем, яка породжується взаємодією елементів і не спостерігається в жодному з них, якщо розглядати кожний з них окремо (Н.Шаталова);

– визначається властивостями, які не притаманні її елементам. Емерджентність характеризує неадекватні властивості системи, нелінійність зв'язку між властивостями системи і властивостями складових її елементів **(**Є.Іванов);

– неможливість звести властивості системи до властивостей складових її елементів, тобто властивості системи залежать не тільки від властивостей її елементів, але й від особливостей взаємодії між ними. Стійкість системи визначається переважанням енергії внутрішніх взаємодій частин над зовнішнім впливом. В іншому випадку в системі можуть статися незкоротні зміни (В.Трухін, К.Показєєв, В.Куніцин);

– це поява нових якостей, не властивих елементам, що утворюють систему (В.Чернишов);

– складна система має властивості, відсутні у кожного з її компонентів. Це називають інтегративністю (цілісністю) чи емерджентністю системи (О.Горбань, В.Бахрушин).

Питання 7. Освіта як відкрита система.

Сьогодні у науковому обігу вживаються (часто як рівнозначні) поняття «освіта як відкрита система» та «відкрита освіта».

Відкрита система – система, яка постійно обмінюються речовиною і енергією з зовнішнім середовищем (Л. фон Берталанфі).

Відкрита освіта розглядається як освітня система, що забезпечує (за допомогою сучасних ІКТ) можливість самостійного отримання будь-якого рівня освіти у «вільному» часовому режимі шляхом накопичення кредитів (балів) з окремих дисциплін. Цілями відкритої освіти є розвиток доступності освіти, її гнучкості та академічної мобільності. До завдань відкритої освіти відносять:

– підвищення рівня освіти та професійної компетентності;

– постійний розвиток основних і додаткових освітніх програм, методів, засобів, технологій згідно із запитами споживачів послуг відкритої освіти;

– створення, неперервне поповнення й оновлення методичного, матеріально-технічного, інформаційного й організаційного забезпечення освітньої діяльності;

– розвиток маркетингу й моніторингу ринку освітніх послуг;

– розвиток міжвузівської, міжгалузевої, міжрегіональної та міжнародної інтеграції;

– зміцнення економічного стану вищих навчальних закладів й матеріального забезпечення викладачів та співробітників за рахунок коштів відкритої освіти.

До можливих стратегій розвитку відкритих (віртуальних) університетів в Україні можна віднести: політику низьких цін у галузі телекомунікацій; об’єднання зусиль держави та навчальних закладів у процесі створення віртуальних університетів; забезпечення системності розробки програм професійної підготовки викладачів.

Відкритість освіти залежить від таких чинників: процес становлення українського суспільства як відкритого; необхідність діалогу з іншими освітніми системами; вирішення проблем полікультурної й міжкультурної взаємодії у соціумі; процеси глобалізації й інтеграції; створення простору для власного освітнього руху кожної людини.

Система освіти є відкритою, оскільки їй притаманні риси відкритої системи: вона обмінюється з навколишнім середовищем речовиною (ресурсами), енергією (фінансами) та інформацією (знаннями).

Система освіти є нелінійною (тобто, в ній існують зворотні зв’язки між змінними у часі та просторі величинами, які описують стан системи), нерівноважною (в ній з певною швидкістю відбуваються різні динамічні процеси), складною (освіта характеризується великою кількістю взаємодіючих підсистем).

Отже, систему освіти, як відкриту, нелінійну, неврівноважену й складну, варто віднести до *синергетичних систем*, що функціонують у відповідності з принципом позитивного зворотного зв’язку і здатні до зміни власної структури з метою пристосування до змін зовнішніх умов свого

існування. У системі освіти як системі відкритій за певних умов можуть виникати нові впорядковані структури, що підвищують ступінь її самоорганізації.

Питання 8. Освітологія як системна теорія і практика освіти. Освітологічні засади дослідження тенденцій розвитку сфери освіти, її внутрішніх суперечностей, механізмів прогресу, методів управління.

Інтегрований характер сучасної сфери освіти, складність її як суспільного феномену, її розвиток, зумовлений не тільки зовнішніми чинниками, але й власним саморухом, спрямованим на забезпечення відповідності вимогам конкретної історичної доби. Це зумовлює необхідність якісно іншого дослідницького підходу до проблем системного функціонування й розвитку освіти. *Саме освітологія як науковий напрям інтегрованого пізнання освіти вивчає сферу освіти у її сталому розвитку як відкриту синергетичну систему.*

Освітологія, як і синергетика, вивчає системи із зворотним зв'язком, досліджує не процеси стабілізації, а механізми виникнення і розвитку, нових освітніх структур за рахунок руйнування старих. Тому синергетичний підхід є найбільш доцільним для дослідження освітологічних проблем.

Освітологія, яка вивчає відкриту систему – сферу освіти, є сама відкритою системою, що охоплює вимогу, обумовленість та ресурс, привнесений у неї із зовнішнього наукового середовища. Саме тому освітологічні дослідження завжди носять міждисциплінарний характер, а науковий інструментарій дослідження обирається дослідником залежно від мети дослідження.

Упорядкування основних категорій освітології можливе на основі холістичного підходу, який дозволяє цілісно розглядати як проблеми створення наукової теорії освітології, так і напрями її реалізації на практиці. Цілісність є однією з провідних категорій освітології, яка дає можливість досліджувати освітні процеси на основі принципів якості, відображуючи якість процесу в якостях результату (А. Субетто).

Діяльнісний підхід у дослідженнях сучасної освіти необхідний для експлікації теоретико-методологічних і методичних положень й узагальнень у педагогічній практиці, суб'єктно-орієнтованій організації й управлінні освітньою діяльністю учнів, студентів, магістрантів, аспірантів тощо.

Особистісний підхід може застосовуватися як методологічний інструментарій дослідження у процесі аналізу освіти як особистісної цінності, особистого надбання й капіталу особистості, як її соціального захисту в умовах соціально-економічних трансформацій, ринку праці, безробіття.

Компетентнісний підхід у дослідженні сфери освіти слугує визначенню вектора професійної підготовки компетентної особистості, компетентного фахівця у площині розгляду компетенції як «містка», що з'єднує студентів з їх майбутньою професійною діяльністю.

Провідним концептуальним положенням проведення досліджень в освітології є розуміння сфери освіти як цілісного динамічного утворення, структура якого включає нерозривно пов'язані між собою елементи (сегменти), сукупність яких, з одного боку, утримує динамічну цілісність сфери освіти, а з іншого, забезпечує її здатність до розвитку й самоорганізації, взаємодії з іншими системами соціального організму та впливу на їх розвиток. Саме цілісність є однією з провідних категорій освітології, яка дає можливість досліджувати освітні процеси на основі принципів якості (А.Субетто) та впорядковувати основні категорії освітології на основі холістичного підходу, який дозволяє цілісно розглядати як проблеми створення наукової теорії освітології, так і напрями її реалізації на практиці.

Отже, освітологія є тим науковим напрямом, у межах якого сфера освіти вивчається як цілісне явище, а міжпредметна координація та інтеграція сприяє дослідженню розвитку освіти у сукупності усіх чинників, що мають вплив як на освіту, так і на зумовлений нею вплив на суспільство.

Питання 9. Освітологічні засади дослідження тенденцій розвитку сфери освіти, її внутрішніх суперечностей, механізмів прогресу, методів управління.

У теоретичному ракурсі стратегія досліджень з освітології повинна враховувати сучасні демографічні процеси, ситуацію на ринку праці, ті зміни, які відбулися і відбуваються у самій системі освіти, а також чинники (зовнішні й внутрішні), які впливають на її розвиток.

До зовнішніх чинників, що впливають на розвиток освітніх систем, відносяться економічні, культурно-історичні, демографічні, суспільно-політичні, соціальні.

До внутрішніх – домінанти розвитку самої сфери освіти, які визначають напрями інноваційної політики у сфері освіти, спрямованої на підтримку інноваційної освітньої діяльності як відповіді на інновації у суспільстві.

Основні аспекти, що складають зміст освітологічних досліджень: дослідження специфіки різних систем і підсистем освіти та їх взаємодії, порівняння і визначення місця різних елементів освіти, а також вивчення історії розвитку освіти в різних суспільствах і культурах, аналіз різних варіантів їх впливу та взаємопроникнення, наукове прогнозування розвитку освіти.

Практичну значущість можуть мати освітологічні дослідження, спрямовані на підтримку освітньої політики (прогнозування і планування розвитку освіти) та задоволення принципово нових вимог із боку економіки до системи освіти (зорієнтованість на реальні потреби й економічні проблеми суспільства; інноваційність; гнучкість і динамічність; неперервність; забезпечення можливості навчання без відриву від виробництва; рівність за якістю освіти в різних регіонах країни; особистісна зорієнтованість;

інтерактивність; відкритість і доступність; зорієнтованість на формування освіченої людини).

Напрями освітологічних досліджень, спрямовані на подолання суперечностей між вимогами суспільства до сфери освіти й реальним станом її розвитку:

– ретроспективний аналіз філософських концепцій формування та розвитку освіченої людини з метою формування взаємовідносин між різними групами людей усередині системи освіти як типу соціальних пріоритетів, що складаються та притаманні лише освітнім процесам;

– система «вчитель-учень» як співтовариство, в якому відбувається неперервний інтелектуальний та особистісний розвиток суб'єктів взаємодії. Розвиток учня (студента, дорослого тощо) як інваріант освітології й мета кожного освітнього процесу. Дослідження взаємозв'язку цілей різних етапів освіти з рівнем досягнення людиною власної акме-вершини. Освітологічні засади навчання, орієнтованого на поєднання різних рівнів пізнавальної діяльності. Освітологічні аспекти співпраці, партнерства, виховання;

– створення оптимальних освітніх моделей. Залежність процесу та результату освіти від рівня теоретичних підходів до формування навчальних планів і програм на діагностичній основі, від наявності об'єктивних критеріїв та показників ефективного функціонування навчального закладу;

– наступність як універсальна філософська категорія. Реалізація наступності як конструктивне заперечення попереднього (етапу, досвіду, знання тощо). Адаптація до нового як найважливіший компонент наступності;

– економічні механізми розвитку освіти. Дослідження основних категорій ринкової економіки в їх застосуванні до освітніх систем у сфері виробництва освітніх послуг; формулювання основних закономірностей і тенденцій розвитку функціонування освітнього ринку як галузевого; дослідження проблем функціонування освітніх систем в умовах глобальної конкуренції та обґрунтування механізмів їх розв'язання;

– вивчення проблем детермінованості позиції учня (студента, дорослого тощо) політичною та економічною ситуацією в державі: освітній процес завжди «замовлений» і зумовлений конкретним соціумом, потребами суспільства. Такі закономірності передбачають існування зв'язків між основними елементами освітньої системи. Розвиток цих зв'язків завжди професійно орієнтований. Він відрізняється акмеологічною спрямованістю і здійснюється відповідно до необхідності досягнення і збереження цілісності та єдності навчання, учіння і самоосвіти;

– усунення суперечності між необхідністю модернізації змісту освіти та відсутністю відповідних механізмів. Суперечність постає в наслідок того, що зміст освіти розробляється, як правило, у зовнішньому відносно до навчального закладу середовищі. Проте, темп розвитку науки випереджає практику – сферу її застосування. Навчальний заклад виступає посередником між наукою і виробництвом. З іншого боку, такі дидактичні характеристики,

як структура, форми, методи є інерційними і можуть гальмувати розвиток всієї сфери освіти. Інноваційна спрямованість освітнього процесу дозволить формувати такий зміст освіти, який буде відрізнятися соціальною новизною та можливістю використання його як критерію освітньої діяльності та рівня практичної спрямованості освіти;

- дослідження освітніх систем економічно розвинених країн;
- імпульси, що зароджуються у самій сфері освіти.

Одними з найважливіших завдань освітології є дослідження умов формування людини нового типу – «homo educatus» (людини освіченої) (В.Огнев'юк).

Питання для самостійної роботи:

1. Теоретико-методологічні засади системного та синергетичного підходів в освіті.
2. Синергетичні принципи освіти та науки.
3. Циклічність як принцип розвитку освітньої системи.
4. Чинники впливу на розвиток освітньої системи, їх взаємозв'язок та взаємообумовленість.
5. Структура як принципова основа функціонування освітніх систем.
6. Цілепокладання та цілеспрямованість у функціонуванні освітніх систем.
7. Обґрунтуйте або спростуйте думку О.Субетто, що «цілісність є однією з провідних категорій освітології, яка дає можливість досліджувати освітні процеси на основі принципів якості, відображуючи якість процесу в якостях результату».

Тема 4. Складові освітологічної підготовки

Мета вивчення: формування уявлень про освітологію як галузь міждисциплінарного наукового знання, надання знань щодо значення філософії освіти, історії освіти, освітньої політики, освітнього права, управління освітою, економіки освіти, соціології освіти, культурології освіти для розвитку освітології; теоретичне осмислення освітнього права як комплексної галузі законодавства України.

План

1. Освітологія як галузь міждисциплінарного наукового знання. Сутність поняття «міждисциплінарне наукове знання».
2. Філософія освіти. Розвиток філософії освіти в Україні.
3. Історія освіти. Значення історії освіти для модернізації освітньої галузі.
4. Освітня політика. Планування та прогнозування розвитку освіти.
5. Освітнє право. Право на освіту та його гарантії. Правовідносини в галузі освіти.
6. Управління освітою. Державно-громадське управління освітою.
7. Економіка освіти. Економічні механізми розвитку освіти. Освітні системи в умовах глобальної конкуренції.

8. Механізми розвитку освіти.

9. Соціологія освіти. Гармонізація взаємовпливів суспільства та особистості засобами освіти.

10. Культурологія освіти. Освіта як складова культури. Взаємозалежність та взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем.

Література

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1-2. С. 1-12.
2. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
3. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
4. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. *Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:* збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
5. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
6. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2020. №3. С.191–197.
7. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Ключові поняття: освіта, освітологія, міждисциплінарне наукове знання, філософія освіти, історія освіти, освітня політика, освітнє право, управління освітою, економіка освіти, механізми розвитку освіти, соціологія освіти, культурологія освіти.

Основні поняття

Питання 1. Освітологія як галузь міждисциплінарного наукового знання. Сутність поняття «міждисциплінарне наукове знання».

Освітологічні дослідження завжди носять міждисциплінарний (мультидисциплінарний, трансдисциплінарний) характер, а науковий інструментарій дослідження обирається дослідником залежно від мети дослідження.

Міждисциплінарна координація в межах освітології покликана сприяти дослідженню феномену освіти в сукупності її чинників, що мають вплив на розвиток суспільства.

Міждисциплінарний характер освітології є відображенням загальної тенденції сучасної науки, посилення інтеграційних процесів, взаємовплив і взаємопроникнення різних галузей знання при вивченні загального об'єкта дослідження.

Освітологія як науковий напрям, головним завдання якого є розвиток сфери освіти як цілісного суспільного феномену, що сприяє духовному, культурному, соціально-економічному і науково-технологічному функціонуванню, відтворенню і розвитку суспільства, покликана зосередити свій науковий інструментарій на філософії, історії та соціології освіти, практичних завданнях, пов'язаних з економікою освіти, освітньою політикою, удосконаленням освіти та прогнозуванням її розвитку, а також на процесі становлення суспільства освіченої людини, на формуванні сукупного інтелекту суспільства та розвитку сучасної цивілізації як цивілізації освіти і науки.

Перед освітологією як самостійною наукою можуть стояти такі завдання: цілісне дослідження сфери освіти у різних площинах, вимірах, співвідношеннях і взаємозв'язках з метою виявлення закономірностей і тенденцій її розвитку; аналіз процесів, що відбувалися, відбуваються і будуть відбуватися в освіті з метою виявлення «точок біфуркації» та найбільш важливих чинників впливу на освіту з метою футурологічного прогнозування; опис і порівняння різних освітніх систем з метою виділення загальних характеристик і властивих їм особливостей; прогнозування розвитку освіти, аналіз і вироблення принципів освітньої політики; визначення категорій наукового апарату; створення методологічної бази для прикладних досліджень у сфері освіти; розроблення фундаментальних проблем.

Міждисциплінарні зв'язки створюють загальну картину освітнього процесу, наочно показуючи, наскільки оптимально розкривається зміст наукових засад, що інтегруються у процесі пізнання різних аспектів функціонування сфери освіти. При цьому *в міждисциплінарних зв'язках виокремлюють прямі зв'язки, зв'язки проблемного характеру та опосередковані зв'язки:*

– прямі зв'язки виникають у процесі засвоєння споріднених знань з однієї чи двох дисциплін, але базуються на знаннях іншої дисципліни. Під час їх виявлення визначається базисне ядро знань із кожної дисципліни;

– зв'язки проблемного характеру виникають тоді, коли дві або більше дисципліни мають спільний об'єкт або загальні підходи до дослідження, але розглядаються в різних пізнавальних аспектах;

– опосередковані зв'язки проявляються тоді, коли зміст різних навчальних дисциплін формується в ситуаціях, що мають однакові

компоненти діяльності, й реалізується за допомогою адекватних їм інтелектуальних умінь і навичок.

Зазначені зв'язки визначають у процесі застосування методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, дій образно-інтуїтивної уяви та сприйняття.

Отже, міждисциплінарні зв'язки стають закономірністю у розвитку освіти. Зміст міждисциплінарних зв'язків впливає на структурну композицію організаційно-методичного забезпечення навчальних дисциплін. Відбуваються зміни в методах навчання, орієнтувальній основі діяльності викладачів та здобувачів, у доборі форм організації освітнього процесу. Міждисциплінарний науковий підхід до організації професійної підготовки здобувачів зумовлює необхідність встановлення взаємодії та взаємозалежностей між компонентами освітньо-пізнавального процесу. Цим забезпечується неперервність університетської освіти, інтелектуального, творчого й соціального розвитку особистості.

Питання 2. Філософія освіти. Розвиток філософії освіти в Україні

Зосереджуючись на дослідженні феномену освіти, розвитку ідеї освіти та ідей в освіті, цілей і результатів освіти, філософія (як наука теоретико-методологічного спрямування) забезпечує осягнення найбільш сутнісних проблем і взаємозв'язків у сфері освіти, відкриваючи широкий простір для формування нового наукового напрямку – освітології. На цій науковій магістралі філософія не тільки зберігатиме, а й посилюватиме свій вплив на пізнання освіти, оскільки тільки вона спроможна осягнути її цілісність.

Поняття «філософія освіти» вперше з'являється у другій половині XIX ст., коли у розвинених країнах Європи і США сформувалися національні системи освіти, але її формування як галузі знання відбувалося протягом XX ст. і продовжує відбуватися на початку XXI ст. Саме у цей період освіта набула визначального впливу на суспільні трансформації, а наука обґрунтувала необхідність її пріоритетного розвитку.

Найбільший вплив на філософію освіти другої половини XX ст. мали праці Річарда Пітерса, Пола Хірста та Ізраеля Шеффлера.

У своєму новому форматі філософія освіти кінця XX ст. вийшла на рівень інших прикладних галузей філософії – філософії права, філософії науки, філософії медицини тощо. Привертає увагу те, що дуальна природа філософії освіти все більше впливає на проблематику наукових досліджень. Оскільки філософія освіти є похідною від двох складових – філософії та освіти, – традиційно пов'язаних з теорією і практикою, тобто з базовими філософськими питаннями, філософи стали перейматися і більш специфічними проблемами, що випливають з освітньої практики. Відтак більшість базових проблем філософії освіти були спрямовані на з'ясування питань: «що є первинними цілями та визначальними ідеалами освіти?» та «що є визначальним критерієм для оцінювання освітніх зусиль, інститутів, освітньої практики та результатів освітньої діяльності?».

Протягом останнього десятиліття у США вималювалася тенденція переорієнтації філософії освіти на дослідження процесуальної складової освіти. Але, за будь-яких обставин, процесуальні питання навчання не можуть бути пріоритетом філософії освіти (К.Керр уважає, що освітній процес взагалі не може бути предметом наукового дослідження. Такий висновок аргументує тим, що освітній процес – це «нормативна ініціація»).

У східноєвропейському освітньому просторі проблематика філософії освіти також не залишилася поза увагою дослідників:

– філософ і вчений-педагог С.Гессен у вступі до праці «Основи педагогіки. Освіта, у його розумінні, не що інше, як культура індивіда. Акценти цілковито відповідають сучасним підходам до проблем освіти, що досліджуються у межах філософії освіти. Тлумачення філософії освіти, як прикладної філософії, близьке до інтерпретацій її сутності у межах американської та британської філософських шкіл;

– Б.Гершунський, на відміну від багатьох своїх колег, не вважає філософію освіти прикладною філософією. Навпаки, він стверджує, що філософія освіти «це цілком самостійна галузь наукових знань, фундаментом яких є не стільки загально філософське вчення, скільки об'єктивні закономірності розвитку власне освітньої сфери в усіх аспектах її існування. Філософія освіти, асимілюючи усі ці знання у їх найбільш загальному концептуальному вигляді, є за своєю сутністю, науково обґрунтованою і загально визнаною науковою парадигмою…»

В українській філософській думці питання єдиної філософської парадигми освіти не ставиться. Навпаки, пропонується враховувати наявність міжпарадигмального освітнього простору як явища, характерного не тільки для трансформаційних суспільств, але й для суспільств, у яких домінують ліберальні цінності. Загалом українські вчені не мають загальновизнаного тлумачення філософії освіти та предмету її досліджень, що може свідчити про незавершеність процесу становлення в Україні філософії освіти як науки.

В.Андрущенко та В.Лутай (стаття «Енциклопедії освіти»), запропонували розглядати концепцію філософії освіти через призму таких принципів: врахування постійної конкуренції (суперечностей) «між двома протилежними тенденціями – індивідуальною і колективістською»; подолання однобічного підходу до тлумачння проблем суспільного розвитку; діалектичне зведення протилежностей у нескінченності до розв'язання їх загальної сутності; використання «інструментів» нової діалектики, тобто розв'язання суперечностей «діалоговими методами».

Виходячи з аналізу надбань вітчизняних і зарубіжних філософів освіти, можемо зробити деякі висновки:

– філософія освіти є закономірним явищем у науці, яка адекватно реагує на зміни суспільного статусу освіти в умовах глобальної конкуренції та переходу до моделі сталого людського розвитку і яка ґрунтується на концепції суспільства знань та парадигмі освіти упродовж життя;

– філософія освіти як наукова галузь теоретико-методологічного спрямування наблизилася до більш чіткого окреслення свого предметно-наукового поля. Спираючись на раціональні методи, вона прагне створити цілісну картину сфери освіти та відносин людини у ній, виробити систему знань про фундаментальні засади її розвитку;

– філософія освіти, перебуваючи у тісній взаємодії з педагогікою, психологією та іншими галузями науки, має зосередитися на всебічному осмисленні освітніх ідей, оскільки, як зазначав Ісая Берлін, «великі зрушення починалися з ідей, які народилися в людських головах»;

– філософія освіти, хоч і здійснює найбільш сутнісні теоретичні узагальнення у сфері освіти, але, зважаючи на багатоманітність та специфіку проблем, усебічне й комплексне дослідження освіти має підтримуватися інтегрованими зусиллями різних галузей наук, що об'єднуватимуться науковим напрямом освітології.

Питання 3. Історія освіти. Значення історії освіти для модернізації освітньої галузі.

Аналіз історії освіти та її сучасного стану підтверджує, що історія освіти, як і будь-якого іншого суспільного явища, пройшла шлях від ідеї до системної інституції певного рівня досконалості завдяки еволюційним змінам. У контексті філософських поглядів на розвиток освіти найбільш прийнятним є поняття «еволюційного поступу».

Застосування поняття «поступ» акцентує увагу на невпинності цивілізаційного розвитку, який супроводжувався збільшенням кількості та поширення позитивних змін. Зважаючи на філософське осягнення історичних реалій і логіку розвитку освіти, стверджуємо, що *відбулося шість еволюційних поступів освіти.* Нині людство знаходиться на етапі сьомого поступу у процесі розвитку освіти.

Перший еволюційний поступ освіти. Філософи, педагоги та історики практично одностайні в тому, що першим осередком освіти завжди була сім'я. Уже у найдавніші часи батьки, вводячи дітей у контекст життя, прагнули передати їм свій досвід. Зрештою, вони хотіли, щоб діти успадковували їх спосіб життя та діяльності, вірування і традиції. Відтак батьки навчали дітей усьому, що вміли і знали самі. На цьому етапі у зародковій формі виникла педагогічна діяльність, виділилися навчання та виховання. Власне сім'я сформувала ідею школи і стала її прообразом. Зародження ідеї навчання, виховання і розвитку дитини у сім'ї, виокремлення відповідних функцій і ролей стали першим еволюційним поступом освіти.

Другий еволюційний поступ освіти. У XII-III тисячоліттях до н. е. людство створило перші пам'ятки писемності. Загальновідомо, що приблизно 5 тисяч років тому в стародавній державі Шумер виникли перші школи. Було започатковано професійну педагогічну діяльність, системне навчання з визначеною метою, а глиняні таблички стали першими засобами навчання. Винайдення людиною письма і створення школи як соціального

інституту – дві події, які стали визначальними для усього подальшого розвитку людства. Вони визначили напрям культурного розвитку цивілізації.

Трансформація ідеї школи та пошук моделей її функціонування продовжувалися за часів античності. Ці процеси відбуваються і нині.

Протягом третього етапу еволюції освіти теоретична підготовка учнів і студентів відокремлюється від практичної. Набуває розвитку практика формування навчальних планів, з'являються різновиди спеціальних книжок (підручники і посібники), запроваджується цілеспрямована підготовка вчителів, визначаються і формалізуються обов'язки держави щодо виховання і навчання молоді, утверджується ідея законодавчого регулювання освіти, вперше формулюються освітні вимоги до різних вікових груп населення тощо.

Четвертий еволюційний поступ освіти відбувся під безпосереднім та визначальним впливом християнства. Потреба християнської церкви у навчених читати, писати і тлумачити релігійні тексти священнослужителях спонукала до відкриття шкіл при церквах і монастирях, а відтак суттєво розширила можливості поширення освіти. Відбулися еволюційні зміни вбік утвердження морально-етичних засад, морально-етичних цінностей християнства. Освітнім ідеалом стає людина віруюча, але така, що вміє читати і писати (Карл Великого (787 р.) зобов'язав утворювати школи в усіх єпархіях, при кожному монастирі, Володимир Великий зобов'язав віддавати дітей на навчання, наприкінці X ст. у м.Болонья було започатковано перший університет Європи).

П'ятий еволюційний поступ освіти пов'язаний із великим впливом гуманістичних ідеалів епохи Відродження та добою промислового виробництва. У цей період ідея школи та освіти набула багатогранного розвитку. Еволюційний поступ в освіті відбувався під впливом конституйованої Я.Коменським педагогічної науки. Запропонована ним класно-урочна система якнайкраще відповідала потребам індустріального суспільства, що народжувалося.

У межах *п'ятого еволюційного поступу освіти* було сформовано мережу університетів і навчальних закладів, пов'язаних із набуттям різних професій, створено начальні заклади, основним завданням яких була підготовка учителів. Характерним також є утворення інституцій з управління системою освіти. Саме в цей період у Європі виникли перші у Європі прототипи сучасних міністерств освіти.

Шостим еволюційним поступом освіти стало запровадження обов'язковості початкової, а пізніше – повної загальної середньої освіти. Шкільна освіта стала не тільки масовою, але й обов'язковою, а відтак – важливим рушієм суспільних трансформацій сучасності. Чим більше пропоновані моделі загальної середньої освіти відповідатимуть освітнім запитам Людини освіченої, тим більш розвиненим буде суспільство.

Нині людство, а разом з ним і Україна, перебувають на *етапі сьомого еволюційного поступу освіти.* Тому для українського народу найважливіше

значення має відповідь на запитання, наскільки наша освіта відповідає передовим позиціям нового еволюційного поступу освіти.

Проте, сьогодні мова має йти не стільки про школу у класичному розумінні цього поняття, скільки про різні моделі отримання освіти.

Якщо вести мову про власне українську шкільну освіту, то можна стверджувати, що сьомий еволюційний поступ, покликаний покінчити з рудиментами авторитаризму єдиних навчальних планів і програм, забезпечити варіативність, гнучкість, максимальну свободу форм, методів, технологій і методик, подолав певні негативні наслідки масовості та усереднення освіти, її орієнтацію на середньостатистичного учня та сумнівні результати навчання.

Аналіз історії освіти та її сучасного стану підтверджує її нерозривність із конкретним часом: у будь-яку епоху і в будь-якому суспільстві сама система освіти, її ідейні основи, цілі та завдання, методика та методологія, структура й організація втілюють як певний стан суспільства, так і тенденції його розвитку. У свою чергу саме освіта виявляється вирішальною для реалізації тих чи тих соціально-культурних тенденцій, перспектив суспільного розвитку.

Питання 4. Освітня політика. Планування та прогнозування розвитку освіти.

Політика – це низка дій, спрямованих на досягнення певних цілей. У цьому визначенні акцент робиться на цілеспрямованості політичних процесів, а також на тому, що прийняття рішення передбачає низку дій.

Суб'єкти освітньої політики – індивід, соціальні спільноти (нація, політичні партії та рухи, профспілки, групи інтересів тощо).

Об'єкт освітньої політики – освіта як суспільне благо, як інтелектуальний та матеріальний ресурс суспільства, як система освітніх установ.

Тип освітньої політики визначається характером соціально-економічних і політичних відносин у суспільстві, якістю еліт, домінуючою політичною культурою, національними освітніми традиціями тощо.

Ключовий суб'єкт освітньої політики в суспільстві – держава. Вона у процесі взаємодії з громадянським суспільством забезпечує реалізацію суспільного вибору у сфері освіти.

Державна освітня політика – це відповідь на суспільні потреби, вимоги, дії / бездіяльність інших суб'єктів освітньої політики, цілеспрямований, відносно стабільний офіційний курс уряду та підпорядкованих йому установ на забезпечення функціонування системи освіти.

Інституціональна структура вітчизняної системи формування і реалізації освітньої політики: Верховна Рада України, Президент України визначають освітню політику держави, Кабінет Міністрів України – здійснює, Міністерство освіти та науки України – бере участь у визначенні та реалізує освітню політику.

Політичний вимір освіти – відносно нова проблема для вітчизняного суспільствознавства. У її дослідженнях вирізняють два рівні:

– академічний – соціальна філософія, філософія політики, філософія освіти і політична наука. Предметом дослідження на цьому рівні є макрополітичний вимір освіти (politics), а метою – пошук відповіді на запитання: «Чому?»;

– практичний – здійснюється аналіз освітньої політики. Цей рівень – царина інструментального знання. Предметом дослідження на цьому рівні є мікрополітика, дія / бездіяльність суб'єктів освітньої політики (policy), метою – пошук відповіді на запитання «Як?», що матеріалізується у вигляді конкретних рекомендацій і порад. Їх замовник («клієнт») – державні органи, інші суб'єкти освітньої політики, що ведуть пошук шляхів оптимальної реалізації своїх інтересів.

Характеристики освітньої політики (Ч.Тейлор, Н.Різві, Х.Лінгард і М.Генрі «Освітня політика та курс на зміни»):

– політика – це більше, ніж текст (до уваги потрібно брати контекст і передісторію прийняття політичних рішень в освіті);

– політика має багато вимірів (політику розробляють зацікавлені групи, які різняться наявністю влади і впливовістю, інтереси різних груп представлені неоднаково);

– політика ґрунтується на певних цінностях (політичні рішення можуть представляти цінності, які поділяє більшість суспільства, цінності основних зацікавлених груп або тих, хто безпосередньо приймає рішення);

– політика існує в контексті (треба брати до уваги загальний контекст творення політики: історичний, соціальний, економічний, етнічний, релігійний тощо);

– політичні рішення – державна справа (держава несе відповідальність за розробку та впровадження національної освітньої політики);

– освітня політика взаємодіє з політикою в інших галузях (освітня політика зазвичай залежить від державної політики в таких сферах, як економіка, фінанси, міжнародні відносини і, навіть, оборона);

– упровадження політики ніколи не буває прямим (політика не може бути впроваджена безпосередньо, шляхом віддання наказів і розпоряджень. Потрібна напружена і часто болюча робота зі всіма гравцями на освітній арені);

– політика має заплановані і незаплановані наслідки (запланована мета ніколи стовідсотково не збігається з отриманим результатом).

Пріоритети освітньої політики: якість, ефективність, рівність.

Якість – одна з основних проблем сучасної освітньої політики. Як визначити якість? Як забезпечити якісну освіту? Як проводити моніторинг, оцінювати та вимірювати якість? Які є індикатори якості? Ці та інші питання ставляться з метою кращого розуміння якісного виміру сучасної освіти. Реформи, спрямовані на збільшення конкурентоспроможності, та інші практичні політичні кроки робляться для розв'язання проблеми якості.

Ефективність – ще один важливий пріоритет. Сучасні освітні системи стають дедалі дорожчими. Яким чином інвестиції окуповуються? Звідки вони повинні надходити? Яке оптимальне співвідношення між державними, приватними інвестиціями і вкладеннями користувачів? Які існують шляхи підвищення ефективності освіти? Питання ефективності, як правило, – серед основних мотивів виправдання фінансових реформ.

Реформатори освіти завжди переймалися питаннями рівності та соціальної справедливості. Соціальна інтеграція вважається однією з основних цілей освіти. Як забезпечити рівні умови для всіх дітей на початку навчання? Як підтримувати учнів із груп «ризику» впродовж усього періоду навчання? Які існують можливості «другого шансу» для тих, хто кинув школу? Як піклуватися про дітей з особливими потребами? Як інтегрувати національні меншини та іммігрантів? Як забезпечити доступ до вищої і професійної освіти для безробітних, військових, ув'язнених?

Пріоритети освітньої політики визначаються у багатьох політичних документах і у різний спосіб. Іноді вони викладені у формі великих завдань, найважливіших для певної країни або регіону. Перший документ Європейського Союзу («Звіт про конкретні майбутні завдання освітніх систем»), який визначив конкретний загальний підхід до національної освітньої політики на основі трьох завдань: підвищення якості та ефективності систем виховання і навчання у ЄС; забезпечення доступу кожного громадянина ЄС до освіти впродовж всього життя; забезпечення більшої спрямованості систем освіти назовні, на навколишній світ.

Нормативною базою перетворень освіти в Україні на початковому етапі став Закон України «Про освіту» (1991 р.). У подальших редакціях Закону України «Про освіту» встановлювалися права на повне державне утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і дітей, які потребують особливих умов виховання – учнів державних професійно-технічних навчальних закладів; коректувалися і доповнювалися правила навчання та оплати в недержавних навчальних закладах. Основні принципи державної політики в галузі вищої освіти були більш детально сформульовані в Законі України «Про вищу освіту» (2002 р., 2014 р.).

Основоположним державним документом, що встановлював пріоритет освіти в державній політиці, стратегію й основні напрями її розвитку, стала «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.).

Організаційною основою державної політики в галузі освіти стала Концепція державної програми розвитку освіти на 2006-2010 рр. (2006 р.). Головною метою Програми було визначено підвищення якості освіти й виховання, інноваційний розвиток, адаптацію до соціально орієнтованої ринкової економіки, інтеграцію в європейський та світовий освітній простір, забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти, удосконалення механізму управління та фінансування, соціальний захист усіх учасників навчально-виховного процесу, прискорення розвитку вищої освіти як визначального чинника інноваційного розвитку суспільства.

Питання 5. Освітнє право. Право на освіту та його гарантії. Правовідносини в галузі освіти.

Освітнє право України є новою галуззю в системі права України, яка знаходиться на етапі становлення в Україні.

Освітнє право – галузь права, система правових норм, що регулюють відносини щодо організації та здійснення освітнього процесу між: суб'єктами освітньої діяльності різних держав (щодо визнання різних інститутів освіти); органами державної влади і суб'єктами освітньої діяльності (щодо створення, управління, ліцензування, атестації, акредитації, матеріального та фінансового забезпечення діяльності тощо); освітньою установою і споживачами освітніх послуг (учнями, батьками, суспільством).

Предметом освітнього права є освітні відносини. На нинішньому етапі розвитку українського суспільства, коли інтенсивно розвиваються ринкові відносини, вносяться значні корективи до нормативно-правового регулювання всіх сфер суспільства, в тому числі й освіти, законодавець змушений змінити свою правову політику в освітній галузі та надолужувати своє відставання прийняттям низки законів і значного числа підзаконних нормативно-правових актів.

В освітній галузі, що стала привабливою для законодавчих та інших правотворчих органів держави, дуже чітко і ясно визначився безпосередній предмет правового регулювання – освітні відносини.

Освітні відносини виникають між такими суб'єктами:

– навчальним закладом і особою, яка навчається;

– органами управління освітою та навчальними закладами;

– навчальним закладом і батьками або особами, які їх замінюють, батьками-вихователями дитячих будинків сімейного типу;

– органами управління освітою різного рівня;

– органами виконавчої влади та навчальними закладами;

– органами судової влади та навчальними закладами;

– навчальними закладами та представниками підприємств, установ, кооперативних, громадських організацій, які беруть участь у навчально-виховній роботі;

– дітьми дошкільного віку, вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами;

– керівниками, педагогічними, науковими, науково-педагогічними працівниками, спеціалістами;

– особами, які навчаються у навчальних закладах і працівниками навчальних закладів тощо.

Об'єкт освітніх відносин – те, відносно чого, задля чого, навколо чого вони виникають, розвиваються і припиняються. Передусім це відносини, що передають характер діяльності суб'єктів, юридичні наслідки їх поведінки, певні правові інтереси тощо.

Об’єкт освітнього права не є однорідним. *До об’єктів освітніх відносин можна віднести*: освітні послуги (їх доступність та якість); умови, створені для кожної людини з метою повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку (їх рівність).

Перший тип відносин у сфері освіти пов’язаний безпосередньо з організацією та управлінням освітньої діяльності.

Другий тип відносин у галузі освіти, що підлягають врегулюванню правом, пов’язаний з необхідністю матеріального, кадрового, фінансового та іншого роду забезпечення діяльності з досягнення освітніх цілей і завдань.

Головна особливість методу освітнього права пов’язана, безумовно, зі специфікою освітньої діяльності навчанням, вихованням і особистим розвитком учнів у різного роду освітніх установах і формах освіти, на різних її рівнях.

До найбільш значущих специфічних рис методу освітнього права можна віднести:

– застосування імперативного та імперативно-диспозитивного методів правового регулювання суспільних відносин;

– своєрідність правового статусу учасників освітніх відносин;

– загальнодоступність і безкоштовність початкової та основної загальної освіти, а також середньої (повної) загальної освіти;

– поєднання нормативно-правового регулювання освітніх відносин на загальнодержавному рівні з нормативно-правовим регулюванням на регіональному рівні, нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування і локальним регулюванням діяльності освітніх установ;

– єдність і диференціація нормативно-правового регулювання освітніх відносин;

– поєднання державного контролю за якістю освіти з автономністю освітніх установ, свободою і плюралізмом в освіті;

– специфіка правозастосовної діяльності в процесі поточної і підсумкової атестації учнів;

– особливості застосування юридичної відповідальності за проти-правні зазіхання на освітні відносини, на правопорядок в освітній сфері.

Отже, вітчизняному освітньому праву повною мірою властиві всі необхідні атрибути галузі права. Воно має свій специфічний предмет і свій метод правового регулювання, і є новою та самостійною комплексною галуззю української системи права.

Право на освіту та його гарантії.

Право на освіту – це право людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства (Конституційний Суд України).

Право на освіту – передбачені нормами міжнародного та національного права вид і міра можливої поведінки (діяльності) людини, яка спрямована на розвиток власної індивідуальності та особистості шляхом

здобуття, розвитку, тренінгу знань, умінь, навичок, компетенцій, поглядів, переконань, досвіду, здібностей в ході власної цілеспрямованої діяльності учіння та діяльності викладання (наукового керівництва, наукового консультування).

Специфічні ознаки права на освіту (властиві не усім суб'єктивним правам людини): динамічний характер, що виявляється у постійному збагаченні змісту права на освіту, індивідуальний характер – необхідність його особистої реалізації, неможливість його підміни інститутами делегування, представництва, довіреності (хоча право на освіту малолітніх дітей цілком залежить від батьків, які мають право самостійно обирати освітній заклад).

У змісті права на освіту виокремлюють такі складові:

1) право на власні дії – різновид і міра можливої власної поведінки правочинної сторони правовідносин, якій кореспондує необхідність зобов'язаної сторони здійснювати активні дії в інтересах уповноваженої та / або не заважати її поведінці;

2) право-вимога, право на чужі дії – можливість правочинної сторони вимагати різновид та міру належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта;

3) право-домагання, право на дії держави (право на захист) – можливість правомочної сторони при нездійсненні зобов'язаною стороною належної поведінки звертатися за захистом до правоохоронних, судових органів, правозахисних організацій;

4) право-використання, можливість правочинної сторони користуватись соціальним благом, «яким є результат освіти, а саме здобуті теоретичні знання та практичні навички» (В.Спаська).

Склад елементів права на освіту:

1) право кожної людини на рівні умови вступу до всіх освітніх закладів, на рівні умови здобуття дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти та рівні умови державної атестації в усіх освітніх закладах;

2) право на самоосвіту;

3) право громадян України на безкоштовну вищу освіту (на конкурсній основі) у державних і комунальних освітніх закладах.

Сучасні дослідники (зокрема, Т.Матюшева) класифікують елементи права на освіту, передбачені міжнародним правом, на обов'язкові (загальні) та факультативні (спеціальні):

– до обов'язкових елементів права на освіту в сучасному міжнародному праві відноситься право на отримання певного рівня освіти в обсязі, визначуваному Загальною декларацією прав людини, – «початкова освіта має бути обов'язковою»;

– до факультативних елементів права на освіту відносяться усі інші передбачені можливості здобуття освіти, наприклад – основна загальна, усі види професійної освіти. Їх реалізація здійснюється як за бажанням самих

суб’єктів (або їх законних представників), так і згідно з соціально-економічними можливостями держави».

Питання 6. Управління освітою. Державно-громадське управління освітою.

Управління освітою – цілеспрямована зміна її стану. Ефективне і результативне управління потребує знання природи об’єкту управління, наявності відповідної інформації для прийняття управлінських рішень, механізмів і ресурсів їх реалізації.

Управлінські дії спрямовані на досягнення пріоритетних стратегічних цілей функціонування та розвитку освіти. *На сучасному етапі освітніми пріоритетами вважаються:* збільшення кількості населення, охопленого освітою; створення умов для забезпечення освіти протягом життя; забезпечення рівного доступу до якісної освіти; посилення ролі держави в гарантуванні справедливості у здобутті освіти; гуманізація та демократизація освіти; оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання; підвищення професійної компетентності викладачів; становлення державно-громадського управління освітою; поширення інформації про якість освітніх послуг; ефективне та результативне використання видатків на освіту.

Основною метою управління освітою сьогодні стає забезпечення гарантії ефективного освітнього розвитку громадян, досягнення ними такого освітнього рівня, який адекватний не лише індивідуальним потребам, але й реальним потребам розвитку держави.

Будь-який рівень управління характеризується наявністю чотирьох первинних функцій (цілевизначення і планування, організація, мотивація, контроль), *двох об'єднальник процесів* (комунікації і прийняття рішень), самостійної діяльності і, нарешті – власне керівництва, сутність якого зводиться до можливостей і механізмів впливу на окремих працівників або їх групи таким чином, щоб вони працювали для досягнення мети.

Корінь державно-громадського управління освітою – у глибоко розуміючій і підтримуючій взаємодії, з одного боку, керівника освітнього закладу, а з другого, – його учнів або студентів, батьків і громадськості. Без взаєморозуміння, підтримки, готовності і здатності прислухатись до думки один одного, зробити крок назустріч один одному про ефективність громадсько-державного управління не може бути й мови. Кожен із суб’єктів навчального процесу має бути не тільки психічно, суб’єктивно готовим до участі в управлінні, але й об’єктивно – теоретично і методично – підготовленим до цього.

Питання 7. Економіка освіти. Економічні механізми розвитку освіти. Освітні системи в умовах глобальної конкуренції.

Економіка освіти – міждисциплінарна галузь, що досліджує всі рівні навчання дітей, молоді, дорослих у співвідношенні з іншими секторами (здоров’я, інфраструктура, розвиток приватного сектора тощо) (Світовий банк (СБ)).

Економіки освіти – це наука про специфіку виробничих сил і виробничих відносин у галузі, що створює освітні послуги і задовольняє потреби особистості і суспільства в них при обмежених ресурсах, що виділяються на ці цілі. Вона досліджує і виявляє особливості дії економічних законів і категорій у сфері навчання і виховання молодого покоління, підготовки кваліфікованої робочої сили, підвищення освітнього і культурно-технічного рівня населення.

Об'єктом економіки освіти є своєрідні виробничі сили й економічні відносини, властиві процесам організації і безпосереднього здійснення освітньої діяльності.

Предмет економіки освіти – це не тільки економічні умови і форми відтворення робочої сили, форми суспільних витрат на розвиток системи освіти і підготовку кадрів, умови і способи відшкодування цих витрат трат, але й дуже важлива ланка – процеси творення освітніх послуг та обміну ними.

Суб'єктом дослідження і вивчення в економіці освіти є люди, більша частина населення, яка різною мірою включається в освітню трудову діяльність. Це – діти (дошкільнята, школярі, студенти) і їхні батьки, усі, – хто користується освітніми послугами, а також усі, хто опікується освітою і наданням освітніх послуг – вихователі, викладачі, інші працівники сфери освіти.

Світовий банк досліджує ключові теми економіки освіти з таких п'ятьох підтем: економічний аналіз проєктів освіти; фінанси і витрати в освіті; інвестиції приватного сектору в сектор освіти; управління на рівні школи; оцінка впливу в проєктах освіти.

Глобальна конкуренція призвела до появи ідеї про університети світового рівня. Ці установи, маючи надзвичайно широкий профіль, відрізняються за декількома параметрами, включаючи навчальні програми, викладачів і студентів.

Дискусії щодо визначення поняття ідеального університету світового рівня тривають, однак міжнародна спільнота все ж таки виділяє такі характеристики, які є безумовними ознаками такого освітнього закладу:

– такі університети є закладами державної форми власності та мають всеосяжний характер;

– в університетах цього типу велике значення надається якості академічних досліджень, а не тільки звичайному навчанню;

– більшість із зазначених університетів мають власні заводи, фабрики та інші заклади, які дають можливість практичного закріплення та застосування одержаних знань, а також для здійснення досліджень;

– в ідеальному університеті кількість студентів-початківців завжди більша, ніж кількість тих, хто закінчив такий заклад;

– кількість адміністративного і технічного персоналу є достатньою для забезпечення досліджень і навчання;

– ці установи мають достатні та постійні фінансові ресурси, які забезпечують їм безперебійне та успішне функціонування.

Засади підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України:

1. Вища освіта має бути більш інноваційною, далекоглядною і відповідальною за результат, тобто має готувати освічених працівників, які в змозі виконувати складні завдання, швидко адаптуватися до зміни середовища й нових вимог економіки.

2. Якісна вища освіта й професійна підготовка повинні брати активну участь у створенні додаткової вартості, що є характерним для економік, які намагаються рухатися вперед, не обмежуючись звичайними виробничими процесами і продукцією.

3. Вищим навчальним закладам країни належить готувати не тільки спеціалістів, але й виховувати науковців, варто підвищити якість наукоємних університетів, які відіграють життєво важливу роль в економічній конкурентоспроможності країни. Тобто, наука повинна давати реальні результати, здатні покращувати життя суспільства, функціонування бізнесу та держави.

4. Державі варто проводити ефективну політику розвитку освіти, науки та залучення інвестицій у ці галузі, оскільки в умовах формування глобальної економіки знання є рушійною силою економічного зростання.

Питання 8. Механізми розвитку освіти.

Як засвідчують результати аналізу стратегічних документів щодо розвитку освіти, використання терміну «механізм» в освіті є епізодичним і несистемним.

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.), окреслюючи завдання зі створення в Україні «нової системи управління освітою», серед функцій державного управління освітою визначила створення «системного механізму саморегуляції галузі освіти на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях та в навчально-виховних закладах і наукових установах освіти».

У *Національній доктрині розвитку освіти* (2002 р.) вказано на необхідність «розроблення та запровадження механізму пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, які спрямовують власні кошти на оплату навчання» і потребу «удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів». Проблемою, що потребує першочергового розв'язання, визнано запровадження «нових економічних та управлінських механізмів розвитку освіти».

У *Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр*. провідним механізмом відтворення суспільного інтелекту, науки і культури визнано «систему освіти нового покоління». Створення такої системи освіти і проголошено одним із очікуваних результатів реалізації Національної стратегії «відповідно до вимог часу, що забезпечує повноту реалізації функції якісної освіти, випереджаючого загально-цивілізаційного розвитку людини».

Л.Паращенко надає такий перелік механізмів державного управління, що забезпечують розвиток загальної середньої освіти: розвитку педагогічного персоналу; розвитку контенту загальної середньої освіти;

розвитку навчального середовища; менеджменту / фінансування освіти; цілевизначення і освітньої політики; оцінювання розвитку загальної середньої освіти; державно-громадського управління загальної середньої освіти; надання освітніх послуг.

Функціонування фінансового механізму закладів вищої освіти ґрунтується на використанні відповідних важелів. Досліджуючи специфіку фінансового механізму вищої освіти, виділяється такий важіль, як ціна на освітні послуги.

Ефективне функціонування системи вищої освіти забезпечується шляхом правовового регламентування, що відображається в розробці та прийнятті законодавчих актів у сфері вищої освіти, зокрема, в частині її фінансування. Ефективне функціонування фінансового механізму системи вищої освіти повинно ґрунтуватися на таких вимогах до взаємодії його елементів: цілеспрямованості кожного елементу фінансового механізму системи вищої освіти на виконання властивого йому завдання; спрямування дії всіх елементів фінансового механізму на процес отримання передбаченого обсягу фінансових ресурсів з метою покриття витрат освітньої діяльності; зворотного зв'язку елементів фінансового механізму вертикального та горизонтального рівнів; своєчасності реагування складових фінансового механізму функціонування системи вищої освіти на зміни макро- та мікро-середовища.

Отже, фінансовий механізм системи вищої освіти як складова частина економічного механізму політики в галузі вищої освіти є комплексом організаційних та інституціональних заходів, спрямованих на фінансове забезпечення формування та реалізації державної освітньої політики відповідно до соціально-економічних пріоритетів щодо якості освітньої діяльності та освітніх послуг.

Питання 9. Соціологія освіти. Гармонізація взаємовпливів суспільства та особистості засобами освіти.

Соціологія освіти – наука, що прагне впливати на подолання негативних тенденцій в одержанні знань, шукає нові імпульси впливу на озброєння сучасної людини, яка освоює культуру.

Соціологія вивчає освіту як соціокультурний інститут, його розвиток, функціонування, структуру, способи організації, динаміку соціальної структури сфери освіти, її взаємодію з іншими соціальними та суспільними інститутами і сферу життя людини. Та й саму навчальну діяльність соціологія освіти подає з позицій соціокультурних умов, життєвих орієнтацій, особливостей способу життя учнів, студентів, потреб виробництва, науки, всієї культури суспільства тощо.

Соціологія освіти як динамічна спеціальна соціологічна теорія виконує такі функції:

– соціалізаційну – дослідження місця і ролі освіти в освоєнні і накопиченні індивідом соціального досвіду, освоєння суспільних норм, традицій і стереотипів поведінки;

– теоретичну – розширення, приріст і збагачення соціологічних знань про освіту як соціальне явище;

– прогностичну – розробка соціальних прогнозів про передбачувані тенденції процесу і можливі результати навчально-виховних проектів;

– описову – систематизація і опис дослідницького матеріалу про освіту в аналітичних записках, звітах, статтях, книгах;

– інформаційну – збір, систематизація і накопичення соціологічної інформації про перебіг процесів освіти, стан справ в окремих її сферах і напрямах розвитку, ефективність тих або інших методик і прийомів;

– ідеологічну – формування суспільно-політиичних поглядів та ідей, вивчення того, як вони інтегруються в цілісну систему пояснення життя суспільства;

– перетворювальну – розробка системи соціального управління освітою на основі соціологічних вимірів впливу на соціальні відносини методів дії результативних технологій навчання і виховання.

Нині вітчизняна соціологія освіти вирішує такі завдання:

- теоретико-прогнозуючі, які полягають у виробленні теоретичних схем, програм освіти, напрямів інтеграції національної освіти в європейський, світовий освітній простір. Вони охоплюють дослідження впливу розвитку суспільства на вимоги до людей як працівників, громадян, особистостей; прогнозування цих вимог на основі аналізу тенденцій науково-технічного і соціального прогресу;
- дослідження впливу освіти на соціальне середовище, соціальну структуру, соціальну мобільність тощо;
- вивчення поведінки людини в системі освіти: її ставлення до інститутів освіти, наміри і запити, інтереси і мотиви щодо освіти.

Предметом вивчення соціології освіти можуть бути найрізноманітніші аспекти об’єктів, що вивчаються (наприклад, обираючи за об’єкт вчительство, можна вивчати різні сторони його діяльності (методичну, виховну, інноваційну), ціннісний світ, ставлення до дітей тощо).

Об’єкти соціології освіти за своєю природою, мірою включеності в соціальні структури і стосунки мають соціальний характер. Певні соціальні групи (школярі, дорослі люди як учасники освітнього процесу) або освітні підсистеми (школа, заклади вищої освіти), усі ці об’єкти вносять до життя соціуму свої зміни, повною мірою виконують певні функції, перетворюють загальне соціальне життя.

Соціологія освіти вирішує конкретні, специфічні для свого предмету та методу завдання. На сам кінець, вона виходить із антропоцентристської парадигми – людина центр усесвіту, де в основі стоять її потреби та інтереси, її виховання, навчання та освіта.

Питання 10. Культурологія освіти. Освіта як складова культури. Взаємозалежність та взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем.

Культурологія освіти є новим напрямом науки, який досліджує загальноосвітню підготовку і громадянське виховання людей у процесі їх навчання. Серед багатьох інших завдань системи освіти одним із найважливіших завдань є підготовка учнів і студентів до ролі повноцінних громадян своєї країни, що вільно орієнтуються в комплексі норм, законів і правил колективного співжиття.

Культурологія освіти є галуззю наукового знання, що вивчає питання та розробляє програми формування загальногромадянської компетентності студентів (учнів) у процесі навчання, і надання їй цілісного, комплексного, системного та багатофункціонального характеру.

Загальні соціальні функції культурології освіти зумовлені необхідністю побудови систематичної теорії та вдосконалення практики загальноосвітньої підготовки молоді, а також завданнями розвитку та якісного вдосконалення викладачів, які здійснюють цю загальноосвітню підготовку. Така підготовка повинна: відповідати сучасним вимогам до рівня соціалізації та інкультурації соціально активної частини населення; вписуватися у нинішню ситуацію переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку суспільства; відповідати посиленню тенденції «культурологічного повороту» у розвитку суспільних наук; формувати особистість із заданими параметрами соціальної і культурної свідомості, які актуальні не тільки зараз, але й найбільш перспективні з огляду на соціокультурний розвиток суспільства у майбутньому.

Об'єктами дослідження культурології освіти, з одного боку, є освіта і рівень її культурної обумовленості, а з іншого, – культурологічна наука як системоутворююча галузь знання та можливості використання її потенціалу для вдосконалення сучасної моделі освіти.

Пріоритетною пізнавальною *метою дослідницької спрямованості культурології освіти* є побудова цілісного і системного уявлення про іманентні можливості освіти щодо формування повноцінно соціалізованої і інкультурованої особистості (особистості, яка володіє належною громадянською компетентністю) і визначення загальних соціальних, педагогічних і виховних завдань освіти в цій галузі. Це, у свою чергу, забезпечує процес комплексного міжпоколіннєвого відтворення суспільства як стійкої соціокультурної цілісності. Це – найбільш загальна соціальна мета.

До основних наукових завдань культурології освіти належать:

– завдання системного розвитку освіти та принципів її змістовного наповнення, що ведуть до розширення його соціальних функцій та підвищення соціальної ефективності;

– завдання розробки нових змістовних вимог до загальноосвітньої складової освіти, а також критеріїв і алгоритмів перевірки її соціальної ефективності;

– культурно-моделююче завдання, пов'язане з визначенням соціокультурних параметрів модальної особистості, яку має готувати освіта зараз і в доступній для огляду перспективі;

– культурно-світоглядне завдання, пов’язане з виробленням підстав і принципів формування в учнів цілісної соціокультурної картини світу, систематичного уявлення про структуру і динаміку соціальної реальності;

– культурно-просвітницьке завдання, пов’язане з уведенням молоді у систему знань про культурне та історико-стадіальне різноманіття світу і характер внутрішньокультурних і міжкультурних відносин;

– культурно-виховна мета, пов’язана з безпосередньою соціалізацією і інкультурацією учнів, опануванням найбільш загальних правил соціального гуртожитку, норм життя і діяльності в суспільстві;

– культурно-ідентифікаційне завдання, пов’язане з орієнтуванням учнів у системі основних відмінних ознак їх національної культури, вибудовуванням їх національної, соціальної, політичної та іншої ідентичності;

– культурно-комунікативна мета, пов’язана з навчанням учнів різних принципів і технологій соціальних, внутрішньокультурних та міжкультурних взаємодій, основних стратегій міжетнічних і міжконфесійних відносин;

– культурно-систематизуюче завдання, пов’язане з визначенням галузей знань про суспільство та культуру, а також ключових змістовних компонентів цього знання, на підставі яких може проводитися системна соціалізація та інкультурація учнів;

– культурно-інституційна задача, пов’язана з визначенням основних професійних якостей фахівців, які повинні вести навчання за всім спектром культурологічних завдань освіти, і аналізом існуючих практик підготовки таких фахівців та ін.

Проблемне поле культурології освіти знаходиться на перетині інтересів культурологічної та педагогічної наук. Воно пов’язане з потребою постійної модернізації програм загальноосвітньої підготовки учнів задля забезпечення метою більшої відповідності цих програм сучасним вимогам і темпам соціокультурного розвитку суспільства, що суттєво збільшилися.

Методологія і методи досліджень культурології освіти передбачають:

1. Загальну методологію і методи, які використовуються всіма суспільними науками: методології: еволюціонізм; дифузіонізм; функціоналізм; структуралізм тощо; методи: польового збору і первинного узагальнення матеріалу; атрибуції; систематизації; типологізації; компаративного аналізу; функціонального аналізу; аналітичного моделювання тощо.

2. Методи досліджень, специфічні саме для культурології освіти як особливої сфери пізнання: вимірювання та аналіз соціальної ефективності освітньої підготовки; вимірювання рівнів громадянської, соціальної і культурної компетентності людини; вимірювання та оцінка соціальної та культурної відповідності людини умовам середовища; вимірювання адекватності соціальних домагань людини; вимірювання ступеня традиційності ціннісних орієнтацій людини і його готовності до змін;

вимірювання рівнів соціальної мобільності та культурної толерантності людини тощо.

Культурологія освіти сприяє створенню такого освітнього простору, де найбільш повно взаємодіють різні культури, формується толерантність і повага до Іншого та культури Іншого, відбувається усвідомлення, що глобальна культура складається з різних культур, множинність яких і створює її унікальне забарвлення й забезпечує здатність до саморозвитку як її цілісності, так і кожної її складової. Саме хаотичне поєднання різних культур, які здаються несумісними й суперечливими, створюють ту неврівноваженість глобальної культури, яка народжує універсальні цінності, що сприяють її розквіту та стійкому розвитку земної цивілізації.

Культурологія освіти здатна, якщо не подолати, то зменшити розрив у традиціях спілкування старшого та молодшого покоління, подолати уніфікацію поглядів людства, вирівнювання особистісних характеристик.

Культурологія освіти як складова освітології, концептуально охоплює проблеми полікультурного світу, культурологічні проблеми освіти та освітні проблеми культурології. Розвиток культурології освіти сприятиме гармонійному співіснуванню культурних особливостей в умовах глобалізації, які толерантно можна розглядати як чинник активізації суспільного, політичного та економічного розвитку світової спільноти.

Питання для самостійної роботи:

1. Освіта як об’єкт досліджень різних галузей наукового знання.
2. Значення філософії освіти для розвитку освітології.
3. Внесок історії освіти у розвиток та становлення освітології.
4. Соціологія освіти та культурологія освіти як складові освітології.
5. Взаємовплив управління освітою та освітології.
6. Значення освітології для розвитку суспільства знань.
7. Проаналізуйте нормативно-правові документи, які складають законодавчу базу вітчизняної освітньої політики.
8. Як Ви вважаєте, чи доцільно одночасно розглядати освіту і як товар, і як суспільне благо?

Тема 5. Освіта як соціальний інститут та специфічний сегмент правового та економічного простору

Мета вивчення: формування уявлень про освіту як соціальний інститут, надання знань щодо соціальної політики у сфері освіти; теоретичне осмислення освіти як економічного феномену та фактору економічного зростання.

План

1. Освіта як соціальний інститут. Взаємодія сфери освіти з іншими соціальними інститутами. Класифікація соціальних інститутів, їх ознаки й призначення. Соціальна норма.

2. Соціальна політика у сфері освіти. Соціальні суб'єкти – учасники освітнього процесу, їх потреби та відносини. Правові відносини у сфері освіти. Освітня політика. Державна освітня політика.

3. Сфера освіти як самостійна галузь господарства, духовного виробництва та матеріального накопичення. Освіта як економічний феномен та фактор економічного зростання.

Література

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. Освітологічний дискурс. 2017. № 1-2. С. 1-12.
2. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
3. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
4. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
5. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
6. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. Науковий вісник національного гірничого університету. 2020. №3. С.191–197.
7. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.
8. Шульга Н. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореф. ... докт. наук держ. управ.: 25.00.02. Київ, 2018. 36 с.

Ключові поняття: освіта, освітологія, соціальний інститут, соціальна норма, соціальна політика, соціальні суб'єкти, державна освітня політика, освіта як економічний феномен.

Основні поняття

Питання 1. Освіта як соціальний інститут. Взаємодія сфери освіти з іншими соціальними інститутами. Класифікація соціальних інститутів, їх ознаки й призначення. Соціальна норма.

Освіта є одним з найдавніших і найважливіших інститутів суспільства. *Освіта як соціальний інститут*, з одного боку, є сукупністю певних установ, осіб, що забезпечені певними матеріальними засобами і виконують

відповідні соціальні функції, а з іншого, – системою ідей, правил, норм, стандартів поведінки учасників освітянської діяльності.

Соціальний інститут освіти надає сталості та визначеності суспільним відносинам у площині накопичення та передачі знань, соціального досвіду, відтворення і розвитку культури, цілеспрямованого формування особистості, інтелектуального потенціалу суспільства.

У соціологічній науці існує кілька концептуальних підходів до визначення змісту і функціонального значення діяльності інститутів освіти:

– представники функціонального підходу особливого значення надають позитивній функції освіти, вважають, що освіта сприяє підтримці соціального порядку, науковому переосмисленню існуючого знання, соціальним змінам, розвитку суспільства, інститут освіти постає насамперед як засіб соціального контролю, як механізм регулювання соціальних відносин для створення однакових можливостей соціальної мобільності (Е.Дюркгейм, Кларк, Херн та ін.);

– автори теорії людського капіталу (Андерсон, Хелсі, Флауд) стверджують, що освіта – це капіталовкладення в майбутнє людини, яке згодом зможе дати зиск. Відтак статус дорослої людини зумовлюється кількістю і якістю капіталовкладень у процес її освіти;

– згідно з теорією конфлікту (Гінтіс, Боулз, Коллінз) освіта є відображенням різноманітних групових конфліктів, вона сприяє експлуатації та пригніченню соціальних груп, які перебувають у менш сприятливих умовах. Ця теорія стверджує, що освіта сприяє збереженню структури соціальної нерівності в суспільстві.

Функціонування соціального інституту освіти пов’язане насамперед із задоволенням таких потреб суспільства, як підготовка конкурентоспроможних фахівців, культура виробництва, залучення молодого покоління до праці, підготовка його до виконання різних видів професійної діяльності, ролей, обіймання певних посад, отримання певного статусу в сучасному суспільстві.

Складові соціального інституту (Дж.Бернард і Л.Томпсон): цілі та завдання, що належать до зовнішніх функцій інституту; зразки або правила поведінки; символічні риси; утилітарні риси; усні та письмові традиції.

Визначальні елементи соціального інституту (Я.Щепанський): мета та сфера діяльності соціального інституту; функції, передбачені для досягнення мети; нормативно-обумовлені соціальні ролі та статуси, подані в структурі інституту; засоби й настанови щодо досягнення мети та реалізації функцій, включаючи відповідні санкції.

Інституційні ознаки освіти як соціального інституту (С.Фролов): установки та зразки поведінки – любов до знань, відвідуваність; символічні культурні ознаки – шкільна емблема, пісні; утилітарні культурні риси – класи, бібліотеки, стадіони; кодекс правил учнів; ідеологія – академічна свобода, прогресивна освіта, рівність у навчанні.

Групи соціальних інститутів

– економічні інститути – регламентують соціальні відносини у сфері господарської діяльності, виробництва, розподілу та споживання матеріальних благ, послуг (власність, гроші, заводи, ринок, банки, торгівля, трудова діяльність);

– політичні інститути – пов'язані із здобуттям влади, її здійсненням, розподілом, захистом (держава, політичні партії, армія, правоохоронні органи, профспілки та інші суспільно-політичні організації);

– соціальні інститути – регулюють повсякденну соціальну поведінку людей, міжособистісні стосунки (добровільні об'єднання);

– інститути культури та виховання – пов'язані із створенням, зміцненням, розвитком та розповсюдженням духовних цінностей (освіта, наука, релігія, шлюб, художні заклади і організації).

Класифікація соціальних інститутів (Р.Міллз): економічні – інститути, що організовують господарську діяльність; політичні – інститути влади; сімейні – інститути, що регулюють статеві відносини; військові; релігійні.

Формальним соціальним інститутам властива спільна фундаментальна ознака – у їх межах взаємодія між суб'єктами здійснюється на основі формально узгоджених та документально зафіксованих правил, законів, регламентів, положень. Формальні інститути відіграють велику роль у процесах згуртування суспільства. До таких інститутів належать армія, держава, школа.

Неформальні соціальні інститути хоч і регламентуються в соціальних діях, однак не оформлені законодавчо і документально. Соціальний контроль у таких інститутах здійснюється за допомогою норм, закріплених у громадській свідомості, традиціях, звичаях. Крім держави цю роботу виконують також різні об'єднання громадян за інтересами, культурні та соціальні фонди.

До числа суспільно-значущих ролей соціальних інститутів належать функції: закріплення та відтворення суспільних відносин; транслювання; дисфункція соціальних інститутів.

Інша група дослідників пропонує дещо іншу класифікацію функцій інституту освіти:

– трансляція і поширення в суспільстві цінностей культури – наукових знань, професійних навичок, досвіду, мистецьких набутків, моральних норм і правил, стандартів і традицій соціальної поведінки тощо;

– забезпечення історичної спадкоємності, використання історичного досвіду і духовної спадщини поколінь, відтворюючи характер відносин особистості з суспільством, відбиває їх розмаїття;

– соціалізація особистості, адаптація молоді до соціальних відносин, суспільного життя, культивація соціально-культурних цінностей, формування установок, ціннісних орієнтацій, життєвих ідеалів, які притаманні саме певному суспільству;

– інноваційна – полягає у її поєднанні з наукою та виробництвом, що сприяє прискоренню науково-технічного прогресу, удосконаленню самої

системи освіти, бо нові наукові ідеї та відкриття включаються до навчальних програм, забезпечуючи високу якість підготовки фахівців, соціальні та культурні зміни;

– виховна функція освіти полягає у навчанні мови, історії, літератури, принципів моралі, що є передумовою формування загальновизнаної системи цінностей, завдяки чому людина вчиться розуміти інших людей і саму себе, стає свідомим громадянином країни;

– соціальної селекції забезпечує раціональне відтворення і поновлення соціальної структури суспільства, а отже, і його нормальне функціонування; сприяє соціальній мобільності, створенню можливостей для просування особистості вгору, на все вищі і вищі соціальні щаблі;

– стимулювання самоосвіти, самопідготовки, постійного інтересу до знань.

Соціальні інститути – це організовані соціальні системи, які виконують певні функції, мають стійку структуру та інтегровані елементи. До їх складу входить система цінностей, норм, ідеалів, зразків діяльності та поведінки всіх суб'єктів соціокультурного процесу.

Цілісна динамічна система соціальних норм є необхідною умовою життя суспільства і функціонування держави, об'єднань громадян та окремого індивіда. Система соціальних норм відображає міру економічного, соціально-політичного і духовного розвитку суспільства, історичні та національні особливості держави.

Існує два підходи стосовно розуміння терміна «норма» (Н.Тарасов): норма – це природний стан деяких суб'єктів, систем, відносин, процесів; норма – правило поведінки, пов'язане із волею та свідомістю людини, що виникає у процесі культурного розвитку і соціальної організації суспільства.

Соціальні норми гарантують не лише певний порядок у суспільстві, але й забезпечують певний рівень свободи суб'єктів.

Соціальна норма – це правило загального характеру, що характеризує певну сферу життєдіяльності суспільства, встановлюється державою, суспільством, об'єднаннями громадян чи окремими суб'єктами з метою чіткого формулювання прав та обов'язків суб'єктів суспільних відносин.

Розрізняють такі критерії класифікації соціальних норм:

– за способом виникнення: стихійні норми, що виникають неусвідомлено з природної потреби суспільства щодо упорядкування суспільних відносин; усвідомлені норми, які формуються свідомо під тиском необхідності не лише впорядкування відносин, але й закріплення прав та обов'язків суб'єктів;

– за суб'єктами прийняття та охорони: норми, які приймаються та гарантуються державою (правові, політичні); норми, що розробляються, приймаються та гарантуються громадськими об'єднаннями (корпоративні, релігійні); норми, що розробляються, приймаються та гарантуються суспільством (звичаї, традиції);

– за способом закріплення: усні норми, які існують у свідомості суб'єктів і передаються з покоління у покоління; письмові норми, що мають документальну форму закріплення та певний ступінь обов'язковості;

– за сферою регулювання: традиції, тобто норми, які склались у суспільстві історично; звичаї, тобто норми, що склалися в результаті багаторазового застосування; норми етики, що відображають відповідність поведінки суб'єктів встановленим зразкам і еталонам поведінки; норми естетики, які відображають відповідність знань суб'єкта культурним надбанням і досягненням суспільства; норми моралі, що характеризують рівень уявлень суспільства про добро та зло, справедливість і несправедливість; норми культури, які характеризують рівень духовного розвитку суспільства; організаційні норми, що встановлюють порядок виникнення та функціонування недержавних структур; політичні норми, які визначають взаємодію суб'єктів політичної системи у процесі виникнення та функціонування владних відносин; релігійні норми, що ґрунтуються на вірі у Бога та регулюють порядок здійснення релігійних культів; корпоративні норми, які регулюють діяльність підприємницьких і громадських об'єднань; норми права, що є державно-владним засобом впливу на суспільство.

Основні види соціальних норм:

– норми права – загальнообов'язкові, формально-певні правила поведінки, які встановлені або санкціоновані, а також охороняються державою;

– норми моралі (моральності) – правила поведінки, які склались у суспільстві та виражають уявлення людей про добро й зло, справедливість і несправедливість, борг, честь, достоїнство. Дія цих норм забезпечується внутрішнім переконанням, суспільною думкою, заходами суспільного впливу;

– норми звичаїв – правила поведінки, які склались у суспільстві в результаті їх багаторазового повторення і діють як звички;

– норми громадських організацій (корпоративні норми) – це правила поведінки, які самостійно встановлені громадськими організаціями, закріплені в їхніх уставах (положеннях тощо), діють у їхніх межах і ними ж охороняються за допомогою певних заходів суспільного впливу.

Окрім соціальних норм іншою важливою інваріантною характеристикою соціальних інститутів є їх динаміка.

Динаміка соціальних інститутів – три взаємозв'язаних процеси: життєвий цикл інституту з моменту його появи та до зникнення; виконання ним своїх функцій, поява та переборення дисфункцій; еволюція інституту – виникнення нових і відмирання старих функцій.

У життєвому циклі інституту виділяють декілька стадій:

– виникнення потреби, задоволення якої вимагає спільних організованих дій, регулювання спільних цілей;

– поява соціальних норм і правил у процесі стихійної соціальної взаємодії, яка здійснюється методом проб і помилок;

– поява процедур, пов’язаних з нормами і правилами;

– інституціалізація норм і правил, процедур, тобто їх прийняття, практичне застосування;

– встановлення системи санкцій для підтримки норм і правил, диференційованість їх застосування в окремих випадках;

– створення системи статусів і ролей, які охоплюють усіх без винятку членів інституту;

– період формалізації соціального інституту. Правила перестають бути засобами, що регулюють діяльність і стають самоціллю. В інституті починається панування правил. Це виникає через надмірне прагнення до акуратності та компетентності;

– період дезорганізації, коли інститут втрачає попередню гнучкість і життєздатність. Після цього інститут ліквідується або реорганізовується в новий.

Окрім життєвого циклу інституту та його історичної еволюції, до поняття «динаміка інститутів» необхідно відносити *взаємодію інститутів*. Вона може набувати різних форм: від співробітництва – до конкуренції.

Питання 2. Соціальна політика у сфері освіти. Соціальні суб’єкти – учасники освітнього процесу, їх потреби та відносини. Правові відносини у сфері освіти. Освітня політика. Державна освітня політика.

Соціальна політика у сфері освіти – це діяльність держави та її інститутів, органів місцевого самоврядування із законодавчого, фінансового, організаційного забезпечення функціонування й розвитку всіх освітянських закладів.

Освітню політику визначає найвищий законодавчий орган, а реалізують її органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування на основі затвердженої відповідними державними інституціями та схваленої громадською думкою концепції розвитку освіти.

Основні завдання соціальної політики держави: гармонізація суспільних взаємин, узгодження інтересів і потреб окремих груп населення з довготривалими інтересами суспільства, стабілізація суспільно-політичних систем; створення умов для підвищення матеріального добробуту громадян, формування економічних стимулів для участі в суспільному виробництві, забезпечення рівності соціальних можливостей для досягнення нормального рівня життя; зниження рівня криміналізації в суспільстві; забезпечення раціональної зайнятості громадян; забезпечення соціального захисту всіх громадян та їх соціально-економічних прав, підтримка малозабезпечених і слабко захищених груп населення; розвиток галузей соціального комплексу – освіта, охорона здоров'я, наука, культура тощо; забезпечення екологічної стабільності країни.

Освітня політика ґрунтується на конституційних нормах; стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції тощо); міжнародних, міждержавних договорах, ратифікованих найвищим законодавчим органом; законах, законодавчих актах; указах і

розпорядженнях Президента України; постановах Верховної Ради та Кабінету Міністрів; наказах, розпорядженнях Міністерства освіти і науки, міністерств та відомств, яким підпорядковані заклади освіти; наказах та розпорядженнях регіональних (місцевих) органів виконавчої влади, виданих у межах їхньої компетенції.

Мета освітньої політики – розвиток системи освіти в інтересах формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої особистості, а також як одного з чинників економічного й соціального прогресу суспільства.

У Законі України «Про вищу освіту» визначено, що *учасниками освітнього процесу у ЗВО є*: наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники; здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у ЗВО; фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах; інші працівники ЗВО.

У Законі України «Про освіту» *суб'єктами освітніх правовідносин виступають:* діти дошкільного віку, вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти; педагогічні, наукові, науково-педагогічні працівники, спеціалісти; батьки або особи, які їх замінюють, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу; представники підприємств, установ, кооперативних, громадських організацій, які беруть участь у навчально-виховній роботі.

Державна політика в галузі освіти – складова (підсистема) загальнодержавної політики, яка включає сукупність визначеної системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного і впроваджувального супроводу стратегії розвитку освіти. Державну політику в галузі освіти України визначає вищий законодавчий орган, здійснюють органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування на основі затвердженої органами державної влади та схваленої громадською думкою концепції розвитку освіти.

Під *освітньою політикою України* необхідно розуміти діяльність державних органів влади та інших державних суб'єктів політичної дії стосовно освіти, спрямованих на вироблення концепцій, які визначають основні напрями і принципи розвитку системи освіти як цілісного соціального інституту; цілеспрямований, відносно стабільний процес, офіційний курс уряду, скерований на забезпечення функціонування системи освіти; курс дій, що прийнятий і витримується урядом або деякою іншою організацією, які просувають і визначають цілі, методи і програми, що використовуються в освіті і призводять до здобуття навиків, знань і розвитку мислення.

Об'єктами освітньої політики виступають власне самі національні системи освіти, офіційно закріплені в кожній державі, міжнародні зв'язки національних систем освіти, структурні елементи.

Державна освітня політика ґрунтується на конституційних нормах; стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції тощо); міжнародних, міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом; законах і законодавчих актах; указах і розпорядженнях Президента України; постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; наказах, розпорядженнях Міністерства освіти і науки України, міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти; наказах і розпорядженнях регіональних (місцевих) органів виконавчої влади, виданих у межах їхньої компетенції.

Державна політика в галузі освіти ставить за мету розвиток системи освіти в інтересах формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої особистості, а також як одного з чинників економічного й соціального прогресу суспільства.

Напрями освітньої політики: модернізація змісту загальної освіти, структурна перебудова школи, реорганізація шкільної економіки; структурна перебудова у сфері загальної середньої освіти, пов'язана з підготовкою поступового переходу на 12-річний термін навчання; відпрацювання і запровадження нормативного бюджетного фінансування загальноосвітніх закладів, упорядкування міжбюджетних відносин, перехід від трансфертів до субвенцій.

Стратегічні напрями розвитку освіти: оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти; модернізація структури, змісту й організації освіти; створення і забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей; створення ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді; забезпечення доступності та неперервності освіти упродовж життя; формування здоров'язберігаючого середовища, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі; інформатизація освіти; розвиток наукової та інноваційної діяльності; забезпечення національного моніторингу системи освіти; підвищення соціального статусу педагогів; створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти; інтегрування національної системи освіти у європейський і світовий освітній.

Як і будь-яка діяльність, що здійснюється двома і більше суб'єктами, освітня політика потребує управління. *Перед управлінням освітою ставляться дві групи цілей, досягнення яких має бути вичерпним:*

1. Формування освітньої політики – розробка і прийняття правил, програм і планів діяльності (досягається у процесі формування освітньої політики через визначення її складових. Управління має забезпечити виконання комплексу робіт із розробки цих складових згідно з тими формальними вимогами, які висуваються щодо документів, які визначають зміст державної політики).

2. Реалізація сформованої освітньої політики – здійснення діяльності у суворій відповідності з розробленими правилами, програмами і планами досягнення цілей освітньої політики (досягається у процесі реалізації освітньої політики тими суб'єктами, які беруть участь у цій роботі. Управління має забезпечувати їх діяльність і взаємодію таким чином, щоб необхідні результати були отримані).

Тенденції у здійсненні освітньої політики: англо-американська, в якій освіта розглядається як особиста справа кожної людини, а система освіти являє собою індустрію освітніх послуг; німецько-російська, яка передбачає державну відповідальність за освіту і її доступність для всіх верств населення. Такої освітньої політики дотримується і Україна.

Питання 3. Сфера освіти як самостійна галузь господарства, духовного виробництва та матеріального накопичення. Освіта як економічний феномен та фактор економічного зростання.

Система освіти – важлива складова частина народного господарства і соціально-економічного організму суспільства, що взаємодіє з іншими його ланками. Освітня галузь належить до соціальної сфери єдиного народногосподарського комплексу, що охоплює весь економічний організм кожної країни.

Економіка освіти – це наука про специфіку виробничих сил і виробничих відносин у галузі, що створює освітні послуги і задовольняє потреби особистості та суспільства в них за наявності обмежених ресурсів, що виділяються на ці цілі. Вона досліджує і виявляє особливості впливу економічних законів і категорій у сфері навчання та виховання молодого покоління, підготовки кваліфікованої робочої сили, підвищення освітнього і культурно-технічного рівня населення.

Економіка освіти як система характеризується такими властивостями: цілеспрямованість, цілісність, багато структурність, взаємозв'язок її елементів, стійкість, керованість, самонастроювання, здатність до самовдосконалення, тобто до розвитку. Але це не замкнута система. Вона утворює особливу єдність із навколишнім середовищем, системою більш загального порядку. Насамперед, економіка освіти виступає невід'ємною складовою системи освіти в цілому. Органічна взаємодія педагогічних та інших соціальних процесів, властивих сфері освіти, справляє вплив на економічні процеси і визначає специфічність галузі освіти.

Сутність економічної функції освіти полягає в активному впливі на розвиток виробничих сил країни, підвищенні ефективності суспільної праці, в підготовці людей до професійної діяльності згідно із потребами суспільства щодо робочої сили.

Значення економічної функції освіти полягає у відтворенні кваліфікованої робочої сили для всіх галузей народного господарства. Проте, відтворенням робочої сили економічна функція освіти не обмежується. Провідна роль освіти полягає в задоволенні людських потреб у освітніх послугах. Саме тому освіта має важливе й особливе значення. Вона охоплює

специфічну галузь народного господарства, яка задовольняє потреби суспільства в освітніх послугах, здійснює підготовку кадрів, формує їхні знання, уміння і навички, необхідні для різноманітних видів трудової та інших видів діяльності.

Роль освіти як чинника економічного зростання полягає у збільшенні як індивідуальної, так і суспільної продуктивності праці, яка спричинена надбанням умінь і навичок, а також накопиченням знань.

Внутрішня ефективність освіти полягає у ефективності діяльності системи освіти в цілому, тобто у раціональному використанні людських, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів, які витрачаються на організацію діяльності освітніх установ для забезпечення формування комплексу пізнавальних, професійних, особистісних та комунікативних якостей особистості.

Зовнішня ефективність освіти проявляється у підвищенні рівня суспільної продуктивності праці, темпах приросту внутрішнього валового продукту (ВВП), зменшенні безробіття, підвищенні рівня життя населення.

Основні недоліки процесу розвитку освіти в Україні лежать у таких площинах: фінансування освіти, зміст навчального процесу, якість освіти, окремі аспекти структури освітньої системи.

Удосконалення освіти як чинника економічного зростання варто базувати на підходах:

– економічний підхід зорієнтований на досягнення внутрішньої економічної ефективності освіти. Він передбачає пошук найоптимальніших шляхів фінансування системи освіти, раціональне використання коштів;

– техніко-економічний підхід передбачає пристосування системи освіти до нових вимог виробництва і ринку праці, узгодження структури регіональних комплексів з профілем освітніх закладів, розташованих на певній території, з необхідною кількістю випускників та попитом на робочу силу;

– соціально-економічний підхід передбачає допомогу молоді під час обрання спеціальності з урахуванням можливостей підготовки у регіональному освітньому комплексі, максимальну гнучкість у процесі початкового професійного вибору, визнання права за кожною молодою особою на відповідну інтелектуальну та професійну підготовку, відмову від елітарного принципу надання освітніх послуг.

Освіта як економічна галузь являє собою сукупність установ та організацій, що здійснюють освітню діяльність, їх основною метою є створення і реалізація освітніх послуг.

Освітня послуга – система знань, інформації, умінь, навичок, які використовуються з метою задоволення потреб людини і суспільства; це продукт, що у процесі реалізації, трансформується в робочу силу, якість якої залежить не тільки від сукупності отриманих послуг, але й від якості та кількості власної праці, витраченої в процесі споживання; це продукт спільної праці викладачів і тих, хто навчається.

Ринок освітніх послуг – це всі потенційні споживачі, що прагнуть задовольнити свої потреби в освіті, здатні вступити у відносини обміну з продавцем (Д.Шевченко).

Ринок освітніх послуг є системою економічних відносин, які складаються між виробниками освітніх послуг, споживачами і посередниками виробництва, обміну і вжитку освітніх послуг і продуктів (О.Кузьміна).

Головна особливість ринку освітніх послуг полягає в тому, що навчальні заклади, зокрема ЗВО, виходять на цей ринок із двома видами товарів, об'єднаних загальним поняттям, – освітній продукт. *Перший вид цього специфічного товару* – знання, навички, досвід, які передаються безпосередньо, під час занять тим, хто навчається, *другий* – це навчальний зміст, зафіксований у матеріальній формі, у вигляді підручників, методичних матеріалів, монографій, відеодисків, які є певною опосередковуючою ланкою і завдяки яким студенти можуть опанувати знання самостійно, без прямої участі викладачів. Ці форми освітнього продукту, способи їх пропозиції та надання, їх характерні риси визначають інші особливості ринку освітніх послуг і, врешті-решт – маркетингову стратегію ЗВО.

Перелік суб'єктів ринку освітніх послуг включає: виробників, споживачів, посередників, а також покупців, замовників, ділових партнерів та інші контактні аудиторії, які впливають на функціонування ринку.

Ринок освітніх послуг виконує такі основні функції: надає суб'єктам ринку і всім, хто бажає, інформацію про попит, пропозиції, ціни товарів на ринку; забезпечує конкуренцію освітніх послуг, освітніх продуктів та освітніх установ; сприяє збалансованому відтворенню і перерозподілу висококваліфікованих кадрів; регулює ціни на освітні продукти; балансує попит і пропозицію на освітні послуги і продукти.

Ринок послуг у галузі вищої освіти має також інші властивості, які важливо враховувати у процесі правильної розробки і реалізації маркетингової політики ЗВО. *До числа властивостей належать*: тривалий характер послуг; ліцензування послуг; конкурсний характер вступу та навчання; зазвичай споживачами освітніх послуг є молоді люди віком від 16 до 30 років.

Принципи взаємодії ринків освітніх послуг і праці: цілеспрямованості; системності; комплексності; адаптивності; гнучкості; інформаційної відкритості та доступності; партнерства; добровільного залучення до взаємодії; паритетності; ієрархічності; ефективності; прозорості та доступності; синергії; автономності; спільного фінансування; інноваційної модернізації.

Отже, освітні послуги задовольняють особисті (кінцевий споживач), групові (підприємства-роботодавці) і суспільні (державні) потреби. Визначення освітньої послуги, якщо її розглядають з позицій маркетингу, враховує три аспекти:

1. З позицій окремої особи (громадянина), освітня послуга – це процес передачі споживачу знань, умінь і навичок загальноосвітнього і професійного характеру, необхідних для задоволення її особистих потреб щодо здобуття професії, саморозвитку і самоутвердження, який здійснюється в тісному контакті зі споживачем за встановленою формою і програмою.

2. З позицій підприємства, освітня послуга – це процес професійної підготовки (підвищення кваліфікації, перепідготовки) кадрів, необхідних для забезпечення його функціонування, підтримки конкурентноздатності та розвитку в ринкових умовах, які постійно змінюються.

3. З позиції держави, освітня послуга – це процес, який забезпечує розширення відтворення сукупного, особистісного та інтелектуального потенціалу суспільства.

Освітнім послугам властиві п'ять основних якостей, які впливають на розробку маркетингових програм: неосяжність; невіддільність; нестабільність якості; недовговічність; незадовільне зберігання; відсутність володіння.

Специфічні особливості, властиві лише освітнім послугам: відносна тривалість виконання; прояв результативності надання послуг через певний період; сезонність або дискретна періодичність надання послуг, особливо у сфері підвищення кваліфікації; залежність процесу надання послуг від місця його реалізації і місця проживання слухачів; збільшення потреб щодо освітніх послуг у міру задоволення тієї або іншої потреби.

Питання для самостійної роботи:

1. Обґрунтуйте значення вислову: «Освіта – це поняття української філософії і культури, що теоретично фіксує, виражає і пояснює соціокультурне самовідтворення конкретно взятої нації і, зрештою, всього людства».

2. Що на, Вашу думку, може бути причиною дисфункціональності соціального інституту?

3. Якими, на Ваш погляд, можуть бути наслідки зростання дисфункціональності соціального інституту?

4. Класифікація соціальних інститутів, їх ознаки й призначення.

5. Інваріантні характеристики соціальних інститутів

6. Економічні механізми розвитку освіти.

7. Чому «державна освітня політика» і «освітня політика суспільства» не є тотожними поняттями, а співвідношенням частини і цілого? Відповідь обґрунтуйте.

8. Обґрунтуйте принципи взаємодії ринків освітніх послуг і праці

9. Значення освіти для міжнародного правового та економічного простору.

Тема 6. Конкурентоспроможність освітніх систем

Мета вивчення: формування уявлень про конкуренцію та конкурентоспроможність освітніх систем, надання знань щодо чинників

глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг, стандартизації і конвергенції освіти, методики оцінювання ефективності інноваційної політики закладу вищої освіти; аналіз факторів конкурентоспроможності вищої освіти на сучасному етапі та визначення й кількісна оцінка найбільш впливових із них.

План

1. Поняття конкуренції та конкурентоспроможності освітніх систем.
2. Основні чинники глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг.
3. Вплив глобалізації на освітні реформи.
4. Освіта як сфера проєктування.
5. Моніторинг освіти.
6. Стандартизація і конвергенція освіти.
7. Методики оцінювання ефективності інноваційної політики закладу вищої освіти.

Література

1. Балута Т.П. Розвиток освіти як соціального інституту. *Гілея: науковий вісник:* збірник наукових праць. Київ, 2018. Вип. 137. С. 362-365.
2. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
3. Дебич М.А. Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі. *Вища школа*. 2019. № 1 (155). С. 34–50.
4. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
5. Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. Світовий досвід для створення національного рейтингу закладів вищої освіти. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. № 2 (99). 2018. С. 5–23.
6. Окара Д.В., Чернишев В.Г., Шинкаренко Л.В. Аналіз впливу соціально-економічних чинників на якість освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 24 (ч.2). С. 163-166.
7. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
8. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики", 2020. 340 с.
9. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2020. №3. С.191–197.
10. Царенко І.О. Інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності вищої освіти України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки:

регіональний аспект. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету.* Економічні науки: зб. наук. пр. Кропивницький: КНТУ, 2018. Вип. 33. С. 75-86.

Ключові поняття: освіта, освітологія, конкуренція, конкурентоспроможність, освітні системи, чинники глобальної конкуренції, ринок освітніх послуг, глобалізація, сфера проєктування, моніторинг, стандартизація, конвергенція, інноваційна політика закладу вищої освіти.

Основні поняття

Питання 1. Поняття конкуренції та конкурентоспроможності освітніх систем.

Конкуренцію сьогодні називають основою, енергією розвитку ринкової економіки, обов'язковою умовою розвитку в цілому при постійній зміні складу її суб'єктів.

Предмет конкуренції – це продукт діяльності суб'єктів, з яким вони виходять на ринок. У сфері вищої освіти найзагальнішим предметом конкуренції є освітні послуги.

Конкурентоспроможність освітньої послуги – рівень її привабливості для споживачів, які здійснюють вибір на споживчому ринку, спираючись на власний інтерес та систему індивідуальних переваг.

Критерієм вибору тієї чи тієї послуги, а на практиці – того чи того ЗВО та спеціальності, може виступати імідж освітнього закладу, мода на професії, вартість пропонованої послуги, географічний чинник тощо. Прагнення залучити студентів приводить освітні заклади до необхідності підвищення конкурентоспроможності освітніх послуг, а також їх диверсифікації.

Конкуренція виявляється у поведінці виробників освітніх послуг – навчальних закладів.

Розвиток конкурентних відносин відбувається за різними напрямами: конкуренція між ЗВО різних форм власності, конкуренція за студентів; конкуренція за висококваліфікованих викладачів; конкуренція за фінансові ресурси, зокрема, кошти державного бюджету; конкуренція за просування на міжнародний ринок освіти, за іноземних студентів.

Конкурентоспроможність ЗВО визначається його здатністю задовольняти потреби суспільства в освітніх послугах відповідно до державних стандартів і робити це не гірше, ніж у наявних на ринку конкурентів.

Показниками ефективного управління конкурентоспроможністю ЗВО є: місія ЗВО, економіки, застосування яких може забезпечити конкурентоспроможність закладу освіти, принципи, функції та методи управління; тип організаційної структури управління, гнучкість та раціональність, стиль та методи управління, адаптаційні можливості, гнучкість та гомеостатичність ЗВО; маркетинг ринку освітніх послуг і ринку праці для визначення стратегії управління конкурентоспроможністю;

діагностування конкурентоспроможності ЗВО та його основних суперників на ринку освітніх послуг.

Рівень конкурентоспроможності ЗВО визначається такими параметрами:

– здатність ЗВО забезпечити належну якість підготовки фахівців відповідного напряму і спеціальності;

– здатність здобувачів опанувати ключові компетентності, визначені Радою Європи: політичні та соціальні; компетенції, пов'язані з життям у мультикультурному суспільстві; компетенції, що стосуються володіння усною і письмовою комунікацією; компетенції, пов'язані з володінням інформаційними технологіями; здатність учитися впродовж життя (неперервна освіта) в контексті як власне професійного, так і соціального життя;

– володіння випускниками ЗВО необхідними професійними знаннями і вміннями, що задовольняють потреби роботодавців і споживачів освітніх послуг;

– здатність роботодавців реально оцінити підготовленість випускників ЗВО до відповідної професійної діяльності;

– рейтинг вищого навчального закладу у світовому, європейському і національному освітніх прострах, що визначає його престижність і робить привабливим на ринку освітніх послуг.

Оцінка рівня конкурентоспроможності ЗВО передбачає аналіз низки показників: матеріально-технічна база; рівень професорсько-викладацького складу; прогресивність навчальних технологій; рівень фінансового забезпечення; якість і професіоналізм управління; рівень контактів із зарубіжними вищими навчальними закладами; ефективність і справедливість прийому абітурієнтів; якість комп'ютерних комунікацій; престижність спеціальностей, за якими готують фахівців; спроможність і швидкість переорієнтації профілю ЗВО на потреби ринку праці.

У процесі аналізу зазначених показників конкурентоспроможності ЗВО необхідно враховувати і чинники, які впливають на їх формування: рівень розвитку суспільства; стан економіки в країні; пріоритети політики та напрями їх реалізації; стан ринку праці, попит та пропозиція; місце країни на міжнародній арені. Усі чинники та вказані вище параметри в сумі своїй позиціонують ЗВО на ринку освітніх послуг. Їх вивчення дає змогу оцінити ЗВО як на мікрорівні, так і на макрорівні.

Питання 2. Основні чинники глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг.

Аналіз чинників, які впливають на конкурентоспроможність освітніх закладів, дає можливість поділити їх на дві групи: некеровані чинники відображають сукупність умов, на які освітній заклад вплинути не може і до яких змушений адаптуватися; керовані – чинники, за допомогою яких освітня установа сама формує свою конкурентоспроможність в умовах ринку освітніх послуг та ринку праці.

До керованих чинників належать: якість освітніх послуг, працевлаштування випускників, цінова політика, імідж ЗВО, перелік спеціальностей, спеціалізації, умови навчання та проживання, інфраструктура, вступна кампанія, наукова діяльність, рівень акредитації.

До некерованих чинників належать: місце розташування ЗВО, соціально-демографічні, економічні, політико-правові, технологічні, міжнародні, культурні чинники, а також рівень розвитку ринку освітніх послуг.

Найвідоміша форма інтернаціоналізації вищої освіти – мобільність здобувачів – виїзд певної кількості здобувачів для навчання за кордон.

Другою за значущістю формою інтернаціоналізації вищої освіти є мобільність викладацького складу.

Третьою формою інтернаціоналізації вищої освіти є уніфікація програм навчання.

Питання 3. Вплив глобалізації на освітні реформи.

Глобалізація впливає на освіту різними шляхами:

– глобалізація спричиняє зміни на ринку праці. Освіта повинна задовольняти потреби у робочій силі, спроможній виробляти товари споживання високої якості. Крім того, постійно поглиблюється розрив між прибутками кваліфікованих і некваліфікованих робітників. Тому зростає кількість бажаючих отримати вищу кваліфікацію, університетський диплом і продовжувати навчання протягом життя;

– глобалізація вимагає від освітньої системи додаткових ресурсів. Кваліфіковані робітники приваблюють іноземний капітал і надають країні переваги у процесі пошуку потенційних інвесторів. Кваліфіковані кадри потребують якісної освіти. Водночас національні уряди стикаються з проблемами, намагаючись залучити додаткові ресурси у політичний сектор, бо він не є сприятливим для поширення ролі громадського сектору;

– глобалізація актуалізує проблеми децентралізації та приватизації освіти. Більше того, децентралізація та приватизація вважаються найефективнішими стратегіями забезпечення якості та гнучкості освіти. З іншого боку, процес децентралізації та приватизації освіти зазвичай важкий і болючий, особливо в країнах Центральної та Східної Європи з їх довготривалою традицією централізованої регулятивної державної освіти;

– глобалізація вимагає міжнародних вимірювань і оцінки систем освіти. Така необхідність у міжнародних стандартах – один з наслідків зростаючої потреби у якісній освіті. Також це засіб забезпечення ефективності витрат бюджету на утримання системи освіти;

– глобалізація прискорює розвиток інформаційних технологій. Поширення інформаційних технологій розширює можливості отримання освіти новими групами та сприяє покращенню освіти шляхом запровадження викладання за допомогою комп’ютера і доступу до Інтернету. Розвиток інформаційних технологій також дозволяє створювати глобальну освітню мережу;

– глобалізація сприяє розвитку глобальної культури. Певні соціальні групи відчувають, що залишились за межами процесів культурної глобалізації. Вони стають в опозицію до неї, приєднуючись до руху антиглобалістів і намагаючись повернутися до традиційних місцевих і національних цінностей. Так виникає новий конфлікт цінностей в контексті глобальної економіки.

Питання 4. Освіта як сфера проєктування.

Мета проєктування в освіті полягає у забезпеченні необхідного комплексу умов органічного переходу системи освіти з одного стану в інший, якісно новий. *Результатом проєктування* є концепції і програми розвитку освітніх систем, моделі освітніх діяльностей.

Об'єктом проєктування в освіті є освіта як форма суспільної практики, а *предметом* – сукупність здійснюваних у ній видів професійної діяльності (педагогічної, наукової, культуро-освітньої, управлінської), форм організації освітнього простору.

Логіку проєктування в освіті можна представити як сукупність послідовно змінюваних видів діяльності, аналіз актуальних проблем або ситуацій, концептуалізація, програмування, планування і конструювання нової освітньої практики, а також форм організації діяльності суб'єктів процесу проектування.

Освітній проєкт розглядається як обмежена в часі націлена зміна освітньої системи, що забезпечує досягнення нею нових цілей у рамках можливих ресурсів, реальних коштів і специфічної організації.

Виділяють різні *типи і види освітніх проєктів* в залежності від складності їх структури (монопроєкт, мультипроєкта, метапроєкт), масштабу (міжнародний, федеральний, міжрегіональний, регіональний, муніципальний, освітньої установи), повноти життєвого циклу (проєкти повного, неповного життєвого циклу, його окремих стадій), тривалості (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий), рівня інституалізації (цільовий, кооперативно-цільовий, ініціативний).

Педагогічне проєктування визначається як: процес «вирощування» нових форм взаємодії педагогів, учнів, педагогічної громадськості, нових змісту і технологій освіти, способів і технологій педагогічної діяльності та мислення (В.Болотов, Е.Ісаєв, В.Слободчиков, Н.Шайденко); попередня розробка основних деталей майбутньої діяльності учнів і педагогів (В.Безрукова); змістовне, організаційно-методичне, матеріально-технічне та соціально-психологічне оформлення задуму реалізації цілісного вирішення педагогічного завдання, здійснюваної на емпірично-інтуітивному, дослідно-логічному та науковому рівнях (В.Сластьонін, І.Ісаєв, А.Міщенко, Е.Шіянов); багатокрокове планування (В.Беспалько).

Метою педагогічного проєктування є вирішення актуальної проблеми принципово новим способом.

Об'єктом педагогічного проєктування є те, за допомогою чого можна вирішити наявну проблему. Способами вирішення зазвичай виступають технології, методи, зміст освіти, навчальні програми.

Предмет педагогічного проєктування, навіть традиційний, повинен будуватися на принципово новій ідеї. Потреба в педагогічному проєктуванні виникає тільки тоді, коли знайдена нова можливість вирішення проблеми, що існує.

Суб'єктом педагогічного проєктування виступає педагог-проєктувальник.

Питання 5. Моніторинг освіти.

Моніторинг – це спеціально організований, постійний, цільовий контроль і діагностика стану освіти на базі систематизації і відповідних джерел інформації, а також спеціально організованих досліджень і вимірювань з метою порівняння реального стану та очікуваних результатів, відстеження перебігу будь-яких процесів за чітко визначеним критерієм.

Моніторинг в освіті – це система збирання, обробки, зберігання й поширення інформації про освітню систему або окремі її компоненти, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, що дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз її розвитку.

Призначення моніторингу – забезпечення всіх учасників освітнього процесу зворотним зв'язком, що дозволяє вносити послідовні зміни в хід реалізації освітньої програми з метою підвищення якості її результатів.

Освітній моніторинг – це супроводжуюче відстеження й поточна регуляція будь-якого процесу в освіті. Це система, до складу якої входять показники, об'єднані у стандарти, а також, результати постійних спостережень на основі цих стандартів і показників за станом та динамікою керованого об'єкту з метою його оперативної діагностики, випереджувального визначення диспропорцій, вироблення і коректування управлінських рішень. За допомогою освітнього моніторингу відстежується динаміка змін в освітній системі для спрямування її розвитку на запланований результат.

Освітній моніторинг має свою специфіку: його функцією є не тільки надання інформації про стан освітньої системи, але й включення механізмів поточного регулювання, в тому числі саморегулювання. При цьому не тільки відстежується динаміка змін в освітніх процесах, але й підтримується розвиток цих процесів у межах заданих параметрів, враховуються можливості виникнення ситуацій ймовірних випадкових змін та регресивних перетворень. Освітній моніторинг спрямований на визначення та регуляцію деструктивних впливів зовнішніх і внутрішніх чинників на освітню систему і націлений на досягнення бажаних результатів її розвитку.

Мета моніторингу – це постійне спостереження за якимось процесом, явищем задля з'ясування його відповідності певним нормам, прогнозам, бажаному наслідку тощо.

Принципи моніторингу: об’єктивність, валідність, надійність, врахування психолого-педагогічних особливостей, що, в свою чергу, передбачає диференціацію, систематичність, гуманістичну спрямованість, економічність.

Функції моніторингу – інформаційна, пошуково-дослідницька, діагностична, корекційна, прогностична.

Моніторинг освіти – це науково обґрунтована, неперервна, діагностико-прогностична комплексна система збору, зберігання, аналізу і розповсюдження інформації про якість освітніх послуг на основі їх відповідності визначеним цілям та отриманим результатам.

Моніторинг якості освіти використовується у двох напрямках: управлінському (для прийняття відповідних управлінських рішень) та науково-дослідницькому (для визначення і створення оптимальних умов здійснення освітнього процесу з метою досягнення максимально позитивного результату).

Якість освіти можна розглядати з позицій внутрішнього та зовнішнього моніторингу.

Внутрішній моніторинг якості – це регулярне анкетування, що проводиться серед учнів, здобувачів, а також учителів, викладачів 2-3 рази протягом семестру або півріччя.

Зовнішній моніторинг здійснюють незалежні спеціальні установи (центри моніторингу, соціологічних досліджень) найчастіше для отримання статистично значущої достовірної інформації, яка є основою освітньої статистики держави.

Характерною вимогою до будь-якого моніторингу (як внутрішнього, так і зовнішнього) є те, що він має бути систематичним, планомірним і систематизованим.

Питання 6. Стандартизація і конвергенція освіти.

Стандарт (від англ. standard – норма, взірець) – взірець, еталон, модель, що застосовується як вихідний для порівняння між собою схожих об’єктів.

Стандарт як нормативно-технічний документ встановлює комплекс норм, правил, вимог до об’єкту стандартизації й затверджується компетентним органом.

Основними об’єктами стандартизації в освіті є її структура, зміст, обсяг навчального матеріалу та рівень підготовки учнів і здобувачів.

Стандарт – це документ, що визначає певні норми реалізації освітнього процесу.

Освітній стандарт є підставою таких регулюючих механізмів і оцінних технологій як державна атестація й акредитація освітніх установ.

Стандарт освіти визначає: вимоги до обов’язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня; загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти; інші складники, передбачені спеціальними законами.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності ЗВО і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності (Законом «Про вищу освіту» (2018).

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; перелік компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать ЗВО, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Питання 7. Методики оцінювання ефективності інноваційної політики закладу вищої освіти.

Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та / або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей (Закон України «Про вищу освіту», 2018 р.).

Підходи до оцінки інноваційної діяльності ЗВО:

– перша група – методи оцінки інноваційної діяльності, засновані на аналізі існуючої державної статистичної документації. Проводиться державна акредитація ЗВО, визначаються рейтинги спеціальностей, напрямів навчання, здійснюється конкурсний відбір інноваційних закладів.

– друга група – методи, засновані на критеріях оцінки дослідницьких університетів за кордоном, де ЗВО часто асоціюють із поняттям «дослідницький університет». Таке розуміння широко поширене на Заході і фактично ідентичне поняттю «елітний університет». Концепція університету цього типу базується на уявленні про тісну інтеграцію освіти і наукових досліджень, а також передбачає обов'язкове використання результатів досліджень у практиці навчання здобувачів.

– третя група – методи оцінки, засновані на інших підходах, наприклад, на використанні критеріїв оцінки, заснованих на принципах стратегічного менеджменту. Насамперед, ці принципи покладаються в основу системи управління інноваційною діяльністю, яка базується на використанні корпоративного інформаційного середовища ЗВО.

Учені, які досліджують проблеми конкурентоспроможності ЗВО, використовують такі методи її оцінки:

– метод експертних оцінок (заснований на узагальненні думок фахівців-експертів);

– метод опитування респондентів (дозволяє отримати інформацію різних груп користувачів освітніх послуг та випускників ЗВО);

– методи порівняльного, статистичного та економіко-математичного аналізу (засновані на виділенні та оцінці найвагоміших чинників, які впливають на конкурентоспроможність ЗВО);

– метод профілів (дозволяє оцінити рівень конкурентоспроможності за допомогою інтегрального показника);

– метод рейтингових оцінок (базується на визначенні та порівнянні показників ЗВО з умовною еталонною оцінкою або з найуспішнішими конкурентами).

Оцінка та рейтинг освітніх закладів України формується на основі спеціально розробленої технології, яка враховує таку інформацію:

1) дані, отримані в результаті комплексу соціологічних досліджень, які оцінюють міру відповідності освітніх послуг потребам ринку праці і загальну оцінку ЗВО їхніми випускниками (молодими фахівцями) і роботодавцями;

2) експертну оцінку приналежності ЗВО за критерієм рівня якості освіти, що надається ним, до однієї з трьох категорій – краще за інших; на однаковому рівні з іншими; гірше за інших. Ця інформація є основою для розрахунку валових коефіцієнтів критеріїв рейтингу.

До числа ефективних методів збільшення конкурентоспроможності ЗВО можна віднести такі засоби і форми діяльності: пропаганда і контрпропаганда щодо конкурентів; збір інформації про конкурентів, так звана економічна розвідка, на основі аналізу якої ЗВО здатні змінювати свою маркетингову стратегію; протидія аналогічним діям конкурентів; забезпечення підтримки своєї трудової діяльності державними органами та громадськістю; прийом на роботу співробітників з конкуруючого освітнього закладу з метою зменшення конкурентних переваг заклада-конкурента.

Питання для самостійної роботи:

1. Поміркуйте, яким чином, на Ваш погляд, проявляється конкуренція серед виробників освітніх послуг?
2. За якими показниками можна проаналізувати конкурентоспроможність ЗВО? Які чинники впливають на їх формування?
3. Яке, на Вашу думку, основне призначення рейтингів у сфері освіти?
4. Яким чином, на Вашу думку, відбувається вплив глобалізації на освіту?
5. Як Ви розумієте поняття «проєктування в освіті» та «педагогічне проєктування»? Що спільного та відмінного в цих поняттях? Розкрийте їх основні характеристики.
6. Яке призначення, на Вашу думку, має освітній моніторинг? Чим відрізняються функції зовнішнього та внутрішнього моніторингу?
7. Що Ви розумієте під стандартизацією освіти? Розкрийте особливості та складові стандарту освіти.

8. Визначте інноваційні підходи щодо впровадження освітніх стандартів в Україні. Які з них є найбільш ефективними? Обґрунтуйте Вашу думку.

9. Індекс глобальної конкурентоспроможності як інструмент виміру конкурентоспроможності на рівні різних держав.

10. Міжнародні академічні рейтинги університетів.

11. Інтернаціоналізація вищої освіти як умова конкурентоспроможності освітніх систем.

12. Управління конкурентоспроможністю закладів освіти.

Тема 7. Інноваційний розвиток освітніх систем

Мета вивчення: формування уявлень про європейські стратегії розвитку освітніх систем; надання знань щодо інноваційної освітньої діяльності, інноваційної політики закладу вищої освіти, особливостей здійснення інноваційної діяльності в реаліях сучасних суспільних трансформацій, стану та завдань інноваційної політики в системі освіти в Україні, та ступеню її ефективності.

План

1. Європейські стратегії розвитку освітніх систем.
2. Чинники, що впливають на розвиток освітніх систем.
3. Освітні інновації.
4. Інноваційна освітня діяльність.
5. Ознаки інноваційної освіти.
6. Інноваційна політика закладу вищої освіти.

Література

1. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
2. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. *Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:* збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
3. Лотарєв А.Г. Удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні: дис.. канд наук з держ. упр. / Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв. 2018. 251 с.
4. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
5. Основи інноваційної освітньої діяльності: методичні рекомендації / упорядник Антонюк Л.В. Рівне – РОІППО, 2018. 44с.

6. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики", 2020. 340 с.
7. Ткаченко В.П. Інноваційна діяльність у закладах освіти. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 10. С. 44-46.

Ключові поняття: освіта, освітологія, освітні системи, чинники, інновації, освітня діяльність, інноваційна політика, заклад вищої освіти.

Основні поняття

Питання 1. Європейські стратегії розвитку освітніх систем.

Національна система освіти – це велика кількість структурно взаємоузгоджених за цілями освітніх організацій. Освітні системи мають дві визначальні ознаки – їх комплексність і комплексність довкілля, у якому вони функціонують (Ф.Раймерз, Н.Мак-Ґінн).

Перспектива входження системи вищої освіти України в Зону європейської вищої освіти передбачає її побудову з урахуванням принципів, які ґрунтуються на університетській хартії, прийнятій в Болоньї 1988 р. *До основних принципів функціонування вищої освіти віднесено:* поєднання автономії з відповідальністю, відповідальності освіти перед суспільством, принцип вищої освіти, що ґрунтується на наукових дослідженнях, організації диверсифікації (лат. diversus – різний і facere – робити).

Організація національної системи вищої освіти в Україні відповідно до зазначених принципів у процесі розбудови незалежної держави робить систему вищої освіти якісно новою, наближає її до європейських стандартів.

У березні 2010 р. ЄС було прийнято Стратегію «Європа 2020», якою встановлено три найважливіші пріоритети: розумний розвиток, що спирається на знання та інновації; сталий розвиток, в основі якого більш ефективне використання ресурсів та інклюзивний розвиток – шлях до високої зайнятості населення, соціальної та територіальної єдності.

Реалізація Стратегії має здійснюватися через сім програмних ініціатив, які включають розвиток сфери досліджень та інновацій, сприяння навчальній і професійній мобільності молоді, інтеграцію професійної діяльності та освіти, модернізацію вищої освіти.

У Стратегії визначено принципи розвитку вищої освіти: прозорість, диверсифікація, мобільність та співпраця.

Європейська стратегія – це новий етап у розвитку концепції сталого людського розвитку, на якому сфера освіти стає визначальною в досягненні поставлених цілей, ключовим індикатором сталого розвитку, який відображає багатоаспектність суспільного життя, закономірності його відтворення й розвитку.

Бухарестське комюніке (квітень, 2012 р.), скероване на цілеспрямовані дії у напрямі подальшого розвитку європейського простору вищої освіти через забезпечення якості вищої освіти для всіх, покращення здатності

випускників до працевлаштування та посилення мобільності як засобів кращого навчання.

Освітня стратегія Європейського освітнього простору передбачає, що вступники і випускники ЗВО повинні відображати «різноманітність населення Європи». Відтак одним із важливих завдань є розвиток «соціального виміру вищої освіти, зменшення нерівності і забезпечення адекватних послуг підтримки для студентів, консультування та керування, гнучкі навчальні траєкторії та альтернативні шляхи доступу, в тому числі визнання попереднього навчання». Звернення до соціальної місії вищої освіти є важливим кроком до усвідомлення її широких соціальних функцій у сучасному суспільстві на рівні з науковою та освітньою діяльністю, що відповідає філософії сталого людського розвитку.

Одним із шляхів забезпечення розвитку вітчизняної системи освіти є врахування освітньої стратегії ЄС, а також світових тенденцій у розвитку освіти, що забезпечить Україні гідне майбутнє в глобальному просторі конкурентного світового устрою.

Питання 2. Чинники, що впливають на розвиток освітніх систем.

На розвиток освітніх систем впливають зовнішні і внутрішні чинники.

Зовнішні чинники: економічні, культурно-історичні, демографічні, суспільно-політичні, соціальні.

Внутрішні – домінанти розвитку самої сфери освіти, які визначають напрями інноваційної політики у сфері освіти, спрямованої на підтримку інноваційної освітньої діяльності як відповіді на інновації в суспільстві. Інноваційна діяльність також не має гарантій від помилок, оскільки вона пов’язана з пошуком та експериментуванням. Саме тому чітке визначення домінант розвитку сучасної освіти сприяє правильному вибору вектору та обґрунтованості змісту освітніх інновацій. Формування інноваційної системи освіти, адекватної умовам інноваційного суспільства – *одне з найважливіших завдань освітології.*

Класифікація чинників, що впливають на розвиток системи освіти (Г.Мухаметзянова, В.Смірнов, О.Клюєва):

Економічні чинники. Це, насамперед, стан економіки держави, її фінансової системи, які через рівень добробуту в суспільства впливають на зростання освітніх потреб громадян, зумовлюють більші або менші можливості для фінансування бюджетної, а також освітньої сфери.

Політичні чинники. Відображають курс внутрішньої та зовнішньої політики держави. Конкретні політичні дії та ситуації також утворюють загальні засади освітньої діяльності, для якої вкрай бажана спокійна, конструктивна, творча соціально-політична ситуація у суспільстві.

До правових чинників відносять саму наявність та характер чинних законодавчих актів і правових норм. Саме вони окреслюють рамки правового поля освіти, встановлюють «правила гри» на ньому.

Соціально-психологічні та етичні чинники – це загальний морально-психологічний клімат у суспільстві, спосіб і стиль життя різних прошарків населення.

Екологічні чинники. Характеризують загальний стан довкілля, яке впливає на здоров'я майбутніх і сучасних суб'єктів освіти, що значно підвищує вимоги до профілактичної та оздоровчої діяльності освітнього закладу. Крім того, сам характер географічного й історичного середовища має велике значення як освітній чинник. Освіта може зробити певний внесок у поліпшення екологічної ситуації через екологічну освіту і відповідне виховання всіх суб'єктів освіти, їх налаштування на активну участь у природоохоронній діяльності, на здоровий спосіб життя.

Демографічні чинники. Це, насамперед, рівень народжуваності, типовий склад сімей тощо. Ці чинники також значно впливають на ситуацію в освіті. Варто враховувати тенденції народжуваності в новітній політиці, аби більшість освітніх закладів і система освіти у цілому через деякий час не залишилася без необхідного контингенту учнів або, навпаки, не опинилася в ситуації, коли бракуватиме навчальних місць.

Культурні, духовно-ідеологічні чинники. Це передусім стан культури в державі, рівень духовного здоров'я та культурних запитів населення, які є тлом для прояву освітньої активності людей, її спрямованості.

Галузеві чинники. Відображають загальний стан системи освіти в державі та світі, а також її зміни і тенденції до таких змін, нові ідеї, концепції, зразки кращого освітнього досвіду, що впливають на розвиток освіти у суспільстві.

Інституціональні чинники. Наявність або відсутність розгалуженої мережі спеціалізованих соціальних інститутів, установ і організацій, які надають освітні послуги, а також інституцій, з якими могли б співпрацювати освітні заклади у процесі виконання своїх завдань.

У процесі формування державної політики в галузі освіти України, прийняття відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів, безперечно, враховуються внутрішні й зовнішні, об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на подальший розвиток освіти.

Питання 3. Освітні інновації.

Поняття «інновація» (in – в, novus – новий) має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення чогось нового, процес упровадження наукової ідеї в практику.

Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери (Закон України «Про інноваційну діяльність»).

Виділяють п'ять основних видів освітянських нововведень:

1. Удосконалення – зміна одного або кількох елементів освітнього процесу.

2. Раціоналізація – встановлення нового правила використання наявних педагогічних засобів для вирішення традиційних завдань.

3. Модернізація – зміна декількох елементів існуючої освітньої системи.

4. Евристичне рішення – знаходження способу вирішення існуючих педагогічних проблем; створення та використання невідомих раніше педагогічних форм, методів, засобів для вирішення актуальних педагогічних завдань.

5. Педагогічний винахід – новий засіб, технологія або нова комбінація відомих засобів для досягнення освітніх цілей.

6. Педагогічне відкриття – постановка та вирішення нової педагогічної задачі, що приводить до принципового оновлення освітньої системи в цілому або суттєвого поліпшення її складових елементів.

Освітньою інновацією може вважатися нововведення, яке: значно змінює освітні процеси, системи їх забезпечення та організації з метою більш ефективного досягнення існуючих освітніх цілей або постановки нових; вчить робити різні речі в інший спосіб задля того, щоб робити їх краще; дозволяє ефективно використовувати нові ідеї.

Поняття «інновація» використовується в освітній практиці у таких значеннях:

1. Зміна психологічного клімату в навчальному закладі, зумовлена новими цілями та цінностями освіти, що сформувалися у 80-х рр. минулого століття завдяки руху педагогів-новаторів.

2. Запровадження і поширення вже давно розроблених педагогічних систем (М.Монтессорі, вальдорфська педагогіка, система В.Давидова, Л.Занкова, Д.Ельконіна).

3. Розробка нових технологій проектування, управління та навчання в школах, які здійснюють інноваційну діяльність та примушені постійно долати нові протиріччя.

4. Залучення інноваційними школами нових фінансових, інформаційних, соціокультурних структур та механізмів.

5. Педагогічна діяльність, що набула рис сталої творчої діяльності та позитивно впливає на всі компоненти навчально-виховного процесу.

Освітні інновації стосуються системи освіти в цілому, її структур та процесів, які в ній відбуваються.

Педагогічні інновації охоплюють сферу педагогічного процесу (оригінальні методики розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостей особистості тощо).

Суттєвою відмінністю освітніх інновацій від педагогічних інновацій є рівень узагальнення і поширення інноваційного досвіду.

Інновація є результатом інноваційного процесу – процесу пошуку інноваційних ідей; створення (розробки) інноваційних продуктів у педагогічній науці та в системі освіти; їх сприйняття соціально-педагогічним співтовариством та системою освіти в цілому (завдяки теоретичній,

методичній, психологічній підготовці учасників); освоєння – засвоєння і застосування (упровадження в практику завдяки розробленню відповідних рекомендацій); поточне використання; оцінювання продуктивності й ефективності та подальше поширення (розповсюдження).

Упровадження інновацій в освітній сфері передбачає розробку «інноваційного проєкту» – комплекту документів, який визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної (у нашому випадку освітньої) продукції. Інноваційним продуктом у сфері освіти (як у освітньої діяльності, так і в забезпеченні освітнього процесу) є концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми, форми тощо.

Класифікація освітніх нововведень передбачає їх групування за масштабом перетворень, інноваційним потенціалом, приналежністю нововведень до тієї чи іншої частини навчально-виховного процесу та їх співвідношенням з попередніми новаціями.

Виділяють такі основні ознаки поділу інновацій на певні типи: сфера, у якій здійснюється нововведення (у змісті освіти, у технології, в організації, в управлінні, в освітній екології); спосіб виникнення новаторського процесу (систематичні, планові, заздалегідь задумані; стихійні, спонтанні, випадкові); ширина та глибина новаторських використань (масові, значні, глобальні, стратегічні, суттєві тощо); основи появи нововведень (зовнішні, внутрішні).

Нововведення класифікують за такими параметрами: місцем появи (в науці або практиці); час появи (історичні або сучасні); ступенем очікуваності, прогнозування і планування (очікувані й несподівані, плановані й незаплановані); можливість впровадження (сучасні й несучасні, такі, що порівняно легко впроваджуються, і такі, що важко впроваджуються); галуззю педагогічного знання (дидактичні, історико-педагогічні); ступенем новизни (абсолютні й відносні); мірою перетворення педагогічних процесів (що вносять корінні та часткові зміни); належність до педагогічної системи (системні й несистемні); оригінальністю (оригінальні й малооригінальні).

Розгалужену систему типології освітніх інновацій пропонує А.Хуторський. *Освітні інновації визначаються:*

1. Стосовно структурних елементів освітніх систем: нововведення в цілепокладанні, в завданнях, у змісті освіти та виховання, у формах, у методах, у прийомах, у технологіях навчання, в засобах навчання та освіти, в системі діагностики, в контролі, в оцінці результатів тощо.

2. Щодо особистого становлення суб’єктів освіти: в галузі розвитку певних здібностей учнів та педагогів, у сфері розвитку їх знань, умінь, навичок, способів діяльності, компетентності тощо.

3. За галуззю педагогічного застосування: освітньому процесі, в навчальному курсі, в освітній галузі, на рівні системи навчання, на рівні системи освіти, в управління освітою.

4. За типами взаємодії учасників освітнього процесу: в колективному навчанні, у груповому навчанні, у тьюторстві, у репетиторстві тощо.

5. За функціональними можливостями: нововведення-умови (які забезпечують оновлення освітнього середовища, соціокультурних умов тощо), нововведення-продукти (педагогічні засоби, проекти, технології тощо), управлінські нововведення (нові рішення у структурі освітніх систем та управлінських процедурах, що забезпечують їх функціонування).

6. За способами здійснення: планові, систематичні, періодичні, стихійні, спонтанні, випадкові.

7. За масштабом поширення: в діяльності одного педагога, методичного об'єднання педагогів, у школі, у групі шкіл, у регіоні, на федеральному рівні, на міжнародному рівні тощо.

8. За соціально-педагогічною вагою: в освітніх установах певного типу, для конкретних професійно-типологічних груп педагогів.

9. За обсягом новаторських заходів: локальні, масові, глобальні та ін.

10. За ступенем передбачуваних перетворень: коригувальні, модифікуючі, модернізуючі, радикальні, революційні.

Варто підкреслити, що в рамках цієї типології одна інновація може мати декілька характеристик і, відповідно, займати місця в різних блоках.

Існують й інші види класифікацій освітніх інновацій, кожна з яких певною мірою є виправданою, оскільки спирається на певні ознаки конкретних інновацій та визначає критерії визначення їх відмінностей.

Питання 4. Інноваційна освітня діяльність.

Основу інноваційного розвитку освіти утворюють два важливі процеси – процес вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та процес упровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику.

Результатом інноваційних процесів є використання теоретичних і практичних нововведень, зокрема таких, що утворюються на межі теорії і практики. Учитель або викладач водночас може бути й автором, дослідником, користувачем, пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій.

Управління інноваційним процесом передбачає аналіз і оцінку впроваджених педагогічних інновацій, створення умов для їх успішної розробки і застосування.

Інноваційна освітня діяльність – це система взаємопов'язаних дій, спрямованих на перетворення освітніх парадигм, концептуального, методичного та організаційно управлінського забезпечення освітнього процесу відповідно до нових соціальних запитів особистості, держави і суспільства.

До основних функцій інноваційної освітньої діяльності відносять зміни компонентів педагогічного процесу: сенсу, ідеї, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів, системи управління тощо.

До складу інноваційної діяльності входять: науковий пошук; створення нововведень; реалізація нововведення; рефлексія нововведення.

Інноваційна діяльність у вітчизняній системі освіти регулюється Положенням «Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти» (2000, зі змінами 2017р.). За цим Положенням, інноваційною

освітньою діяльністю є діяльність, що спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок.

Об'єктами інноваційної освітньої діяльності є: нові знання, інноваційні освітні програми і проекти, навчальний та виховний процеси, організаційні та адміністративні рішення, а також рішення іншого характеру, що істотно поліпшують якість освіти.

Суб'єктами інноваційної освітньої діяльності можуть бути фізичні та юридичні особи: педагогічні та науково-педагогічні працівники освітою, навчальні заклади, підприємства, установи та організації, що надають освітні послуги.

Інноваційна освітня діяльність всеукраїнського рівня передбачає апробацію на предмет інноваційності та експериментальної перевірки продуктивності й можливості застосування у систему освіти таких складових освітнього процесу: освітніх, навчальних, виховних, управлінських систем; державних стандартів освіти: базового компоненту змісту дошкільної освіти, інваріантної складової змісту загальної середньої освіти, змісту професійно-технічної освіти, нормативної частини змісту вищої, післядипломної освіти; експериментальних навчальних програм, підручників, посібників, розроблених у процесі експерименту і спрямованих на поліпшення результатів освітньої діяльності; освітніх технологій, форм, методів і засобів навчання, виховання та управління освітою; науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення навчально-виховного процесу у навчальних закладах; систем, технологій, форм і методів підвищення кваліфікації керівних, педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Інноваційна освітня діяльність регіонального рівня може здійснюватися у системі освіти регіону й передбачає: апробацію інновацій, розроблених у ході експериментів регіонального рівня; експериментальну перевірку продуктивності й можливості застосування інновацій.

Інноваційна освітня діяльність на рівні окремого освітнього закладу передбачає: застосування освітніх інновацій, перевірених у ході експериментів всеукраїнського та регіонального рівнів; розроблення, експериментальну перевірку варіативної частини змісту вищої (у тому числі післядипломної) освіти; перевірку продуктивності й можливості застосування інших інновацій.

Умови здійснення інноваційної освітньої діяльності: дотримання майнових і немайнових прав фізичних та юридичних осіб, які ведуть інноваційну освітню діяльність, учасників освітнього процесу, збереження їх життя і здоров'я; дотримання фізичними та юридичними особами, які ведуть інноваційну освітню діяльність, своїх майнових і немайнових зобов'язань, вимог державних стандартів освіти; керованість інноваційної освітньої діяльності; готовність керівників та працівників освітніх закладів, органів управління освітою до інноваційної освітньої діяльності; наявність відповідного ресурсного забезпечення та ефективне його використання для здійснення освітньої діяльності та управління освітою.

Чинники впливу на інноваційний процес: зовнішнє середовище закладу (система освіти країни і регіону, її реформування, соціально-економічна ситуація, сусідні заклади, батьки учнів тощо); кадровий склад закладу, учні, їхні мотиви, цінності; особливості змісту освіти в закладі; культура закладу; система громадського самоврядування закладу.

Основні принципи планування інноваційної освітньої діяльності освітнього закладу: інноваційність; науковість; об'єктивність; послідовність; реальність; поєднання колективного та індивідуального.

Питання 5. Ознаки інноваційної освіти.

Основними ознаками інноваційності освіти є:

– цілеспрямовані зміни, які вносять у сферу освіти нові стабільні елементи (нововведення), що спричиняють її перехід від одного якісного стану до іншого; тобто не будь-які зміни в освіті є інноваціями, а лише ті, що зумовлюють зміни цілей і результатів освіти (через її зміст) та зміну способів їх досягнення (через форми, характер та організацію навчального процесу);

– наявність специфічних особливостей, що пов'язані із соціально-психологічними та іншими аспектами педагогічної діяльності;

– інноваційні зміни можуть ініціюватися на будь-якому з рівнів освітньої системи (педагогом, учнем, керівництвом окремої освітньої установи, державними і місцевими органами управління освітою та самоврядування в галузі освіти);

– інноваційні зміни повинні здійснюватися в діяльності та мисленні всіх учасників освітнього процесу;

– інноваційні процеси у сфері освіти повинні бути неперервними та спрямованими на постійне покращення існуючої системи;

– задля забезпечення процесу постійного інноваційного оновлення освітньої сфери необхідно впроваджувати відповідні механізми управління якістю освіти;

– ефективність впровадження певної інновації значною мірою залежить від рівня сприйняття системою, яка впроваджує інновацію, інноваційних змін та наявністю в ній реальних можливостей здійснення (впровадження) інновації (тобто, реалізації).

Питання 6. Інноваційна політика закладу вищої освіти.

У ЗВО, як і в будь-якій іншій організації, розрізняють зовнішню і внутрішню інноваційну політику:

– зовнішня інноваційна політика – загальна лінія поведінки організації на ринку, яка визначає пріоритетні інноваційні проекти і веде до підвищення рівня розвитку організації. Зовнішня інноваційна політика ЗВО являє собою загальну лінію поведінки і характеризується якістю відносин із зовнішнім світом. Будь-яка діяльність ЗВО тісно пов'язана з державною політикою в сфері освіти, інновацій, економічного розвитку і господарюючими суб'єктами – основними замовниками і споживачами результатів інноваційної діяльності ЗВО.

– внутрішня інноваційна політика – регулювання поведінки персоналу, спрямоване на інноваційний тип розвитку організації. Людський фактор, людський потенціал відіграє значну роль у здійсненні цього процесу. Жодна інновація не може бути реалізована, якщо вона не спирається на власну творчість мас або викликає неприйняття та відсіч.

Принципи зовнішньої інноваційної політики вищої школи: єдність управління науковими й освітніми процесами та їхня спрямованість на економічний, соціальний і духовний розвиток суспільства; об'єднання державного регулювання й самоврядування; формування інноваційних проєктів з пріоритетних напрямів досліджень, обумовлених державною і регіональною політиками щодо інноваційного розвитку і науково-технічних досліджень; підтримка провідних учених, наукових колективів, наукових і науково-педагогічних шкіл, здатних забезпечити випереджальний рівень освіти і наукових досліджень, розвиток науково-технічної творчості молоді; проведення повного циклу досліджень і розробок, що закінчуються реалізацією готових послуг і продукції; підтримка підприємницької діяльності в науковій сфері; інтеграція науки і освіти в міжнародне співтовариство; формування мережевих структур при організації інноваційної й наукової діяльності.

Принципи внутрішньої інноваційної політики вищої школи: неперервний розвиток інноваційного потенціалу організації, необхідного для реалізації інновацій; комплексне здійснення інновацій, при якому всі види інновацій тісно пов'язані між собою; створення структурного підрозділу, який відповідає за формування і реалізацію інноваційної політики, стратегії; мобілізація науково-педагогічного колективу, максимальне використання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів; матеріальне, моральне і соціальне стимулювання інноваційної активності; врахування ризиків.

Питання для самостійної роботи:

1. Управління інноваційними процесами у сучасному закладі освіти
2. Планування інноваційної освітньої діяльності освітнього закладу
3. Орієнтири інноваційного розвитку освітнього закладу.
4. Особливості регулювання інноваційної діяльності в Україні та ролі освіти у цих процесах.
5. Визначте основні завдання інноваційної діяльності вищої школи та проаналізувати тенденції розвитку інноваційної діяльності ЗВО.
6. Вкажіть, які саме, на Ваш погляд, внутрішні та зовнішні чинники впливають на розвиток освітніх систем?
7. Що Ви розумієте під поняттям «освітня інновація»? Які умови виникнення освітніх інновацій? У чому їх призначення?
8. У чому Ви вбачаєте відмінність понять «освітня інновація», «інноваційні процеси в освіті», «інноваційний розвиток освіти»?
9. Яким чином має здійснюватися та на, що бути зорієнтованою інноваційна політика вищого навчального закладу?

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
до практичних занять із навчальної дисципліни
«Теорія освітології»

Тема заняття 1: Освітологія – витоки наукового напряму.

Мета вивчення: формування уявлень про витоки сучасного наукового напряму інтегрованого дослідження сфери освіти – освітології, становлення та розвитку освітології в Україні.

Обсяг навчального часу: 2 год.

План заняття:

1. Становлення й розвиток едукології у 50-60 рр. ХХ століття (В.Хардінг, Е.Стейнер, Дж.Біггс, В.Брезінка, Дж.С.Массія, А.Моншоувер, Дж.Уолтон, Дж. Е. Фішер, Дж. Е. Крістенсен).
2. Формування дослідницьких підструктур із проблем едукології у закладах вищої освіти світу у 70-80 рр. ХХ ст.
3. Передумови виокремлення освітології в самостійний науковий напрям інтегрованого пізнання сфери освіти в Україні (В.Луговий, В.Огнев'юк, В.Ерн, П.Флоренський, А.Фурман).
4. Характеристика поняття «освітологія». Концепція освітології академіка В.О.Огнев'юка та С.О.Сисоєвої.

Література:

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1-2. С. 1-12.
2. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.
3. Вступ до освітології : навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
4. Ревасевич І.С. Освітологія в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнар. наук. конф. (20.03.2020 р). Херсон, Україна: МЦНД, 2020. С. 71–74.
5. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30.
6. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.
7. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знайти та занотувати визначення поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія».

2. Проаналізувати історичні етапи становлення та розвитку інтегрованого наукового напряму дослідження сфери освіти – освітології. Результати подати у вигляді схеми.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

Ознайомитися з науковими поглядами вчених, які розкривають складність та міждисциплінарність проблем розвитку сучасної освіти; роль освіти у соціально-економічному, культурному і духовному розвитку суспільства; об'єктивні чинники розвитку нових наукових напрямів: едукологія – «образованиеведение» – освітологія; витоки становлення освітології в Україні, едукології та «образованиеведения» за кордоном.

Фішер Дж.Е. Коротка історія розвитку змісту, характеристики, важливості поняття «едукологія»

Стейнер Е. Про важливість едукології.

Біггс Дж.Б. Едукологія: наука про ефективне навчання

Субетто О.І. Принципи, закони і структура науки про освіту – «образованиеведения». Імператив Некласичного синтезу

Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти

Фурман А.В. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, об'єкта, предмета, методу

Сисоєва С.О. Методологічні концепти освітології.

На основі аналізу наукової літератури відповісти на питання:

1. Хто і коли ввів у науковий обіг поняття «едукологія»?
2. Хто і коли ввів у науковий обіг поняття «освітознавство»?
3. Хто і коли ввів у науковий обіг поняття «освітологія»?
4. Як Ви розумієте поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія»?
5. Чим відрізняються поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія»?

Тема заняття 2: Освітологія і формування сукупного інтелекту суспільства.

Мета вивчення: формування уявлень про предметне поле, завдання, етапи розвитку освітології; зосередження увагу на одному з найважливіших завдань освітології – дослідженні умов формування людини нового типу – «homo educatus» (людини освіченої).

Обсяг навчального часу: 2 год.

План заняття:

1. Предметне поле й завдання освітології.
2. Етапи розвитку освітології.
3. Освіченість кожного як критерій освіченості суспільства.
4. Характеристика поняття «Homo Educatus» (В.Огнев'юк)

Література:

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. Освітологічний дискурс. 2017. № 1-2. С. 1-12.

2. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.

3. Вступ до освітології : навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.

4. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. OŚWIATOLOGIA. 2017. №6. С. 26-30.

5. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знайти та занотувати визначення поняття «Homo Educatus» (В.Огнев'юк).

2. Обрати одну наукову установу України, США або Європи, яка займається проблемами освітології / едукології. Проаналізувати й охарактеризувати її досвід.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Сформулюйте об'єкт, предмет дослідження в освітології.

2. Які завдання виконує освітологія як самостійний науковий напрям?

3. Визначте етапи розвитку освітології.

4. Як ви розумієте ідеал освіченості В.Огнев'юка Homo educatus? Яким є Ваш власний ідеал освіченості?

5. Визначте специфіку освітології у порівнянні з суміжними науками – педагогікою, філософією освіти, психологією тощо. Схарактеризуйте її особливості.

Тема заняття 3: Сучасна сфера освіти як об'єкт наукового дослідження.

Мета вивчення: формування уявлень про освіту як сферу життєдіяльності людини і як соціальний інститут, надання знань щодо основних властивостей систем, поняття сфери освіти; розкриття сутності освітньої парадигми та освітньої практики; теоретичне осмислення освітології як системної теорії і практики освіти.

Обсяг навчального часу: 4 год.

План заняття:

1. Освіта як система цілісного та динамічного утворювання.

2. Поняття системи.

3. Основні властивості систем: цілісність, ієрархічність, емерджентність, функціональність та еквіпотенційність.

4. Поняття сфери освіти.

5. Чинники впливу на сферу освіти.

6. Освітні парадигми та освітня практика.

7. Моделі сучасної парадигми освіти: освіта як формування наукової картини світу, освіта як професіоналізація, освіта як формування культури

розумової діяльності, освіта як підготовка до життя, концепція безперервної освіти.

8. Освітологія як системна теорія і практика освіти.

Література:

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. Освітологічний дискурс. 2017. № 1-2. С. 1-12.

2. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.

3. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.

4. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.

5. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. Науковий вісник національного гірничого університету. 2020. №3. С.191–197.

6. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знайти та занотувати визначення поняття «система», «відкрита система», «освітня система», «системна якість».

2. Розкрити процеси становлення нових парадигм у філософії і теорії освіти. Проаналізувати наукову роботу (Зязюн І.А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського.* Серія: Педагогічні науки. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1.) та визначити особливості технологізації освіти на сучасному етапі.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Дайте визначення поняття «освіта як відкрита система» та «відкрита освіта».

2. Визначте специфічні риси освіти як соціального інституту.

3. Назвіть складові сучасної парадигми української освіти.

4. Виокремте функції освіти як соціального інституту. Розкрийте їх зміст.

5. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що найбільш повноцінного розвитку особистості майбутнього фахівця можна досягти при застосуванні особистісно-орієнтованої парадигми вищої освіти? Відповідь обґрунтуйте.

6. Аналізуючи контекст розвитку сучасного педагогічного знання, О.Дубасенюк виділяє актуальні аспекти, що характеризуються парадигмальною спрямованістю. Визначте й обґрунтуйте ці аспекти.

7. Сформулюйте синергетичні принципи освіти і науки.

8. На думку К.Кюнцеля, подальший розвиток системи освіти може відбуватися за одним із двох «сценаріїв». Що це за сценарії? Розкрийте їх зміст.

9. Охарактеризуйте властивості сучасної системі освіти України.

10. Чи можна вважати, що властивість емерджентності означає не тільки появу нових властивостей, але й зникнення в певних випадках окремих властивостей елементів, що спостерігалися до їх об'єднання в систему?

11. Висловить пропозиції та свої думки стосовно забезпечення навчального процесу з використанням Віртуального Університету. Які, на вашу думку, можуть бути напрями та перспективи такої форми навчання. Чи схвалюєте Ви запровадження такої інновації та її розвиток?

Тема заняття 4: Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти.

Мета вивчення: формування уявлень про освітологію як галузь міждисциплінарного наукового знання, надання знань щодо складових освітології, нормативно-правової бази освітньої галузі; теоретичне осмислення значення моніторингу якості освіти та конкурентоспроможності закладу вищої освіти.

Обсяг навчального часу: 4 год.

План заняття:

1. Освітологія як галузь міждисциплінарного наукового знання.
2. Складові освітології: філософія освіти, історія освіти, управління освітою, економіка освіти, соціологія освіти, культурологія освіти. Характеристика складових освітології.
3. Особливості менеджменту та маркетингу в сфері освіти.
4. Моніторинг якості освіти.
5. Багатопрофільність закладу вищої освіти як умова його конкурентоспроможності.
6. Нормативно-правова база освітньої галузі.

Література:

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. Освітологічний дискурс. 2017. № 1-2. С. 1-12.
2. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
3. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
4. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський, 2020. С. 120–123.

5. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.

6. Старокожко О. М., Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. Науковий вісник національного гірничого університету. 2020. №3. С.191–197.

7. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2018. Вип. 2. С. 179-191.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Підготувати доповідь (тема за вибором):

– Розвиток філософії освіти в Україні.

– Значення історії освіти для модернізації освітньої галузі.

– Взаємозалежність та взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем, що їх відображають.

– Механізми фінансування освітньої діяльності та їх специфіка.

– Аналіз поняття конкуренції та конкурентоспроможності освітніх систем.

2. Пояснити тлумачення поняття «еволюційний поступ» у контексті освітології (за В.Огнев'юком) та охарактеризувати еволюційні поступи освіти, виокремленні науковцем (Огнев юк В.О. Еволюційний поступ освіти в контексті освітології. *Освіта у полікультурних суспільствах*: зб. наук. праць / за редакцією В.Кременя, Т.Левовицького, Є.Нікіторовича, С.Сисоєвої. Вища педагогічна школа (м. Варшава, Республіка Польща). 2012. С. 117-129.)

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Розкрийте сутність поняття «міждисциплінарне наукове знання».

2. Чи погоджуєтесь Ви з думкою вчених, які не вважають філософію освіти прикладною філософією, а стверджують, що філософія освіти – цілком самостійна галузь наукового знання, фундаментом якої є не стільки загальнофілософське вчення, скільки об'єктивні закономірності розвитку власне освітньої сфери в усіх аспектах її існування. Відповідь обґрунтуйте.

3. Сформулюйте завдання, що стоять перед освітологією як самостійною наукою.

4. Визначте одну із основних проблем нинішньої системи навчання, яку дозволяють розв'язувати міждисциплінарні зв'язки.

5. Зважаючи на філософське осягнення історичних реалій і логіку розвитку освіти, вчені стверджують, що відбулося шість еволюційних поступів освіти. Нині людство знаходиться на етапі сьомого поступу у процесі розвитку освіти. Розкрийте сутність сьомого поступу освіти.

6. Дайте визначення поняття «державна освітня політика», «політичний вимір освіти», «якість, ефективність, рівність як пріоритети освітньої політики».

7. Сформулюйте засади підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України.

8. Визначте завдання вітчизняної соціології освіти.

9. Учена С.Сисоєва пише про те, що «культурологія освіти сприяє створенню такого освітнього простору, де найбільш повно взаємодіють різні культури, формується толерантність і повага до Іншого та культури Іншого, відбувається усвідомлення, що глобальна культура складається з різних культур, множинність яких і створює її унікальне забарвлення й забезпечує здатність до саморозвитку як її цілісності, так і кожної її складової». Поміркуйте, що в сучасних умовах глобалізації перешкоджає стрімкому створенню такого освітнього простору?

10. Які нормативно-правові документи складають законодавчу базу вітчизняної освітньої політики?

11. Висловить пропозиції та свої думки стосовно доцільності одночасного розгляду освіти і як товару, і як суспільного блага?

Тема заняття 5: Освіта в системі соціальних інститутів.

Мета вивчення: формування уявлень про освітню політику та правові відносини у сфері освіти, надання знань про сферу освіти як соціальний інститут, специфічний сегмент правового та економічного простору.

Обсяг навчального часу: 2 год.

План заняття:

1. Освіта як соціальний інститут.
2. Соціальна політика у сфері освіти. Соціальні суб'єкти – учасники освітнього процесу (на рівнях: індивідів, різних соціальних груп), їх потреби та відносини.
3. Правові відносини у сфері освіти.
4. Освітня політика.
5. Освіта як економічний феномен та фактор економічного зростання.
6. Економічні механізми розвитку освіти.
7. Сфера виробництва освітніх послуг.

Література:

1. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. Освітологічний дискурс. 2017. № 1-2. С. 1-12.

2. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.

3. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.

4. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.

5. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч,

К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.

6. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. Науковий вісник національного гірничого університету. 2020. №3. С.191–197.

7. Шульга Н. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореф. ... докт. наук держ. управ.: 25.00.02. Київ, 2018. 36 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знайти та занотувати визначення поняття «соціальний інститут», «соціальна норма», «соціальна політика», «соціальні суб'єкти», «державна освітня політика».

2. Підготувати тези (цитати, аргументи, дискусійні питання) для обговорення питання: Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що теоретична складова сучасного дискурсу освітньої політики – достатньо складний та суперечливий феномен, через те, що він є об'єктом інтерпретації наук, які репрезентують досить несхожі одна на одну галузі суспільного життя – освіту, політику, соціальну сферу та економіку?

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Розкрийте суть і специфіку системи освіти як соціального інституту.
2. Які специфічних рис системи освіти як соціального інституту?
3. Поясніть думку І.Каленюка: «наскільки освіта може стати дієвим реальним фактором росту економіки суспільства значною мірою залежить від самого економічного способу, механізму функціонування освіти».
4. Сформулюйте основні завдання соціальної політики держави.
5. На яких підходах варто базувати удосконалення освіти як чинника економічного зростання?
6. Визначте головну особливість ринку освітніх послуг.
7. Які властивості має ринок послуг у галузі вищої освіти?
8. Окресліть проблеми, що притаманні розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Що необхідно зробити для вирішення зазначених проблем?

Тема заняття 6. Міжнародна освітня статистика та глобальні рейтинги у сфері освіти

Мета вивчення: формування уявлень про конкуренцію та конкурентоспроможність освітніх систем, надання знань про чинники глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг, освітню статистику та глобальні рейтинги у сфері освіти, методики оцінювання ефективності інноваційної політики закладу вищої освіти.

Обсяг навчального часу: 4 год.

План заняття:

1. Аналіз поняття конкуренції та конкурентоспроможності освітніх систем.

2. Визначення чинників глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг.

3. Характеристика освітньої статистики та глобальних рейтингів у сфері освіти.

4. Освітні індикатори в міжнародному оцінюванні освітніх систем.

5. Управління конкурентоспроможністю закладів освіти.

Література:

1. Балута Т.П. Розвиток освіти як соціального інституту. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. Київ, 2018. Вип. 137. С. 362-365.

2. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.

3. Дебич М.А. Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі. Вища школа. 2019. № 1 (155). С. 34–50.

4. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.

5. Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. Світовий досвід для створення національного рейтингу закладів вищої освіти. Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. № 2 (99). 2018. С. 5–23.

6. Окара Д.В., Чернишев В.Г., Шинкаренко Л.В. Аналіз впливу соціально-економічних чинників на якість освіти. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 24 (ч.2). С. 163-166.

7. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.

8. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики", 2020. 340 с.

9. Старокожко О. М., Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. Науковий вісник національного гірничого університету. 2020. №3. С.191–197.

10. Царенко І.О. Інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності вищої освіти України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки: регіональний аспект. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. Кропивницький: КНТУ, 2018. Вип. 33. С. 75-86.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знайти та занотувати визначення поняття «конкуренція», «конкурентоспроможність», «глобальна конкуренція», «моніторинг освіти», «стандартизація освіти», «конвергенція освіти», «освітні індикатори».

2. Підготувати тези (цитати, аргументи, дискусійні питання) для обговорення питання: Як Ви вважаєте, що спричиняє глобальну конкуренцію на ринку освітніх послуг? Які чинники мають істотний впив на конкурентоспроможність ЗВО?

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. За допомогою яких стратегій заклади вищої освіти провідних країн світу мінімізовують наслідки глобалізації на ринку освітніх послуг?
2. Визначте чинники глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг.
3. Охарактеризуйте освітню статистику та глобальні рейтинги у сфері освіти.
4. Назвіть освітні індикатори в міжнародному оцінюванні освітніх систем.
5. Окресліть основні засади підвищення конкурентоспроможності освіти в умовах формування глобальної економіки.
6. Зробіть аналіз провідних країн і надайте характеристику їх конкурентоспроможності у сфері освіти.
7. Визначне особливості світових та українських рейтингів закладів вищої освіти.
8. Назвіть найбільші рейтинги в Україні.
9. Проаналізуйте основні критерії та індикатори рейтингів ЗВО «Компас», «Топ200 Україна» та «Рейтинґ університетів України» (Міністерство освіти і науки України. Охарактеризуйте вітчизняні критерії та індикатори рейтингів ЗВО.

Тема заняття 7. Джерела розвитку освітніх систем

Мета вивчення: формування уявлень про основні принципи еволюції освітніх систем, домінанти розвитку освітніх систем, надання знань про джерела розвитку освітніх систем, закономірності формування глобального освітнього простору.

Обсяг навчального часу: 2 год.

План заняття:

1. Основні принципи еволюції освітніх систем. Домінанти розвитку освітніх систем.
2. Поняття «освітній простір», «інноваційний освітній простір». Регіональний та локальний освітній простір.
3. Закономірності формування глобального освітнього простору.
4. Прогнозування розвитку сфери освіти.
5. Освітологічні дослідження як підґрунтя формування освітньої політики.

Література:

1. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
2. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:

збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.

3. Лотарєв А.Г. Удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні: дис.. канд наук з держ. упр. / Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв. 2018. 251 с.

4. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.

5. Основи інноваційної освітньої діяльності: методичні рекомендації / упорядник Антонюк Л.В. Рівне – РОІППО, 2018. 44с.

6. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики", 2020. 340 с.

7. Ткаченко В.П. Інноваційна діяльність у закладах освіти. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід, 2018. № 10. С. 44-46.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Знайти та занотувати визначення поняття «освітній простір», «інноваційний освітній простір», «регіональний освітній простір», «локальний освітній простір», «глобальний освітній простір».

2. Проаналізувати наукові праці вітчизняних дослідників та на їх основі визначити й обґрунтувати джерела розвитку освітніх систем. Відповідь обґрунтувати.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте поняття «освітній простір» та «інноваційний освітній простір». Що на Вашу думку розуміється під поняттям «глобальний освітній простір»?

2. Які основні принципи та стратегії покладено в основу розвитку освітніх систем в Європі?

3. Визначте чинники, що впливають на розвиток освітніх систем.

4. Обґрунтуйте потребу утвердження й розвитку інноваційної спрямованості освітньої діяльності. В чому полягає та як впливає інноваційна освітня діяльність на розвиток вищої освіти? Які умови її здійснення?

5. Визначте обставини на основі яких виникає потреба в утвердженні та розвитку інноваційної спрямованості освітньої діяльності.

6. Назвіть ознаки та характерні риси інноваційної освіти.

7. Охарактеризуйте принципи зовнішньої і внутрішньої інноваційної політики вищої школи.

ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
навчальна дисципліна «Теорія освітології»

Завдання 1. (50 балів)

Написати тези для науково-практичної конференції.

Розкрити вплив освітології як наукового напряму інтегрованого дослідження сфери освіти на ... (тема дослідження аспіранта).

Приклад:

Тема наукового дослідження аспіранта: Формування лідерської компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Тези доповіді: Концепція лідерства в забезпеченні ефективності розвитку освітніх систем.

Методичні рекомендації щодо підготовки тез до наукової конференції

Тези – це дуже чітко та коротко сформульовані основні положення наукової роботи, доповіді, повідомлення, статті. Значення таких положень у тому, що весь великий, а іноді і громіздкий матеріал дається у вигляді коротких, послідовних формулювань. По суті справи, тези – це невелика і досить ємна наукова стаття, яка є основою для повідомлення, лекції чи доповіді. Зазвичай їх публікують у спеціальних збірниках для конференцій. Невеликий обсяг – це те, чим тези відрізняються від інших видів наукових робіт.

Основні принципи тез: стислість; ємність; логічність викладу; грамотність; унікальність; повнота; абсолютна відповідність змісту основної роботи.

Суть тез можна розкрити через їх завдання і цілі:

- залучити інвесторів;
- донести потенціал наукової роботи;
- заявить про себе в світі науки і освіти;
- привернути увагу до наукової проблеми.

Класифікація тез дуже різноманітна. Якщо говорити в загальних рисах, тези бувають простими, середньої складності і складними. У цьому ракурсі, як правило, важлива золота середина – середні, тобто такі, які складаються з декількох простих тез.

Залежно *від місця*, де матеріал презентуватиметься, тези поділяються на ті, які готуються для журналів, міжнародних і локальних конференцій, усних виступів тощо.

Залежно *від порядку написання* є тези, які передують написанню основної праці, і тези, які пишуться на основі вже готової роботи.

За критерієм авторства тези поділяються на два види: підготовлені на основі своєї наукової праці або за результатами опрацювання матеріалу інших авторів.

Структура написання тез

Тези теоретичних досліджень включають такі блоки:

– актуальність дослідження, теоретико-методологічне обґрунтування проблеми;

– мета дослідження;

– результати теоретичного аналізу проблеми;

– висновки.

Тези емпіричних досліджень включають:

– актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми;

– мета дослідження;

– методика і організація дослідження;

– результати дослідження;

– висновки.

Алгоритм підготовки тез:

1. Встановіть тип тез і виберіть їх структуру.

2. Поставте цілі та конкретизуйте результати, яких прагнете досягти.

3. Пропишіть робочу назву матеріалу, орієнтуючись на тему та формат конференції, і, звичайно ж, на саму основну роботу.

4. Ретельно продумайте структуру тез.

5. Проведіть глибокий аналіз інформації, яка береться в основу тез.

6. Відзначте шляхи, за допомогою яких досягається поставлена мета.

7. Звірте матеріал з вимогами щодо оформлення, орієнтуйтеся тільки на офіційні джерела й актуальну інформацію.

8. Підготуйте змістовну частину тез на підставі плану, який повинен служити основою написання тез.

9. Скоротіть або навпаки доповніть тези до потрібного рекомендованого обсягу.

10. Проведіть ретельну перевірку тексту на предмет зв'язності, помилок, дотримання стилю, правильності оформлення, комплектності. Рекомендується вичитати матеріал кілька разів з проміжком між перевірками.

11. Перевірте на плагіат. *Тези обов'язково повинні відповідати критерію унікальності. Плагіат неприпустимий.*

Вимоги до оформлення тез:

Оформлення тез повинне відповідати стилю та формату роботи.

Тези доповіді подаються файлом обсягом не більше 4 сторінок формату А4, редактор Microsoft Word, файл з розширенням *doc, *docx, *rtf.

Шрифт: Times New Roman, кегль – 14, абзацний відступ – 1,25, міжрядковий інтервал – 1,5, поля з усіх сторін – 20 мм.

Після тез подається список літератури (у разі необхідності).

Текст набирається без переносів.

Сторінки не нумеруються, лапки парні (« »), слід розрізняти символи дефісу і тире.

У верхньому правому куті зазначити прізвище, ім'я, по батькові автора (напівжирний курсив), нижче – місце навчання, назва організації; назва тез великими літерами, напівжирним шрифтом, форматування по центру.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

47. Становлення та розвиток едукології як науки.
48. Формування дослідницьких підструктур із проблем едукології у закладах вищої освіти світу.
49. Становлення та розвиток освітології в Україні.
50. Поняття «едукологія», «освітознавство» та «освітологія».
51. Об’єкт, предмет і специфічні риси освітології.
52. Характеристика поняття «Homo educatus» (людина освічена) (В.Огнев’юк).
53. Етапи розвитку освітології.
54. Взаємозв'язок освітології з іншими галузями наукового знання.
55. Характеристика складових освітологічної підготовки
56. Освіта як сфера життєдіяльності людини і як соціальний інститут.
57. Освітні парадигми та освітня практика.
58. Синергетичні принципи освіти і науки.
59. Поняття «система», «відкрита система», «освітня система», «системна якість».
60. Типологія освітніх систем.
61. Властивість емерджентності системи.
62. Освіта як відкрита система.
63. Освітологія як системна теорія і практика освіти.
64. Освітологічні засади дослідження тенденцій розвитку сфери освіти, її внутрішніх суперечностей, механізмів прогресу, методів управління
65. Освітологія як галузь міждисциплінарного наукового знання. Сутність поняття «міждисциплінарне наукове знання».
66. Філософія освіти. Розвиток філософії освіти в Україні.
67. Історія освіти. Значення історії освіти для модернізації освітньої галузі.
68. Освітня політика. Планування та прогнозування розвитку освіти.
69. Освітнє право. Право на освіту та його гарантії. Правовідносини в галузі освіти.
70. Управління освітою. Державно-громадське управління освітою.
71. Економіка освіти. Економічні механізми розвитку освіти. Освітні системи в умовах глобальної конкуренції.
72. Механізми розвитку освіти.
73. Соціологія освіти. Гармонізація взаємовпливів суспільства та особистості засобами освіти.
74. Культурологія освіти. Освіта як складова культури. Взаємозалежність та взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем.
75. Освіта як соціальний інститут. Взаємодія сфери освіти з іншими соціальними інститутами.
76. Класифікація соціальних інститутів, їх ознаки й призначення. Соціальна норма.
77. Соціальна політика у сфері освіти. Соціальні суб’єкти – учасники освітнього процесу, їх потреби та відносини.

78. Правові відносини у сфері освіти. Освітня політика. Державна освітня політика.
79. Сфера освіти як самостійна галузь господарства, духовного виробництва та матеріального накопичення.
80. Освіта як економічний феномен та фактор економічного зростання.
81. Поняття конкуренції та конкурентоспроможності освітніх систем.
82. Основні чинники глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг.
83. Вплив глобалізації на освітні реформи.
84. Освіта як сфера проєктування.
85. Моніторинг освіти.
86. Стандартизація і конвергенція освіти.
87. Методики оцінювання ефективності інноваційної політики закладу вищої освіти.
88. Європейські стратегії розвитку освітніх систем.
89. Чинники, що впливають на розвиток освітніх систем.
90. Освітні інновації.
91. Інноваційна освітня діяльність.
92. Ознаки інноваційної освіти. Інноваційна політика закладу вищої освіти.

ПОЛІТИКА
щодо вивчення навчальної дисципліни
«Теорія освітології»

Політика регулюється:

1. Положення про організацію освітнього процесу Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/025.pdf
2. Положення про освітні програми Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/026.pdf
3. Положення про практичну підготовку (практику) здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/024.pdf
4. Положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/012.pdf
5. Положення про внутрішнє забезпечення якості освіти у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/039.pdf
6. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/006.pdf
7. Положення про контрольні заходи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf
8. Положення про дистанційне навчання Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/005.pdf
9. Положення про розроблення навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/017.pdf
10. Положення про робочу програму навчальної дисципліни Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»: http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/008.pdf

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Балута Т.П. Розвиток освіти як соціального інституту. *Гілея: науковий вісник:* збірник наукових праць. Київ, 2018. Вип. 137. С. 362-365.
2. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1–2. С. 1–12.
3. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
4. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.
5. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
6. Дебич М.А. Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі. *Вища школа*. 2019. № 1 (155). С. 34–50.
7. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
8. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина, Освіта. Соціум. Київ: Грамота, 2007. 576 с.
9. Кузьменко О.М. Поняття «едукологія» та «освітознавство» в контексті розвитку освітології. Освітологія: витоки наукового напряму, 2012. С. 186–199. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/7326/.
10. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. *Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:* збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
11. Лотарєв А.Г. Удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні: дис.. канд наук з держ. упр. / Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв. 2018. 251 с.
12. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / за заг. ред. акад. О.Г.Мороза. Київ: МАУП, 1994. С. 16.
13. Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. Світовий досвід для створення національного рейтингу закладів вищої освіти. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. № 2 (99). 2018. С. 5–23.
14. Мицкевич Н.И. Эдукология: инвариантные характеристики. *Адукатор*. 2010. № 1(17). С.21-27.
15. Огнев'юк В.О. Актуальні проблеми виховання дітей та молоді в сучасних умовах. *Виховуємо громадянина*. Київ, 1995. С. 10.
16. Огнев'юк В.О. Освіта – сутність часу! *Коментарі до Інформаційного збірника МОН України.* 2009. № 11. URL: www.ippo.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ/2009/.../2.do

17. Огнев’юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти. *Шлях освіти*. 2009. № 4 (54). С. 2-6.
18. Огнев'юк В.О. Освітологія як відображення міждисциплінарного підходу у наукових дослідженнях феномену сучасної освіти. *Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси: Наукове видання* / За матеріалами першої Всеукр. наук.-практ. конференції «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти» / авт. кол.: В.Г.Кремень, О.В.Сухомлинська, І.Д.Бех, В.О.Огнев’юк, В.М.Ткаченко, П.Ю.Саух, Д.І.Дзвінчук, С.О.Сисоєва, І.В.Соколова. Київ: Київ. ун-т ім.Б.Грінченка, 2011. С. 53-62.
19. Окара Д.В., Чернишев В.Г., Шинкаренко Л.В. Аналіз впливу соціально-економічних чинників на якість освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 24 (ч.2). С. 163-166.
20. Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти: Навч.-метод. посіб. / За ред. В.О.Огнев’юка. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2015. 464 с.
21. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев’юка; Авт. кол.: В.О.Огнев’юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
22. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев’юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.
23. Основи інноваційної освітньої діяльності: методичні рекомендації / упорядник Антонюк Л.В. Рівне – РОІППО, 2018. 44с.
24. Пахотін К. Про едукологічні дослідження у вищій школі. URL: http://blog.liga.net/user/pakhotin/article/14842.
25. Проказа О.Т. Проблема трансформації класичної педагогіки в сучасну інфоноосферну едукологію (питання теорії). *Освіта Донбасу*. 2009. № 6 (137). С. 5 – 7.
26. Ревасевич І.С. Освітологія в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнар. наук. конф. (20.03.2020 р). Херсон, Україна: МЦНД, 2020. С. 71–74.
27. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики”, 2020. 340 с.
28. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30.
29. Сисоєва С.О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.

30. Сисоєва С.О. Освіта як об’єкт дослідження. *Шлях освіти:* науково-методичний журнал. Київ: МОН України, НАПН України, Асоціація працівників гімназій і ліцеїв України. 2011. № 2, С. 5-11.
31. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2020. №3. С.191–197.
32. Ткаченко В.П. Інноваційна діяльність у закладах освіти. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 10. С. 44-46.
33. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179-191.
34. Тригуб І.І. «Освітометрія (основи вимірювань)»: навчальна дисципліна з підготовки експертів у галузі освіти”. *Тези учасників V міжнародної наук.-метод. конф. «Освітні вимірювання – 2015. Реформування зовнішнього незалежного оцінювання: методологія, модель, основні складові»*. (30вересня – 2 жовтня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 144 –145.
35. Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблеми завдань, об’єкта, предмета, методу. *Вітакультурний млин.* Модуль 3, 2006. С.4-9.
36. Царенко І.О. Інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності вищої освіти України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки: регіональний аспект. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету.* Економічні науки: зб. наук. пр. Кропивницький: КНТУ, 2018. Вип. 33. С. 75-86.
37. Шульга Н. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореф. ... докт. наук держ. управ.: 25.00.02. Київ, 2018. 36 с.
38. Educology / Educology Partners community. URL: https://sites.google.com/site/educologypartners/home/environment.
39. Pastuovic Nikola. The Science(s) of Adult Education. *International Journal of Lifelong Education* (Routledge Taylor & Francis Group). 1995. 14 (4). pp. 273– 291.
40. Steiner Elizabeth. Educology of the Free / Elizabeth Steiner. New York: Philosophical library, 1981. 69 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балута Т.П. Розвиток освіти як соціального інституту. *Гілея: науковий вісник:* збірник наукових праць. Київ, 2018. Вип. 137. С. 362-365.
2. Батечко Н.Г. Методологія освітології: синергетичний аспект. *Освітологічний дискурс.* 2017. № 1–2. С. 1–12.
3. Бурдонос Л.І., Малишко В.В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький. ФОП Домбровська Я.М., 2019. 90 с.
4. Вітакультурна методологія: антологія: кол. моногр. / наук. шк.: А.В.Фурман, О.Є.Фурман, С.К.Шандрук та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.
5. Вступ до освітології: навчальний посібник / Упорядники: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: ВП «Едельвейс», 2017. 382 с.
6. Дебич М.А. Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі. *Вища школа*. 2019. № 1 (155). С. 34–50.
7. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
8. Кучер А.В. Традиційна й інноваційна парадигми навчання у вищій школі. *Проблеми гуманітаризації освіти у закладах вищої освіти України:* збірник наукових праць Всеукр. наук.-практич. конф. 17 травня 2020р. (ПДАТУ, м.Кам'янець-Подільський). Кам'янець–Подільський, 2020. С. 120–123.
9. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В.О.Огнев'юка; Авт. кол.: В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва, О.О.Драч, К.О.Линьов, Л.В.Гонюкова, І.М.Зеліско, Ю.М.Жукова, М.Ю.Фещук, Т.Г.Купрій, М.М.Галицька, Н.А.Побірченко, Л.В.Козак, О.М.Кузьменко, І.І.Тригуб. Київ: ВП «Едельвейс», 2014. 612 с.
10. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.
11. Ревасевич І.С. Освітологія в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнар. наук. конф. (20.03.2020 р). Херсон, Україна: МЦНД, 2020. С. 71–74.
12. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ „Інститут освітньої аналітики", 2020. 340 с.
13. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *OŚWIATOLOGIA*. 2017. №6. С. 26-30.
14. Старокожко О. М. , Крижко В. В., Жигірь В. І. Трансверсальний характер поліпарадигмального освітнього простору. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2020. №3. С.191–197.

15. Ткаченко В.П. Інноваційна діяльність у закладах освіти. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 10. С. 44–46.
16. Толочко С. Едукологія та освітологія: актуальність розвитку наук в умовах реформування освіти в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2. С. 179–191.
17. Царенко І.О. Інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності вищої освіти України в умовах переходу до інноваційної моделі економіки: регіональний аспект. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету.* Економічні науки: зб. наук. пр. Кропивницький: КНТУ, 2018. Вип. 33. С. 75–86.